

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av rättegångsbalkens stadganden om fullföljd av talan från underrätt till hovrätt och om behandling av besvärsmål i hovrätt samt av vissa därtill anslutna lagar

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att rättegångsbalkens stadganden om fullföljd av talan från underrätt till hovrätt och om behandling av besvärsmål i hovrätt skall revideras. När en part söker ändring skall han inte behöva anmäla missnöje med underrättens avgörande. Däremot skall han enligt förslaget med bindande verkan kunna meddela att han nöjer sig med avgörandet. I ett tvistemål där förlikning är tillåten skall parterna dessutom, redan före tingsrättens dom avkunnas, med bindande verkan kunna avtala att ingendera kommer att söka ändring i domen genom besvär. Också i fortsättningen kommer besvär i de flesta fall att anföras direkt hos hovrätten.

När en part söker ändring i ett tvistemål skall han behöva prövningstillstånd, om det beträffande vilket tingsrättens avgörande går parten emot endast gäller pengar eller någon annan egendom eller förmån som utan svårighet kan uppskattas i pengar, och beloppet eller värdet på egendomen eller förmånen uppenbart är mindre än 20 000 mark.

I ett brottmål behöver svaranden tillstånd när han söker ändring, om han inte har dömts till strängare straff än böter. Allmänna åklagaren och en målsägande behöver tillstånd, om besvären gäller ett brott för vilket med hänsyn till de i åtalet angivna omständigheterna inte föreskrivs något annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år sex månader. Svaranden behöver emellertid inte tillstånd, om han har dömts till en förverkandepåföljd som överskrider 20 000 mark. Svaranden och målsäganden behöver heller inte tillstånd när ett privaträttsligt anspråk som har avgjorts i samband med brottmålet går ändringssökanden emot till ett belopp som överskrider 20 000 mark.

När hovrätten behandlar en ansökan om prövningstillstånd skall den pröva riktigheten i underrättens avgörande på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet. Tillstånd skall beviljas, om hovrätten finner det sannolikt att slutresultatet i underrättens avgörande är felaktigt. Hovrätten skall dessutom kunna bevilja prövningstillstånd på vissa andra grunder som nämns i lagen. Vid behandling av ansökan om prövningstillstånd är hovrätten domför med två ledamöter. Vid lika röstetal vinner den mening som är för beviljande av prövningstillstånd. Stadgandena om prövningstillstånd innebär alltså i praktiken att i fråga om mål och ärenden som faller inom tillämpningsområdet för stadgandena om prövningstillstånd kommer riktigheten i tingsrättens avgörande att i hovrätten granskas av en föredragande och två ledamöter och i fråga om andra mål och ärenden som tidigare av en fulltalig hovrätt med tre ledamöter.

I propositionen föreslås att man också i hovrätten skall ta i bruk förberedelse av mål. En hovrättsledamot skall svara för förberedelsen tillsammans med en föredragande vid hovrätten. Vid förberedelsen skall bl.a. klargämmas vad parterna är oense om och vilka bevis de stöder sig på samt om huvudförhandling skall hållas för att saken skall kunna avgöras. Förberedelsen skall oftast vara skriftlig, men vid behov skall även muntlig förberedelse kunna hållas. Ändringssökandens motpart behöver inte längre på eget initiativ bemöta besvären, utan under förberedelsen av saken kommer hovrätten vid behov att begära ett skriftligt bemötande av motparten.

När den nödvändiga förberedelsen har avslutats skall hovrätten hålla huvudförhand-

ling, om avgörandet av en sak beror av tilltron till muntlig bevisning som har mottagits i underrätten eller iakttagelser som tingsrätten har gjort vid syn. Bevisning som tagits emot i underrätten skall härvid tas emot på nytt vid huvudförhandlingen i hovrätten. Med undantag för vissa situationer som särskilt stadgas i lag skall huvudförhandling också hållas, när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det. I annat fall kan saken avgöras på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet. Som följd av de nu föreslagna stadgandena kan den reservation angående rätten till muntlig förhandling som Finland har gjort till den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna återtas i fråga om hovrätterna.

Vid huvudförhandlingen skall saken behandlas i ett sammanhang. Vid förhandlingen får parterna inte läsa upp rättegångsskrifter eller i övrigt framställa saken skriftligt. De hovrättsledamöter som deltar i förhandlingen får inte bytas ut under förhandlingen. När de avgör saken får de endast beakta rättegångsmaterial som har lagts fram vid för-

handlingen. Avgörandet skall avkunnas så snart förhandlingen har avslutats eller meddelas senare i hovrättens kansli. Hovrätten skall sända en kopia av sitt avgörande till alla som fört talan i hovrätten.

Också i mål som hovrätten behandlar i första instans skall rättegångsförfarandet indelas i förberedelse och huvudförhandling. En hovrättsledamot skall svara för förberedelsen tillsammans med en föredragande vid hovrätten. I situationer som närmare stadgas i lag skall hovrätten hålla huvudförhandling. Ett mål skall anhängiggöras och förberedelsen och huvudförhandlingen skall hållas på samma sätt som i underrätten.

Det föreslås dessutom ändringar i strafflagen, lagen om verkställighet av straff samt i fastighetsbildningslagen och att det stiftas en lag om upphävande av 23 § 3 mom. lagen om fri rättegång.

Propositionen ansluter sig till regeringens proposition med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfaret i brottmål i underrätterna.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft från och med 1.1.1998.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sida
PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
ALLMÄN MOTIVERING	5
1. Nuläge	5
1.1. Hovrätten som fullföljdsinstans	5
Rätten att söka ändring och förfarandet vid ändringssökande	5
Behandlingen av besvärsmål i hovrätt	6
Fullföljdsfrekvens och antalet muntliga förhandlingar	7
1.2. Förfarandet i mål som hovrätten behandlar i första instans	8
1.3. Meddelande av hovrättens avgörande	10
2. Rätten att söka ändring och behandlingen av fullföljds mål i vissa andra länder	10
2.1. Allmänt	10
2.2. Parts rätt att söka ändring i en dom som getts i första instans	10
Tvistemål	10
Brottmål	12
2.3. Förfarandet vid ändringssökande och vid behandlingen av fullföljds mål	14
3. Bestämmelserna i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna om behandling av mål vid domstolar och Europarådets rekommendation om behandlingen av fullföljds mål i tvistemål	17
3.1. Allmänt	17
3.2. Bestämmelserna i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och tolkningspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna	18
3.3. Hovrättens skyldighet att hålla muntlig förhandling i ett fullföljds mål	20
Allmänt	20
Skyldigheten att hålla muntlig förhandling i brottmål	21
Skyldigheten att hålla muntlig förhandling i tvistemål och ansökningsärenden	21
3.4. Hovrättens skyldighet att hålla muntlig förhandling i mål som den behandlar i första instans	22
3.5. Europarådets rekommendation om fullföljds förfarandet i tvistemål	22
4. Propositionens mål och de viktigaste förslagen	23
4.1. Behandlingen av fullföljds mål	23
Allmänt	23
Behandlingen av ett fullföljds mål i huvudförhandling	24
Beredningen av ett fullföljds mål	27
Kallande av parter och vittnen samt följderna av parternas utevaro	28
Protokoll vid huvudförhandling	29
Behandlingen av ett fullföljds mål i praktiken	30
4.2. En lättare behandling av ett fullföljds mål	30
Allmänt	30
Parts rätt att söka ändring	30
Strävandena att göra rättegångsförfarandet flexiblere och systemet med prövningstillstånd	33
Vissa andra förslag i syfte att göra rättegångsförfarandet lättare	37
4.3. Förenklande av fullföljds förfarandet	38
Allmänt	38

Anmälände av missnöje	38
Förenklände av systemet med fullföljdsanvisningar	38
4.4. Rättegångsförfarandet i mål som hovrätten behandlar i första instans	39
4.5. Givande av hovrättens avgörande	39
5. Propositionens verkningar	40
5.1. Allmänt	40
5.2. Huvudförhandling	40
5.3. Strävandena att göra förfarandet lättare	41
5.4. Verkningarna för parternas del	41
5.5. Sammandrag	41
6. Beredningen av propositionen	42
6.1. Hovrättskommissionen 1989	42
6.2. Utåtanden med anledning av hovrättskommissionens 1989 förslag	43
6.3. Mandatet för den arbetsgrupp som beredde regeringens proposition	43
6.4. Den fortsatta beredningen	44
7. Andra omständigheter som inverkat på propositionens innehåll	44
DETALJMOTIVERING	45
1. Lagförslagen	45
1.1 Rättegångsbalken	45
2 kap. Om domförhet	45
23 kap. Om omröstning	45
24 kap. Om domstolens avgörande	46
25 kap. Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt	49
26 kap. Om behandlingen av fullföljds mål i hovrätten	56
27 kap. Om förfarandet i tvistemål och brottmål som hovrätten behandlar i första instans	79
1.2. Strafflagen	81
1.3. Lagen om verkställighet av straff	81
1.4. Lagen om rättegång i brottmål	81
1.5. Lag om upphävande av lagen om fri rättegång	82
1.6. Fastighetsbildningslagen	82
2. Ikraftträdande	82
LAGFÖRSLAG	83
1. Lag om ändring av rättegångsbalken	83
2. Lag om ändring av 7 kap. 7 § strafflagen	92
3. Lag om ändring av 6 kap. 14 § lagen om verkställighet av straff	92
4. Lag om ändring av 11 kap. 4 § lagen om rättegång i brottmål	93
5. Lag om upphävande av 23 § 3 mom. lagen om fri rättegång	93
6. Lag om ändring av 259 § fastighetsbildningslagen	94
BILAGA	95
Parallelltexter	95
1. Lag om ändring av rättegångsbalken	95
2. Lag om ändring av 7 kap. 7 § strafflagen	120
3. Lag om ändring av 6 kap. 14 § lagen om verkställighet av straff	121
4. Lag om ändring av 11 kap. 4 § lagen om rättegång i brottmål	122
6. Lag om ändring av 259 § fastighetsbildningslagen	123

ALLMÄN MOTIVERING

1. Nuläge

1.1. Hovrätten som fullföljdsinstans

Rätten att söka ändring och förfarandet vid ändringssökande

Sökande av ändring från underrätt till hovrätt regleras i 25 kap. rättegångsbalken. Enligt 2 § i detta kapitel är huvudregeln att ändring alltid kan sökas genom besvär i en underrätts avgörande som omfattar ett avgörande i huvudsaken eller genom vilket en sak har lämnats utan prövning. Genom besvär kan en part få saken prövad av hovrätten såväl i fråga om bevis- som rättsfrågorna.

I vissa fall är ändringssökande särskilt förbjudet i lag. Särskilt flera avgöranden under själva rättegången, så som olika provisoriska förordnanden, är sådana som en part inte får söka ändring i. Däremot är det endast i ytterst få fall förbjudet att i ett tviste- eller brottmål söka ändring i ett avgörande i huvudsaken.

Då en underrätt avkunnar ett avgörande i vilket ändring får sökas skall den enligt 3 § i kapitlet lämna upplysningar om rätten att söka ändring och om hur en part skall förfara om han önskar söka ändring i underrätts avgörande eller bemöta eventuella besvär. Närvarande parter skall omedelbart efter avgörandets avkunnande vid behov lämnas skriftliga anvisningar, av vilka framgår hur ändring skall sökas i avgörandet och hur besvären skall bemötas. Besväransvisningarna skall dessutom sändas till en frånvarande svarande i ett brottmål som döms till annat straff än bötesstraff eller förvandlingsstraff för böter. Han skall samtidigt underrättas om vilken dag avgörandet avkunnades och om den ådömda straffpåföljden.

Om en part vill söka ändring i underrätts avgörande skall han enligt 5 § anmäla missnöje med avgörandet. Missnöje skall anmälas senast sjunde dagen efter den dag då underrätts avgörande avkunnades eller gavs. Enligt 7 § får missnöjesanmälan begränsas att gälla en del av underrätts avgörande.

Missnöjesanmälan kan göras antingen muntligen eller skriftligen hos den domstol som avgjort målet eller i dess kansli. Har

missnöje inte anmälts i stadgad ordning eller anmäls missnöje med ett avgörande i vilket ändring inte får sökas, godkänns anmälingen enligt 9 § inte. Om godkännade av missnöjesanmälan beslutar i underrätten en juristmedlem. Missnöjesanmälan får återkallas inom den tid som stadgas för anmälan av missnöje.

Då en godkänd missnöjesanmälan har gjorts skall underrätten enligt 11 § ge en besvärkundervisning i saken. Besvärskundervisningen kan fogas till den expedition som innehåller underrätts avgörande. I besvärskundervisningen skall anges fullföljdsdomstolen samt fristerna för inlämnande av besvär och bemötande samt hur en part skall förfara när han söker ändring eller bemöter besvär.

En part skall inom 30 dagar från den dag då underrätts avgörande avkunnades eller gavs tillstålla underrätts kansli sin besvärsskrift. I sina besvär skall han enligt 14 § uppge i vilken del ändring söks i underrätts avgörande, de ändringar i avgörandet som yrkas, grunderna för yrkandena samt till vilka delar ändringssökanden anser motiveringen för underrätts avgörande vara felaktig. I ett tvistemål får ändringssökanden inte i hovrätten åberopa andra omständigheter eller bevis än de som har lagts fram i underrätten, utom då han gör sannolikt att han inte har kunnat åberopa omständigheten eller beviset i underrätten eller att han annars har haft giltiga skäl att inte göra det. Om ändringssökanden vill lägga fram nya bevis som stöd för sina besvär, skall han uppge dem och samtidigt uppge vad han vill styrka med dem. Till besvärsskriften skall i brottmål fogas utdrag eller officiellt bestyrkta kopior av de protokoll som har satts upp över behandlingen och i tvistemål och brottmål de handlingar som ändringssökanden åberopar.

Ändringssökandens motpart har rätt att inom 14 dagar från dagen för besvärstidens utgång bevaka svarandetalan och skriftligen bemöta besvären. Bevakaing av svarandetalan sker genom muntlig eller skriftlig anmälan i underrätts kansli. Enligt 18 § skall motparten härvid tillställas avskrifter av besvärsskriften och därtill fogade handlingar samt vid behov även skriftliga anvisningar

om hur besvärerna skall bemötas.

Ändringssökandens motpart skall inom ovan nämnda 14 dagars tid till underrättens kansli inlämna ett skriftligt bemötande med anledning av besvärerna. Enligt 20 § skall han i sitt bemötande uppge sin åsikt om ändringssökandens yrkanden och om grunderna för dem samt omständigheter och bevis som han önskar åberopa. Till sitt bemötande skall han foga de handlingar ur vilka de omständigheter som han åberopar framgår.

Kan en ändringssökande eller hans motpart på grund av laga förfall eller av något annat godtagbart skäl inte inom föreskriven tid söka ändring eller bemöta besvärerna, kan tingsrätten enligt 13 och 19 § på ansökan som har gjorts inom utsatt tid sätta ut en ny tid för anförande av besvär eller för bemötande av besvärerna. Den i praktiken vanligaste orsaken till att en ny tid sätts ut för anförande av besvär är att underrättens expedition som är nödvändig för besvärerna inte blir färdig inom utsatt tid.

Underrätten sänder i allmänhet besvärshandlingarna jämte bilagor till hovrätten efter att tiden för inlämnande av bemötandet har löpt ut.

Behandlingen av besvärsmål i hovrätt

Behandlingen av besvärsmål i hovrätten regleras i 26 kap. rättegångsbalken. Den egentliga skriftväxlingen tar i allmänhet slut i och med att besvärsskriften och bemötandet lämnas in. Om besvärerna emellertid är bristfälliga och bristen inte är ringa, skall hovrätten enligt 2 § i kapitlet uppmana ändringssökanden att avhjälpa bristen. Om uppmaningen inte iaktas och besvärerna inte innehåller ett tillräckligt specificerat ändringsyrkande eller om målet inte annars kan avgöras på grundval av besvärerna, kan besvärerna avvisas. Enligt 3 § kan hovrätten vid behov bereda också den som avgivit ett bemötande tillfälle att komplettera detta.

Om besvärerna på uppmaning av hovrätten har kompletterats, skall hovrätten enligt 4 § vid behov inbegära motpartens bemötande. När ändringssökandens motpart inte på eget initiativ har bemött besvärerna, har hovrätten i brottmål i vissa fall en skyldighet att inbegära bemötande av honom. Enligt 11 § får hovrätten inte utan att inbegära bemötande ändra underrättens avgörande så, att den som ådömts bötesstraff eller som meddelats

eftergift från straff döms till fängelsestraff eller avsättning, att villkorligt fängelsestraff ändras till ovillkorligt eller att svaranden ådöms en väsentligt strängare straffpåföljd. Vid behov kan hovrätten även i övriga fall inbegära ett bemötande av ändringssökandens motpart med anledning av besvärerna.

Enligt 2 kap. 8 § 2 mom. rättegångsbalken beslutar en medlem i hovrätten om korrigerande av brister i besvärerna samt om inbegärande av bemötande. I vissa hovrätter kan en föredragande, i enlighet med allmänna anvisningar som har meddelats med stöd av 26 kap. 13 §, självständigt utan att föredra saken i vissa fall uppmana ändringssökanden att komplettera sina besvär samt begära bemötande av ändringssökandens motpart. Föredraganden skall emellertid alltid se till att formella fel i besvärerna rättas till.

Enligt 5 § får hovrätten av synnerliga skäl beakta en skrivelse eller någon annan handling som en part efter utsatt tid har tillställt hovrätten. Om hovrätten beaktar en sådan handling eller på eget initiativ införskaffar utredning som kan inverka på målets avgörande, skall hovrätten enligt 6 § i kapitlet med anledning härav inbegära skriftlig förklaring av parterna. Hovrätten får vid behov även i övriga fall inbegära skriftlig utredning av en part.

Förfarandet i hovrätterna är numera oftast skriftligt. Saken avgörs härvid enbart på grundval av ändringssökandens och dennes motparts skrivelser till hovrätten och på grundval av övriga handlingar samt det rättegångsmaterialet som tillkommit i underrätten. Saken avgörs på föredragning på basis av föredragandens förslag till avgörande och en eventuell promemoria. Efter föredragningen går i allmänhet varje ledamot av avdelningen ännu särskilt igenom akten i målet.

Enligt 7 § kan hovrätten emellertid vid behov alltid hålla muntlig förhandling, vid vilken kan höras parter, vittnen och sakkunniga samt emottas annan utredning. Den muntliga förhandlingen får begränsas att gälla endast en del av den fullföljda saken. Av synnerliga skäl får hovrätten enligt 10 § också förordna, att hörande av part, vittne eller sakkunnig kan ske i underrätt.

I brottmål är det i vissa fall obligatoriskt att hålla muntlig förhandling. Enligt 8 § får hovrätten inte på grundval av ny bedömning av bevisningen ändra underrättens avgörande

i fråga om straffyrkande utan att verkställa muntlig förhandling. Inte heller i dessa fall är det emellertid nödvändigt att hålla muntlig förhandling, om det i målet enbart är fråga om böter eller om muntlig förhandling, med beaktande särskilt av rättsskyddet för svarande i brottmål, skulle vara uppenbart onödig.

Enligt 9 § kallas parterna till muntlig förhandling genom hovrättens försorg. De parter vilkas hörande är uppenbart onödigt behöver inte kallas. Parterna kallar i allmänhet själva till den muntliga förhandlingen de vittnen de önskar höra.

Parterna får kallas till muntlig förhandling vid äventyr att utevaro inte hindrar att målet handläggs och avgörs. En part, mot vilken ett straffyrkande riktas eller som hovrätten annars anser det vara nödvändigt att höra, skall dock kallas till den muntliga förhandlingen vid vite. I kallelsen skall parten underrättas om det hot under vilket han skall infinna sig till den muntliga förhandlingen.

Enligt 2 kap. 8 § 2 mom. rättegångsbalken beslutar en medlem i hovrätten om att muntlig förhandling skall hållas och att föremålet för den skall begränsas samt om kallandet av parterna till förhandlingen och om det hot som skall ställas upp för dem. Också i det fall att en part som har ålagts att infinna sig till den muntliga förhandlingen vid vite uteblir, hålls förhandlingen i allmänhet och saken avgörs trots partens utevaro. Det förelagda vitet utdöms härvid inte. Enligt 9 § kan man, när skäl föreligger, förfara på detta sätt också när en part som har förordnats att bli hämtad inte påträffas eller när kallelsen till handlingen inte kan delges en part.

I praktiken begränsas den muntliga förhandlingen speciellt i tvistemål ofta till en bestämd del av målet. Vid den muntliga förhandlingen upprepar parterna i allmänhet sina yrkanden och grunderna för dem genom att hänvisa till vad de har framfört i besvärsskriften eller bemötandet och till vad de tidigare i målet har framfört i underrätten, varefter den nödvändiga bevisningen tas emot. Parterna har efter detta möjlighet att slutföra sin talan.

En muntlig förhandling skjuts upp endast i undantagsfall. Förhandlingen tas upp på band men banden skrivs i allmänhet inte ut, utan föredraganden sätter endast upp ett kort handläggningsprotokoll över förhandlingen. I vissa fall skrivs banden emellertid ut, och föredraganden sätter med hjälp av utskrif-

na upp ett koncentrerat protokoll enligt anvisningar från ordföranden.

När muntlig förhandling har hållits i målet eller i en del av det avgörs besvären såväl på grundval av vad som framkommit under den muntliga förhandlingen som det skriftliga rättegångsmaterial som tidigare tillkommit i målet. Målet avgörs på föredragning i allmänhet omedelbart efter att den muntliga förhandlingen har avslutats. Efter föredragningen går i allmänhet varje ledamot av avdelningen ännu särskilt igenom akten i målet och det utkast till hovrättens avgörande som föredraganden har gjort upp.

Fullföljdsfrekvens och antalet muntliga förhandlingar

Fullföljdsfrekvens. Parterna söker rätt ofta ändring i underrätternas avgöranden. T.ex. 1996 avgjordes i underrätterna sammanlagt 12 712 *ordinarie tvistemål*. Parterna anmälde missnöje i totalt 52 procent av de ordinarie tvistemål som underrätterna behandlade till slut. I antalet mål som behandlades till slut har inte inräknats de mål som slutade i förlikning eller tredskodomar, eftersom missnöje inte kan anmälas i dessa fall. Den part mot vilken en tredskodom har meddelats har inte rätt att söka ändring i domen hos hovrätten, utan han får söka återvinning vid den domstol som har meddelat domen.

Under ifrågavarande år slutade sammanlagt 1 537 mål i förlikning, medan en tredskodom meddelades i totalt 1 151 mål. Av de anhängiggjorda målen slutade således 14 procent i förlikning eller så var den juridiska lösningen redan på förhand så klar att den andra parten inte brukade sin talerätt vid domstolsförhandlingen.

Beräknad på motsvarande sätt var fullföljdsfrekvensen ca 44 procent år 1992 och ca 45 procent år 1990. År 1989 överklagade parterna underrättens avgörande i ca 51 procent hos hovrätten, medan procentandelen år 1988 var ca 43. Under tidigare år var fullföljdsprocenten ca 20—25. Den procentuella ökningen av fullföljdsfrekvensen efter år 1987 beror på att till gruppen tvistemål inte längre hör hemskillnads- och äktenskapskillnadsmålen som tidigare hörde till denna grupp. I dessa mål söktes ändring rätt sällan.

I *brottmålen* överklagade parterna år 1996 underrättens avgörande i ca 15 procent. Svaranden sökte ändring i ca 11 procent av av-

görandena, medan åklagaren och målsägandena vardera sökte ändring i ca tre procent.

Fullföljdsfrekvensen var störst, ca 60 procent, i mål som ledde till ett ovillkorligt fängelsestraff och minst, ca åtta procent, då påföljden var ett bötesstraff. I mål där åtalet hade förkastats var fullföljdsprocenten 29,5.

År 1992 sökte parterna ändring i ca 17 procent av underrättens avgöranden. Svaranden sökte ändring i ca 13 procent av avgörandena, medan åklagaren och målsäganden vardera sökte ändring i ca tre procent.

Fullföljdsfrekvensen var ca 57 procent i mål som ledde till ett ovillkorligt fängelsestraff och ca åtta procent i mål där påföljden var ett bötesstraff. I mål där åtalet hade förkastats var fullföljdsprocenten 27. I dessa fall sökte åklagaren ensam ändring i ca sju procent, medan målsäganden ensam sökte ändring i ca 14 procent.

År 1987 var fullföljdsprocenten ca 18. I dessa fall sökte den åtalade ensam ändring i ca 12 procent av avgörandena, medan åklagaren och målsägandena vardera ensamma sökte ändring i ca två procent.

Även år 1987 var fullföljdsfrekvensen störst, ca 58 procent, i mål som ledde till ett ovillkorligt fängelsestraff och minst, ca 10 procent, då påföljden var ett bötesstraff. I mål där åtalet hade förkastats var fullföljdsprocenten 28. I dessa fall sökte åklagaren ensam ändring i ca nio procent av avgörandena, medan målsäganden ensam sökte ändring i ca 14 procent.

Antalet muntliga förhandlingar. Fortfarande hålls muntliga förhandlingar rätt sällan i hovrätterna. T.ex. år 1996 hölls i hovrätterna muntliga förhandlingar med anledning av besvär enligt följande:

Hovrätt	Tvistemål	Brottmål
Åbo	72	76
Vasa	48	83
Östra Finland	23	36
Helsingfors	74	57
Kouvola	24	24
<u>Rovaniemi</u>	<u>42</u>	<u>37</u>
Totalt	283	313

Samma år avgjordes i hovrätterna tvistemål och brottmål sammanlagt med anledning av besvär enligt följande:

Hovrätt	Tvistemål	Brottmål
Åbo	2 036	2 008
Vasa	819	1 045
Östra Finland	625	891
Helsingfors	3 403	2 679
Kouvola	702	1 036
<u>Rovaniemi</u>	<u>595</u>	<u>782</u>
Totalt	8 180	8 441

Av tabellerna framgår att muntlig förhandling år 1996 hölls i hovrätterna i genomsnitt i knappt fyra procent av de brottmål som behandlades med anledning av besvär. I tvistemål var de muntliga förhandlingarnas andel ännu mindre. Andelen muntliga förhandlingar har under tidigare år varit knappt två procent.

År 1993 hölls i hovrätterna muntliga förhandlingar med anledning av besvär enligt följande:

Hovrätt	Tvistemål	Brottmål
Åbo	27	30
Vasa	10	33
Östra Finland	14	26
Helsingfors	7	26
Kouvola	2	6
<u>Rovaniemi</u>	=	<u>27</u>
Totalt	60	148

Samma år avgjordes i hovrätterna tvistemål och brottmål sammanlagt med anledning av besvär enligt följande:

Hovrätt	Tvistemål	Brottmål
Åbo	1 587	2 036
Vasa	1 050	1 326
Östra Finland	962	1 666
Helsingfors	2 140	2 422
Kouvola	666	1 203
<u>Rovaniemi</u>	<u>521</u>	<u>716</u>
Totalt	6 926	9 369

År 1993 hölls muntlig förhandling i hovrätterna i genomsnitt i 1,5 procent av de brottmål som behandlades med anledning av besvär. I tvistemål var de muntliga förhandlingarnas andel under en procent.

1.2. Förfarandet i mål som hovrätten behandlar i första instans

I första instans behandlar hovrätterna huvudsakligen brottmål. Till dessa mål som hovrätten skall behandla i första instans hör mål som gäller landsförräderi- och högförräderibrott samt åtal för brott som domare vid underrätterna har begått i tjänsteutövning. Dessutom avgör hovrätten i första instans övriga i lag närmare angivna mål som gäller tjänstebrott som skall behandlas av hovrätt.

I första instans behandlar hovrätten även vissa tvistemål. Dessa är privaträttsliga anspråk med anledning av brott i fråga om vilka hovrätten är behörig i första instans, vilka anspråk skall behandlas särskilt och vilka enligt 10 kap. 8 § rättegångsbalken skall avgöras av hovrätten.

Rättegångsförfarandet i sådana tvistemål och brottmål som hovrätten behandlar i första instans regleras i 27 kap. rättegångsbalken. Kapitlet innehåller inga närmare stadganden om det förfarande som skall tillämpas, varför förfarandet till stor del har utformats i praxis.

Förfarandet kan vara muntligt eller skriftligt. I kapitlet regleras inte närmare under vilka förutsättningar ett mål kan avgöras enbart på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet. Det har därför ansetts att hovrätten enligt prövning kan förordna att muntlig förhandling skall hållas vid behov. I praxis har dessutom ansetts att i allmänhet endast mindre brottmål kan avgöras enbart genom skriftligt förfarande. Uppmärksamhet har också fästs vid om den åtalade har erkänt att han har begått den gärning som åtalet avser och om han har medgivit ersättningsyrkandena.

När svaranden i ett brottmål är häktad, skall han enligt 12 kap. 8 § rättegångsbalken vara personligen närvarande inför rätta då målet angående det brott för vilket han är häktad handläggs. Enligt nämnda lagrum får en svarande i ett brottmål inte heller dömas till frihetsstraff utan att han har hörts personligen. I mål som gäller dylika brott måste således även hovrätten hålla muntlig förhandling.

I mål som gäller tjänstebrott är förfarandet oftast skriftligt. Åklagare i hovrätten är länsåklagaren, som för hovrätten framlägger en åtalsskrift. Hovrätten ber först ett skriftligt yttrande av eventuella målsägande, varefter åtalet och målsägandenas yrkanden på tjäns-

tens vägnar delges svaranden i brottmålet.

Svaranden tillställer hovrätten ett skriftligt svaromål med anledning av åklagarens och målsägandenas yrkanden. I allmänhet sänds svaromålet ännu till länsåklagaren, som bereds möjlighet att avge en tilläggskrivelse. Denna tilläggskrivelse delges i allmänhet ännu svaranden på så sätt att han får avge ett tilläggsbemötande med anledning av skrivelsen. Efter att ett bemötande har inbegärts av svaranden bereds ofta även övriga parter som hörs under rättegången tillfälle att avge ett utlåtande.

På motsvarande sätt behandlas åtal för tjänstebrott som en målsägande ensam väcker. Dessa åtal riktar sig i praktiken oftast mot tjänstemän vid fängårdsväsendet.

Om ovan nämnda skriftutväxling samt om inbegärande av bemötanden och utlåtanden beslutar varje gång skilt på föredragning en avdelning med tre ledamöter vid hovrätten. Efter skriftutväxlingen avgörs målet på föredragning. Efter föredragningen går i allmänhet varje ledamot av avdelningen ännu särskilt igenom akten i målet.

Mål som gäller landsförräderi- och högförräderibrott förekommer i praktiken mycket sällan. Innan dessa mål avgörs hålls en muntlig förhandling. En muntlig förhandling hålls i praktiken även i övrigt alltid när en sådan är behövlig för att ta emot bevisning eller i övrigt för att reda ut målet. Åtminstone i vissa hovrätter hålls muntlig förhandling också när en part kräver det.

Även i sådana fall när en muntlig förhandling hålls i målet inleds förfarandet med skriftutväxling. Den åtalsskrift som åklagaren har förelagt hovrätten delges svaranden på tjänstens vägnar och han bereds möjlighet att avge ett skriftligt svaromål med anledning av åtalet. Enligt 27 kap. 7 § rättegångsbalken läses dessa handlingar upp vid den muntliga förhandlingen. Efter detta fortsätter behandlingen av målet huvudsakligen på samma sätt som behandlingen av ett brottmål i en underrätt. Hovrätten kan emellertid förordna att ett vittne skall höras i en underrätt, om den anser att ett sådant förfarande är lämpligt.

Förfarandet är muntligt-protokollariskt. Huvuddragen av parternas och övriga personers som hörs i målet muntliga utsagor antecknas i protokollet, till vilket även det skriftliga rättegångsmaterialet fogas. Avgörandet i målet baserar sig till stor del på det protokoll som sätts upp över behandlingen.

I praktiken behandlar hovrätterna rätt få mål i första instans och de mål som behandlas är nästan utan undantag brottmål. T.ex. under åren 1992—1996 behandlade hovrätterna tvistemål och brottmål i första instans totalt enligt följande:

1992	1993	1994	1995	1996
23	36	69	93	50

I praktiken är rättegångsförfarandet till betydande del skriftligt också i fråga om mål som hovrätten behandlar i första instans. T.ex. år 1996 behandlade hovrätterna mål i första instans och höll muntlig förhandling i dem enligt följande:

Hovrätt	Mål i första instans	Muntlig förhandling
Åbo	2	1
Vasa	2	-
Östra Finland	5	1
Helsingfors	28	3
Kouvola	13	-
<u>Rovaniemi</u>	=	=
Totalt	50	5

1.3. Meddelande av hovrättens avgörande

I 24 kap. 5 § 2 mom. och 6 § rättegångsbalken stadgas på vilket sätt hovrättens domar och beslut skall meddelas. Enligt dessa lagrum iakttas ett speciellt kungörelseförfarande när hovrättens avgöranden meddelas. Hovrättens domar och beslut meddelas på en dag som skall kungöras genom anslag senast föregående dag. Kungörelseförfarandet innebär att på hovrättens anslagstavla fästs en förteckning över avgöranden som meddelas följande dag.

Syftet med kungörelseförfarandet är att en part på detta sätt anses få vetskap om att hovrätten har meddelat sitt avgörande. Detta har å sin sida betydelse av den orsaken att fristen för sökande av ändring enligt 30 kap. 5 § 1 mom. rättegångsbalken börjar löpa från den dag då hovrättens avgörande gavs. I praktiken meddelar hovrätternas registratörskontor särskilt på begäran i vissa fall också en sådan part, till vilken avgörandet inte skall skickas, att avgörandet kommer att ges.

En särskild skyldighet att meddela om sitt avgörande har hovrätterna påförts i 26 kap.

14 § rättegångsbalken. Enligt detta lagrum skall hovrätten, när den ändrar underrättens avgörande på sådant sätt som framgår av lagrummet eller när den dömer ut ett villkorligt straff, omedelbart underrätta den dömda om dagen för avgörandet och den ådömda straffpåföljden. Hovrätten är skyldig att meddela om sitt avgörande på detta sätt också i det fall att parten får en expedition över avgörandet.

2. Rätten att söka ändring och behandlingen av fullföljdsfall i vissa andra länder

2.1. Allmänt

Nedan följer först en beskrivning av under vilka förutsättningar en part får söka ändring i en dom som en domstol i första instans ger i ett tvistemål eller brottmål. Förutom situationen i Sverige, Norge och Danmark ges en beskrivning över parternas rätt att söka ändring i vissa mellaneuropeiska länder. De anglosaxiska länderna har däremot på grund av deras olika rättssystem i sin helhet lämnats utanför beskrivningen.

Det förfarande som tillämpas vid sökande av ändring och vid behandlingen av fullföljdsfall beskrivs därefter mer detaljerat endast för Sveriges del, eftersom vårt reviderade rättegångsförfarande i tvistemål mest liknar det tingsrättsförfarande som tillämpas i Sverige.

2.2. Parts rätt att söka ändring i en dom som getts i första instans

Tvistemål

Sverige. I Sverige gäller ett system med provningsstillstånd. I tvistemål där förlikning är tillåten behöver en part provningsstillstånd när han söker ändring i underrättens avgörande, om målet har avgjorts i endomarsammanträde eller om värdet av vad som har yrkats i underrätten inte överstiger en gräns som justeras årligen. År 1997 är denna gräns 36 300 svenska kronor (ca 24 000 mark). Provningstillstånd krävs emellertid inte i vissa i lagen särskilt uppräknade fall, t.ex. när det överklagade beslutet gäller någon annan än en part eller en intervenient.

Provningstillstånd ansöks hos hovrätten. Provningstillstånd kan beviljas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämp-

ningen att överklagandet prövas av högre rätt, om anledning förekommer till ändring i det slut tingsrätten kommit till eller om det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet. Tidigare beslutade två lagfarna ledamöter i hovrätten om beviljande av prövningstillstånd. Lagen ändrades 1993 så att beslut om beviljande av prövningstillstånd fattas av tre lagfarna ledamöter i hovrätten. Prövningstillstånd skall beviljas om majoriteten av ledamöterna är för beviljande av tillstånd.

I februari 1997 har till riksdagen överlämnats en proposition om ändring av prövningstillstånds-förfarandet i hovrätten (Prop. 1996/97:131). Enligt förslaget förutsätter ett överklagande av tingsrättens avgörande alltid prövningstillstånd. Prövningstillstånd skall alltid beviljas om det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till, om det inte utan en prövning av målet går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till, om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt eller om det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet. Prövningstillståndet får begränsas till att gälla en viss del av avgörandet vars utgång inte kan påverka andra delar av det överklagade avgörandet. Någon ändring av hovrättens sammansättning vid tillståndsprövningen har inte föreslagits. Prövningstillstånd skall beviljas så snart en av sammansättningens ledamöter är av den åsikten. Ändringarna har föreslagits träda i kraft 1.1.1998.

Norge. I Norge behandlas tvistemål vid herreds- eller byretterna. I dessa underrätters avgöranden i huvudsaken kan ändring sökas hos en fullföljdsdomstol, lagmandsretten, såväl i fråga om sakfrågor som rättsfrågor. En parts rätt att söka ändring (anke) i en dom i ett förmögenhetsrättsligt mål är emellertid obegränsad endast om det beträffande vilket underrättens avgörande går parten emot överstiger en viss gräns som justeras med några års mellanrum. År 1995 var denna gräns 20 000 norska kronor (ca 15 000 mark).

Om yrkandet i ändringsansökan inte överstiger nämnda gräns, krävs det tillstånd av fullföljdsdomstolen för att denna skall pröva ändringsansökan. Ett tillstånd kan i allmänhet beviljas endast om avgörandet i saken är av betydelse också i övrigt än endast i berörda ärende eller om saken är av särskild

betydelse för ändringssökanden med beaktande av hans ekonomiska eller andra omständigheter. Enligt doktrinen har i praktiken tillstånd beviljats rätt sällan. Tillståndsansökan avgörs av lagmannen som är chef för fullföljdsdomstolen. Han avgör saken ensam efter att först ha hört motparten. I detta avgörande kan ändring inte sökas.

Tillståndsgränsen tillämpas emellertid inte när man hos en underrätt söker ändring i ett förlikningsavgörande. Förlikningsrådet, vars behandling i vissa saker utgör en förutsättning för att saken skall kunna behandlas vid en domstol, kan i vissa mindre tvistemål, förutom att den kan fastställa en förlikning, under vissa förutsättningar också avkunna en dom.

Danmark. I Danmark behandlas tvistemålen i första instans antingen i en underrätt (byret) eller i en fullföljdsdomstol (landsret). Ett avgörande av den sist nämnda domstolen kan utan begränsningar i sin helhet överklagas till den högsta domstolen (Højesteret).

I en underrätts avgörande får ändring sökas hos en fullföljdsdomstol. Ändring kan sökas såväl i fråga om rättsfrågor som bevisning. När en part söker ändring i underrättens avgörande behöver han besvärstillstånd, om värdet på föremålet för tvisten som behandlades i underrätten inte överstiger 10 000 danska kronor (ca 7 800 mark). Tillstånd beviljas om saken är av märkbart betydelse för ändringssökanden eller om det i saken framkommer väsentliga oklarheter som har samband med tillämpningen av lag eller bevisprövningen.

Tyskland. I Tyskland behandlas tvistemålen i första instans antingen i en domstol med benämningen Amtsgericht eller i en underrätt med namnet Landgericht. Ändring i en dom i ett förmögenhetsrättsligt mål får inte alls sökas i ett avgörande som någondera av dessa domstolar har meddelat, om det beträffande vilket domstolens avgörande går parten emot inte överstiger en viss i lagen fastställd gräns. År 1996 var denna gräns 1 500 tyska mark (ca 4 500 mark). I annat fall kan avgörandet i målet i sin helhet överklagas till en högre domstol. Frågan huruvida ändring får sökas avgörs i allmänhet av en lagfaren domare (Einzelrichter).

I arbetsrättsliga mål, för vilka en egen domstolsorganisation har skapats, baserar sig gränsvärdet på föremålet för tvisten som behandlades i underrätten. Denna gräns är lägre i arbetsrättsliga mål. I tvistemål som

underskriver gränsen kan fullföljdsdomstolen bevilja fullföljdstillstånd också på grundval av sakens principiella betydelse.

Österrike. I Österrike kan en part söka ändring i samtliga domar som har givits i första instans (Bezirksgericht och Kreis- eller Landesgericht). Om värdet på föremålet för tvisten som avgjordes i första instans emellertid underskriver en viss gräns, som år 1996 var 15 000 österrikiska shilling (ca 6 400 mark), kan parten i sin ändringsansökan endast hänvisa till ett grovt rättegångsfel eller till att domstolen har bedömt saken fel i rättsligt avseende.

Frågan om fullföljden skall tillåtas avgörs av fullföljdsdomstolen i fulltalig sammansättning och oftast i ett skriftligt förfarande.

Frankrike. I Frankrike behandlas tvistemålen i första instans antingen av en domstol som benämns tribunal d'instance, i en sammansättning med en lagfaren domare eller av en domstol som benämns tribunal de grande instance, i en sammansättning med tre lagfarna domare. Frågan om vid vilken domstol ett tvistemål skall behandlas avgörs bl.a. av värdet på föremålet för tvisten.

I vardera domstolens avgörande i ett tvistemål kan ändring sökas såväl i fråga om bevisfrågor som rättsfrågor hos en domstol som benämns cour d'appel. Denna besvärsväg kan, frånräknat vissa i lag stadgade undantag, emellertid inte användas, om värdet på föremålet för tvisten som avgjordes i underrätten underskriver en viss gräns som höjs med bestämda mellanrum. År 1995 var denna gräns 13 000 franska franc (ca 11 500 mark).

Nederländerna. I Nederländerna har man inrättat särskilda domstolar för behandling av mindre tvistemål och brottmål. En sådan domstol är domför med en lagfaren domare. Ändring i domstolens avgörande i ett tvistemål får i sin helhet sökas hos en underrätt som är domför i en sammansättning med tre lagfarna domare när den behandlar ett fullföljdsdsmål.

Ändring får emellertid inte sökas i ett avgörande i ett tvistemål där värdet på föremålet för tvisten är under 2 500 holländska gulden (ca 6 600 mark). En part har däremot en möjlighet att föra avgörandet till en högre domstol på grundval av felaktig tillämpning av lag. Om den högsta instansen finner att ändringsansökan är berättigad, upphäver den det överklagade avgörandet och återförvisar ärendet till den lägre domstolen för ny be-

handling.

Andra tvistemål än mindre sådana behandlas i första instans i en underrätt i en sammansättning med en eller tre lagfarna domare. I underrättens dom får ändring sökas utan begränsningar hos en fullföljdsdomstol.

Brottmål

Sverige. I Sverige tillämpas ett system med prövningstillstånd också i brottmål. Åklagaren, målsäganden och svaranden i ett brottmål behöver prövningstillstånd när de vill söka ändring i en tingsrätts dom genom vilken svaranden endast har dömts till böter.

En part behöver prövningstillstånd också när tingsrätten har frikänt svaranden från ansvar för brott för vilket det inte är föreskrivet strängare straff än fängelse i sex månader. När tingsrätten i samband med ett brottmål också har prövat ett enskilt anspråk med anledningen av brottet behöver en part inte prövningstillstånd, om det som svaranden i brottmålet i domen sammanlagt har ålagts att betala överskrider den gräns som iaktas i tvistemål.

Ansökan om prövningstillstånd behandlas på samma sätt och tillståndsgrunderna är också desamma som i fråga om tvistemål.

I regeringens proposition om ändring av prövningstillståndsutförandet i hovrätten (Prop. 1996/97:131) föreslås att ett generellt prövningstillstånd tas i bruk. Kravet på prövningstillstånd kommer att gälla lika för tviste- och brottmål, men det kommer inte heller fortsättningsvis att gälla ett avgörande i brottmål under allmänt åtal, om avgörandet överklagas av riksåklagaren, justitiekanslern eller riksdagens justitieombudsman. Propositionens innehåll har skildrats mer ingående i samband med tvistemålsredogörelsen ovan.

Norge. I Norge behandlas åtal för sådana allvarliga brott på vilka kan följa ett fängelsestraff i mer än sex år i första instans av en lagmandsrett som är en fullföljdsdomstol. Förutom tre lagfarna domare består domstolen av en jury (lagrette) som avgör skuldfrågan. Övriga brottmål behandlas i första instans av en herreds- eller byrett som är underrätter. I dessa ingår en lagfaren ordförande och två nämndemän.

I underrättens avgörande får ändring inte sökas på den grund att bevisning som hänger samman med skuldfrågan skulle ha bedömts fel. Parterna kan emellertid på denna grund av högsta domstolen (Høesteretts kja-

eremålsutvalg) ansöka om tillstånd för att skuldfrågan skall behandlas på nytt i nämnda fullföljdsdomstol (fornyett behandling). Högsta domstolen avgör tillståndsansökan i en sammansättning med tre lagfarna domare på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet. Tillstånd skall beviljas, om det föreligger skäl att misstänka att bevisprövningen inte har varit riktig eller om andra synnerliga skäl kräver det. Enligt doktrinen har tillstånd i praktiken beviljats sällan.

Till övriga delar kan ändring i underrättens avgörande sökas hos högsta domstolen. En förutsättning för att ändringsansökan skall prövas är emellertid att högsta domstolen beviljar tillstånd till detta. Tillstånd får inte beviljas om högsta domstolen anser det klart att yrkandena i ändringsansökan inte godkänns. När åklagaren söker ändring kan tillstånd förvägras också när den fråga som åklagaren vill få prövad endast har ringa betydelse eller när det i övrigt inte föreligger skäl att pröva målet i högsta domstolen.

I fullföljdsdomstolens avgörande i första instans får en part inte alls söka ändring på den grund att bevisning som har samband med skuldfrågan skulle ha bedömts fel. Oftast får åklagaren inte heller till nackdel för den dömde söka ändring i tillämpningen av lag som har samband med skuldfrågan. Till övriga delar kan domstolens avgörande överklagas hos högsta domstolen under samma förutsättningar som en underrätts avgörande.

Danmark. I Danmark behandlas största delen av brottmålen i första instans av en byret som är en underrätt. I underrättens avgörande får ändring sökas hos en landsret, som är en fullföljdsdomstol, såväl beträffande bevisning som rättsfrågor.

I underrättens avgörande i ett ringa brottmål (politisag) får åklagaren emellertid söka ändring endast om den åtalade med stöd av det straffstadgande som skall tillämpas på gärningen kan dömas till någon annan offentlighetsrättslig påföljd än böter eller en förverkandepåföljd. Den åtalade får söka ändring endast om han har varit närvarande när målet behandlades i underrätten och om han har ådömts ett strängare straff än 30 dagsböter eller böter eller en förverkandepåföljd eller någon annan offentlighetsrättslig påföljd på mer än 3 000 danska kronor (ca 2 300 mark).

När en part i enlighet med vad som ovan anförts inte har rätt att söka ändring har han möjlighet att få fullföljdstillstånd. Tillstånd

kan beviljas om saken har principiell betydelse eller om särskilda skäl i övrigt talar för att tillstånd skall beviljas.

De allra allvarligaste brotten behandlas i första instans av en ovan nämnd fullföljdsdomstol. Domstolen består förutom tre lagfarna domare av en jury som avgör skuldfrågan (naevinger). Påföljdsfrågan avgörs av de lagfarna medlemmarna och juryn tillsammans.

I domstolens avgörande får oftast inte alls sökas ändring på den grund att skuldfrågan skulle ha avgjorts fel som följd av felaktig bevisprövning. Också i fråga om påföljden är ändringssökande möjligt endast på den grund att det av domstolen utdömda straffet överskrider eller underskrider den i lag fastställda straffskalan eller att det i övrigt står i uppenbart missförhållande i förhållande till brottet. Den åtalade och åklagaren har lika rätt att söka ändring.

Tyskland. I Tyskland kan en Amtsgericht-domstol avgöra brottmål i första instans såväl i en sammansättning med en lagfaren domare som i en sammansättning med en lagfaren domare och två nämndemän (Schöffenricht). Domstolens behörighet är begränsad till behandlingen av mindre brott och brott som är mer än ringa. I domstolens avgöranden i vardera sammansättningen får ändring sökas i en Landsgericht, som är en underrätt, såväl i fråga om bevisning som rättsfrågor.

Åtalen för de allvarligaste brotten behandlas i första instans oftast av ovan nämnda underrätt som då består av tre lagfarna domare och två nämndemän (Schwurgericht). En part får söka ändring i ett avgörande av denna domstol och i andra avgöranden i första instans än sådana som har gjorts i en Amtsgericht endast beträffande rättsfrågor (Revision-ändringssökande). T.ex. skuldfrågan kan således inte alls föras till en högre domstol för prövning.

Åklagaren och den åtalade har vardera samma rätt att söka ändring i ett avgörande i första instans.

Österrike. I Österrike behandlas brott för vilka som straff endast har stadgats böter eller fängelse i högst sex månader i första instans av en Bezirksgericht-domstol. Domstolen är domför med en lagfaren domare.

Övriga brottmål behandlas i första instans av en Landes- eller Kreisgericht som är underrätter. Brott för vilka kan följa ett strängare straff än tre år fängelse behandlas av

underrätten i en sammansättning med två lagfarna medlemmar och två nämndemän (Schöffengericht). De allra allvarligaste brotten samt brott som särskilt uppräknas i lagen behandlas av underrätten i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar och en jury bestående av åtta medlemmar som avgör skuldfrågan (Geschwornengericht). Vid behandlingen av samtliga övriga brottmål är underrätten domför med en lagfaren domare.

När målet har avgjorts av en lagfaren domare kan avgörandet överklagas hos en högre domstol i sin helhet såväl i fråga om bevisning som rättsfrågor. Ändring i avgöranden som har gjorts i en annan sammansättning (Schöffengericht och Geschwornengericht) får sökas endast på grundval av vissa fel i rättegångsförfarandet, på basis av felaktig lagtolkning eller på grund av en alltför sträng eller lindrig straffpåföljd. På grundval av felaktig bevisprövning är det inte alls möjligt att söka ändring. Åklagaren och den åtalade kan söka ändring på enahanda grunder.

Frankrike. Sådana brottmål för vilka inte har stadgats ett strängare straff än två månader fängelse eller böter på 12 000 franska franc behandlas i Frankrike i första instans av en domstol som benämns tribunal de police. Domstolen är domför med en lagfaren domare.

I denna domstols avgörande får ändring sökas hos en fullföljdsdomstol som benämns cour d'appel. Genom ändringsansökan kan målet föras till denna domstol i sin helhet såväl i fråga om bevisning som rättsfrågor. Ändringssökande är emellertid inte möjligt i ett brottmål där domstolen har utdömt ett högst fem dagar långt fängelsestraff eller ett bötesstraff på högst 1 300 franska franc (ca 1 100 mark). I dylika brottmål får ändring sökas endast hos den högsta domstolsinstansen på grundval av felaktig lagtolkning.

Brottmål som är allvarliga än de ovan nämnda behandlas i första instans av en domstol som benämns tribunal correctionnel och som är domför med tre lagfarna domare. Även i denna domstols avgörande får ändring sökas hos den ovan nämnda fullföljdsdomstolen. Ändringssökande är alltid möjligt såväl i fråga om bevisning som rättsfrågor.

De allra allvarligaste brottmålen behandlas i första instans av en domstol som benämns cour d'assises. Den består förutom av tre lagfarna domare av en jury med nio medlemmar. De lagfarna domarna och juryn av-

gör tillsammans både skuld- och påföljdsfrågan. I denna domstols avgörande får ändring sökas hos den högsta domstolsinstansen, cour de cassation, endast på grundval av felaktig lagtolkning. Om den högsta domstolen finner att avgörandet är juridiskt felaktigt, upphäver den det överklagade avgörandet och återförvisar målet för ny behandling till någon annan lägre domstol än den som fattat avgörandet.

Nederländerna. I Nederländerna kan ett avgörande av en domstol som behandlar mindre brott genom ändringsansökan i sin helhet föras till en underrätt. I ett avgörande genom vilket svaranden har ådömts ett mindre bötesstraff än 50 holländska gulden (ca 130 mark) får ändring emellertid inte sökas.

Övriga brottmål behandlas i första instans i en underrätt i en sammansättning med en eller tre lagfarna domare. I underrättens avgörande får ändring sökas till alla delar hos en fullföljdsdomstol. Ändringssökande är emellertid inte tillåtet i fråga om ett avgörande genom vilket svaranden har ådömts ett mindre bötesstraff än 250 holländska gulden (ca 700 mark).

Om en part enligt vad som ovan har anförts inte har rätt att söka ändring, kan han söka ändring i vardera ovan nämnda domstols avgörande hos den högsta domstolsinstansen. I sin ändringsansökan kan han då emellertid endast åberopa felaktig lagtolkning. Om den högsta domstolen finner att ändringsansökan är berättigad, upphäver den det överklagade avgörandet och återförvisar målet till den lägre domstolen för ny behandling.

2.3. Förfarandet vid ändringssökande och vid behandlingen av fullföljdsfall

Sverige

I en tingsrätts dom söks ändring genom besvär. Om förlikning i saken är tillåten, kan parterna emellertid med bindande verkan skriftligen avtala att inte överklaga en dom som meddelas med anledning av en uppkommen tvist eller en framtida tvist som kan härledas till ett visst angivet rättsförhållande. I en dylik sak kan parterna också efter domen med bindande verkan avstå från sin rätt att överklaga.

När en part vill söka ändring i tingsrättens dom behöver han inte anmäla missnöje med den. I tvistemål avskaffades missnöjesanmä-

lan genom en lag som trädde i kraft vid ingången av 1988. En part skall emellertid fortsättningsvis anmäla missnöje med vissa beslut som fattas under rättegången.

En part skall ge in en till hovrätten riktad fullföljdsskrivelse till tingsrättens kansli inom tre veckor från den dag då domen gavs eller avkunnades. Om en ändringsansökan kommer in till tingsrätten efter nämnda frist skall tingsrätten avvisa ändringsansökan, om den som söker ändring inte har anmält laga förfall. Ändringsansökan anses ha gjorts rätt om den har kommit in till hovrätten inom föreskriven tid.

Om ena parten har överklagat tingsrättens dom, har också motparten en accessorisk rättighet att överklaga domen även om denne inte i övrigt skulle ha utnyttjat sin rätt att överklaga. Motparten till ändringsökanden skall inom en vecka från den dag då tiden för sökande av ändring gick ut ge in sitt motöverklagande till tingsrättens kansli. Om ändringsansökan återkallas eller om målet avskrivs, förfaller också motöverklagandet.

Efter utgången av tiden för motöverklagande skall tingsrätten sända överklagandena och akten i målet till hovrätten. I hovrätten delas målen ut direkt till en granskande ledamot, som tillsammans med en föredragande vid hovrätten verkställer förberedelsen av saken.

Om en ändringsansökan efter en eventuell komplettering inte omedelbart avvisas eller förkastas såsom uppenbart ogrundad, begär den granskande ledamoten av ändringsökandens motpart ett skriftligt svaromål med anledning av ändringsansökan. En ansökan om prövningstillstånd kan emellertid avgöras utan att svaromål inbegärs när det finns skäl för det. Vid behov får hovrätten besluta om ytterligare skriftväxling under förberedelsen. Tidigare var den övriga förberedelsen i saken i praktiken enbart skriftlig. Genom en lag som trädde i kraft 1990 betonades emellertid hovrättens möjligheter att vid behov genomföra förberedelsen också muntligen.

Den granskande ledamoten får ensam fatta ett slutligt avgörande endast när en ändringsansökan har återkallats. Alla övriga slutliga avgöranden fattar hovrätten i ordinarie sammansättning. Avdelningen beslutar också om vissa avgöranden under förberedelsen, t.ex. om en part först i hovrätten får lägga fram ny utredning. Den granskande ledamoten kan vid behov överföra också

andra avgöranden i anknytning till förberedelsen att avgöras av avdelningen.

När förberedelsen har slutförts hålls huvudförhandling i målet i hovrätten med fulltalig sammansättning. Hovrätten kallar parterna och nödvändiga vittnen till huvudförhandlingen. Vid huvudförhandlingen får endast en sådan medlem av hovrätten som har varit närvarande under hela huvudförhandlingen delta i avgörandet av målet.

Huvudförhandlingen inleds med en redovisning av tingsrättens dom, varefter parterna muntligen för hovrätten framför sina yrkanden och grunderna för dem. Om tingsrätten vid huvudförhandlingen har tagit emot muntlig bevisning eller hållit syn och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, får hovrätten inte ändra tingsrättens avgörande i fråga om bevisningen utan att beviset tas upp på nytt vid huvudförhandling i hovrätten. I övriga fall lägger parterna fram bevisningen för hovrätten.

I den utredning (SOU 1995:124) som föregick regeringens proposition om ändring av prövningstillstånds-förfarandet i hovrätten (Prop. 1996/97:131) föreslogs bland annat en uppmjukning av de sk. tilltrosparagraferna (RB 50:23 och 51:23) sålunda, att hovrätten skulle kunna värdera bevisningens trovärdighet på ett annat sätt än tingsrätten när beviset är hovrätten tillhanda på ett sätt som möjliggör en tillförlitlig bevisvärdering, till exempel som videoupptagning eller under särskilda förutsättningar även som ljudbandupptagning. Förslaget ingår inte i regeringens proposition.

Ett tvistemål får avgöras utan huvudförhandling, om ändringsyrkandet har medgetts eller om det är uppenbart att ändringsyrkandet är ogrundat. Huvudförhandling behöver inte heller hållas, om både parter går med på att målet avgörs i ett skriftligt förfarande eller om yrkandet i ändringsansökan underskrider en viss gräns. Ett mål får dessutom avgöras utan huvudförhandling om det är uppenbart att sådan förhandling är obehövlig.

I ett brottmål behöver huvudförhandling inte hållas, om åklagaren söker ändring endast till den tilltalades förmån eller om motparten godtar den tilltalades ändringsyrkande. Målet kan också avgöras utan huvudförhandling, om det är uppenbart att ändringsansökan är ogrundad eller om det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller ådöma honom påföljd eller dö-

ma honom till annan påföljd än böter eller villkorlig dom. Också i dessa fall skall huvudförhandling hållas om en part begär det, om detta inte är uppenbart obehövt.

När huvudförhandling inte hålls i ett mål avgörs ändringsansökan på grundval av handlingarna på föredragning i hovrättens fulltaliga avdelning.

Norge och Danmark

I *Norge* kan en part i ett tvistemål med bindande verkan avstå från sin rätt att söka ändring och parterna kan avtala om ett ömsesidigt avstående redan innan underrätten ger sin dom.

Huvudregeln är att fullföljdsdomstolen i fulltalig sammansättning i ett tvistemål håller en muntlig, omedelbar och koncentrerad huvudförhandling för att avgöra ändringsansökan. För att bl.a. koncentrationen av förhandlingen i praktiken skall lyckas förbereder en medlem av fullföljdsdomstolen först målet och beslutar om nödvändig skriftlig tilläggsbehandling.

En ändringsansökan kan avgöras utan huvudförhandling bl.a. när den uppenbart är ogrundad eller när det överklagade avgörandet upphävs på grund av att en absolut förutsättning för rättegången saknas. Ordföranden kan också bestämma att målet avgörs i ett skriftligt förfarande, om parterna begär detta och om ändringsansökan gäller en rättsfråga. Enligt doktrinen ges i praktiken dylika förordnanden sällan. Även härvid är fullföljdsdomstolen vid avgörandet av målet domför endast i fulltalig sammansättning.

Om högsta domstolen i ett brottmål har beviljat tillstånd till att underrättens avgörande i skuldfrågan prövas på nytt i fullföljdsdomstolen, behandlas målet till denna del helt och hållet på nytt i fullföljdsdomstolen med iakttagande av samma förfarande som när domstolen är första instans. Bevisningen skall emellertid tas emot på nytt endast till den del prövningen av den har gjorts stridig.

I *Danmark* kan en part avstå från sin rätt att söka ändring endast efter det att underrätten i ett tvistemål har gett sin dom. I ett tvistemål inleds behandlingen av ett fullföljdsfall genom skriftväxling, varefter vid behov en muntlig förberedelse kan hållas. Efter att förberedelsen har avslutats behandlas ändringsansökan antingen i ett skriftligt eller ett muntligt förfarande. Förfarandet kan

vara skriftligt om parterna är ense om detta eller om det med hänsyn till sakens natur anses ändamålsenligt. Domstolen kan i ett skriftligt förfarande också ändra underrättens avgörande i fråga om bevisningen. Vid behandlingen av ett fullföljdsfall är domstolen domför med minst tre lagfarna medlemmar.

Förfarandet vid behandlingen av ett brottmål beror på vilken grund den part som söker ändring har stött sig på i ändringsansökan. Om ändringsansökan inte gäller bevisprövningen, är förfarandet oftast skriftligt. Om ändringsansökan igen bygger på att underrätten har avgjort skuldfrågan fel, ordnas i fullföljdsdomstolen en helt ny rättegång med förberedelse och muntlig huvudförhandling. Förberedelsen verkställs av en lagfaren domare. Vid huvudförhandlingen är domstolen domför i fulltalig sammansättning.

Vissa mellaneuropeiska länder

I *Tyskland* börjar behandlingen av en ändringsansökan i ett tvistemål så att domstolen först på tjänstens vägnar granskar förutsättningarna för en prövning av ändringsansökan. Om bristen uppdragas i dessa, avvisar domstolen ändringsansökan utan att hålla en muntlig förhandling. I annat fall sätter ordföranden ut en dag för muntlig förhandling. Vid behov kan fullföljdsdomstolen också bestämma att en skriftlig förberedelse skall verkställas i saken.

För att förbereda avgörandet kan målet anvisas för behandling av en domare (Einzelrichter). Domaren, som är medlem av den domstol som behandlar målet, utses antingen av ordföranden eller av domstolen i en muntlig förhandling. Domaren får ensam avgöra ändringsansökan bl.a. när den återkallas, när parten avstår från den eller den medges eller när någondera eller vardera parten har uteblivit från den muntliga förhandlingen. Också parterna kan avtala om att en domare avgör ändringsansökan.

I övrigt är förfarandet vid behandlingen av ett fullföljdsfall likadant som i underrätten. Målet behandlas på nytt i fullföljdsdomstolen inom de gränser som bestäms av ändringsansökan.

I ett brottmål prövas först förutsättningarna för ändringssökande och därefter sker en förberedelse på samma sätt som när fullföljdsdomstolen är första instans. Efter det

att förberedelsen har slutförts utsätts en huvudförhandling för målet. Denna huvudförhandling är muntlig och vid den behandlas målet på nytt i sin helhet. Vid huvudförhandlingen kan ny bevisning också tas emot utan begränsningar.

Huvudförhandlingen verkställs på samma sätt som i mål där domstolen är första instans. Rättegångens omedelbarhet har emellertid begränsats så att vittnen och sakkunniga inte behöver höras på nytt om utredningen av saken inte förutsätter detta, utan deras berättelser kan läsas upp ur det protokoll som har förts över handlingen i underrätten.

I *Österrike* prövar först ordföranden för fullföljdsdomstolen eller en av honom förordnad medlem förutsättningarna för prövning av ändringsansökan samt att vissa rättegångsfel inte har begåtts när målet behandlades i underrätten. Om ett dylikt fel eller ett hinder för prövning av ändringsansökan uppdrag tas saken till en fulltalig avdelning för avgörande.

I annat fall hålls i målet en muntlig förhandling till vilken domstolen kallar parterna och vittnena. I ett tvistemål behöver en muntlig förhandling emellertid inte hållas, om vardera parten avstår från den. Paterna anses ha avstått från en muntlig förhandling, om de i sina fullföljdsskrivelser inte uttryckligen har yrkat att muntlig förhandling skall hållas i målet. I dylika fall avgörs målet efter slutförd förberedelse på grundval av handlingarna i fullföljdsdomstolens fulltaliga sammansättning. Trots att parterna har avstått från muntlig förhandling kan fullföljdsdomstolen hålla muntlig förhandling när den anser att detta är nödvändigt.

De ovan beskrivna mindre tvistemål, i vilka parternas rätt att söka ändring har begränsats, avgörs i allmänhet på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet. En muntlig förhandling skall hållas endast om domstolen i ett enskilt fall anser att detta är nödvändigt.

Den muntliga förhandlingen hålls både i tvistemål och brottmål på samma sätt som i underrätten. Bevisning som har tagits emot i underrätten skall emellertid tas emot på nytt i fullföljdsdomstolen endast när domstolen misstror riktigheten i underrättens bevisprövning eller när ny bevisning tas emot. För att bevisning skall kunna tas emot i ett tvistemål förutsätts det att en part i sin ändringsansökan uttryckligen har gjort bevi-

sprövningen stridig. Enligt doktrinen är dylika situationer i praktiken sällsynta.

3. Bestämmelserna i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna om behandling av mål vid domstolar och Europarådets rekommendation om behandlingen av fullföljdsfall i tvistemål

3.1. Allmänt

Europarådets konvention om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (FördrS 19/1990), nedan *den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna* trädde internationellt i kraft den 3 september 1953. För Finlands del trädde konventionen i kraft den 10 maj 1990. När Finland deponerade sitt ratifikationsinstrument gjordes en reservation till konventionen till den del den ansågs förutsätta muntlig förhandling bl.a. i en fullföljdsdomstol.

Genom den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna har det skapats ett internationellt system för att övervaka att de mänskliga rättigheterna tillgodoses. I övervakningssystemet ingår som särskilda övervakningsorgan den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna och den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna.

En fördragsslutande stat har rätt att göra en framställning om en annan fördragsslutande stats påstådda kränkning av bestämmelserna i konventionen. Även en enskild person har rätt att göra en framställning om en kränkning av bestämmelserna i konventionen som riktats mot honom själv, efter att först ha utnyttjat sitt hemlands nationella rättsmedel. Framställningarna behandlas först i kommissionen för de mänskliga rättigheterna, där saken även kan lösas. Till domstolen för de mänskliga rättigheterna kan ett mål tillsvidare hänskjutas endast av kommissionen för de mänskliga rättigheterna eller av ifrågavarande stat. Domstolens utslag är slutgiltigt och bindande för berörda stat.

Kommissionens för de mänskliga rättigheterna behörighet att behandla framställningar av enskilda personer liksom domstolens för de mänskliga rättigheterna behörighet förutsätter emellertid att en fördragsslutande stat ger en särskild förklaring om erkännande av behörigheten. Finland har gett en dylik förklaring.

3.2. Bestämmelserna i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och tolkningspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna

Den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna innehåller inga uttryckliga bestämmelser om det förfarande som skall iaktas vid behandlingen av ett mål vid en domstol. Enligt första meningen i artikel 6 stycke 1 i konventionen skall envar likväl vara berättigad till en rättvis ("fair") och offentlig rättegång när det gäller att pröva hans rättigheter och skyldigheter ("civil rights and obligations") eller anklagelser mot honom för brott.

Domstolen för de mänskliga rättigheterna har ansett att artikeln som regel förutsätter att behandlingen av ett mål skall vara muntlig. Detta krav har emellertid inte ens i fråga om sådana brottmål som en domstol behandlar i första instans ansetts vara på så sätt ovillkorligt att samtliga mål måste avgöras i en muntlig behandling. Bestämmelserna i stycke 1 i artikeln har inte ansetts förhindra att en part uttryckligen eller tyst avstår från sin rätt att få målet behandlat muntligen också i första instans t.ex. så att han under-tecknar en strafforder eller på annat sätt klart inte vill ha en muntlig behandling. Ett dylikt avstående har emellertid ansetts förutsätta att inget viktigt offentligt intresse, såsom utredandet av skuldfrågan, kräver att saken skall behandlas muntligt.

Av bestämmelserna i artikeln följer inte direkt att en part skall ha möjlighet att söka ändring i avgörandet i första instans, även om artikel 2 i det sjunde tilläggsprotokollet till konventionen förutsätter att var och en som dömts för brottslig gärning skall ha rätt att få saken omprövad av högre domstol. När den har tolkat artikel 6 i konventionen har domstolen för de mänskliga rättigheterna ansett att i sådana fall där en part enligt en stats interna lagstiftning har en möjlighet att söka ändring i ett underrättsavgörande skall också det förfarande som iaktas i fullföljdsdomstolens uppfylla bestämmelserna rörande rättegång i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. Det har emellertid inte förutsatts att det förfarande som iaktas vid behandlingen av ett fullföljdsdomsmål skall vara exakt lika som förfarandet i underrätten, utan när den har prövat frågan har domstolen för de mänskliga rät-

tigheterna tagit i beaktande rättegångsordningen i sin helhet i berörda stat och ifrågavarande fullföljdsdomstols ställning och behörighet inom denna ordning.

Domstolen för de mänskliga rättigheterna har i flera fall konstaterat att en part också i fullföljdsdomstolen har rätt till muntlig behandling i sådana fall där inget särdrag i ifrågavarande stats rättegångsordning gör det onödigt att hålla en muntlig förhandling. Denna rätt som tillkommer en part förutsätter inte nödvändigtvis att ett uttryckligt krav på muntlig förhandling framförs, åtminstone inte i sådana fall där ett viktigt offentligt intresse förutsätter att saken behandlas muntligen.

Även om fullföljdsdomstolen skulle ha rätt att pröva en sak såväl i fråga om bevisning som rättsfrågor har domstolen för de mänskliga rättigheterna ansett att artikel 6 stycke 1 i konventionen inte alltid förutsätter en muntlig behandling, utan behovet av en muntlig förhandling beror på naturen av de frågor som skall avgöras. Domstolen för de mänskliga rättigheterna har konstaterat att när man överväger behovet av muntlig förhandling skall man också ta i beaktande partens rätt att få saken avgjord inom skälig tid och det därav följande behovet av att snabbt behandla och avgöra saken. Om muntlig förhandling har hållits i första instans, kan avsaknaden av den i fullföljdsdomstolen vara berättigat på grund av särdragen i ifrågavarande rättegång.

Frågan om när ovan nämnda artikel i konventionen om de mänskliga rättigheterna förutsätter muntlig förhandling också i fullföljdsdomstolen i sådana fall där fullföljdsdomstolen har rätt att pröva saken både i fråga om fakta och rättsfrågor har varit föremål för domstolens för de mänskliga rättigheterna prövning i fråga om ett brottmål. I vissa utslag som den har givit mot Sverige (fallet Ekbatani, utslag 26.5.1988 och fallet Helmers, utslag 29.10.1991) ansåg domstolen för de mänskliga rättigheterna att hovrätten inte skulle ha fått avgöra ändringsansökan utan att hålla muntlig förhandling.

I några utslag som också gällde Sverige (fallet Andersson, utslag 29.10.1991 och fallet Fedje, utslag 29.10.1991) ansåg domstolen för de mänskliga rättigheterna däremot att det i rättegången hade funnits särdrag som berättigade hovrätten att avgöra ändringsansökan på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet fastän parten hade

yrkat muntlig förhandling.

Domstolen för de mänskliga rättigheterna har dessutom i sitt utslag i fallet Håkansson och Sturesson (utslag 21.2.1990) tagit ställning bl.a. till nödvändigheten av muntlig förhandling vid behandlingen av en ändringsansökan i ett utmättningsärende.

I fallet *Ekbatani* hade svaranden i ett brottmål i tingsrätten dömts till ett bötesstraff på grundval av målsägandens berättelse. Svaranden hade överklagat avgörandet hos hovrätten och bestridit sin skuld samt yrkat att åtalet skulle förkastas och att muntlig förhandling skulle hållas. Hovrätten hade emellertid stannat för tingsrättens avgörande utan att hålla muntlig förhandling, och högsta domstolen hade inte beviljat prövningstillstånd.

Domstolen för de mänskliga rättigheterna konstaterade att hovrättens möjligheter att pröva saken endast hade begränsats av förbudet att ändra underrättens avgörande till nackdel för ändringssökanden och att hovrätten således hade kunnat pröva saken på nytt i dess helhet och att den uttryckligen hade bort avgöra skuldfrågan. Domstolen ansåg att skuldfrågan i detta fall inte kunde avgöras utan att höra ändringssökanden och målsäganden personligen på nytt i hovrätten. Eftersom heller inget särdrag med anknytning till rättegången berättigade att låta bli att hålla muntlig förhandling ansåg domstolen att artikel 6 stycke 1 i konventionen hade kränkts.

I fallet *Helmers* hade målsäganden i sitt åtal som han väckt med utövande av sin sekundära åtalsrätt yrkat straff åt svarandena i brottmålet för bl.a. ärekränkning. Tingsrätten hade konstaterat att svarandenas förfarande hade varit ägnat att ådraga målsäganden missaktning men hade förkastat åtalet på grund av att det inte hade visats att gärningen skulle ha varit uppsåtlig. Målsäganden hade överklagat domen hos hovrätten och yrkat att svarandena skulle dömas till straff och att muntlig förhandling skulle hållas. Hovrätten hade emellertid utan att hålla muntlig förhandling stannat för tingsrättens avgörande med motiveringen att svarandena hade haft sannolika skäl för att avge det skriftliga utlåtande som avsågs i straffyrkandet och som hade kränkt målsäganden. Högsta domstolen hade inte beviljat prövningstillstånd.

Domstolen för de mänskliga rättigheterna konstaterade till en början att artikel 6

stycke 1 i konventionen kunde tillämpas på fallet, eftersom klagandens rätt till gott rykte var en sådan rättighet ("civil right") som avses i artikeln. Hovrätten hade att pröva saken både i fråga om bevisning och skuldfrågan och den måste göra en fullständig bedömning angående svarandenas skuld, vilken ändringssökandens goda rykte var beroende av. Även med beaktande av sakens betydelse för ändringssökanden ansåg domstolen att frågan om svarandenas skuld inte på behörigt sätt ("as a matter of fair trial") kunde avgöras i hovrätten utan att både ändringssökanden, som påstod att svarandena hade gjort sig skyldiga till det brott som avsågs i åtalet, och svarandena som för sin del bestred sin skuld hördes personligen. Eftersom heller inget särdrag med anknytning till rättegången berättigade att låta bli att hålla muntlig förhandling ansåg domstolen att artikel 6 stycke 1 i konventionen hade kränkts.

I fallet *Fedje* hade svaranden i ett brottmål medgett att han hade innehaft ett vapen och han hade i tingsrätten dömts till ett bötesstraff för olaga innehav av ett skjutvapen. Svaranden hade överklagat avgörandet hos hovrätten och yrkat att muntlig förhandling skulle hållas och att åtalet skulle förkastas på den grund att han inte var ägare till vapnet och att vapnet inte kunde anses som ett i lagen avsett skjutvapen på grund av att en del av låset saknades. Dessutom hade han ansett att det utdömda bötesstraffet var för strängt. Hovrätten hade förkastat ändringssökandens begäran om muntlig förhandling på grundval av att sådan förhandling var uppenbart onödigt och hade stannat för tingsrättens avgörande. Högsta domstolen hade inte beviljat prövningstillstånd.

I fallet *Andersson* hade svaranden i ett brottmål medgett att han hade framfört traktor på motorväg och han hade i tingsrätten dömts till ett bötesstraff för trafikförseelse. Svaranden hade överklagat domen hos hovrätten och yrkat att muntlig förhandling skulle hållas och att åtalet skulle förkastas på grund av avsaknaden av trafikmärke som utvisade vägens natur och på grund av att dimma rådde vid gärningstidpunkten. Ytterligare ansåg han att det utdömda bötesstraffet var för strängt. Hovrätten hade stannat för tingsrättens avgörande utan att hålla muntlig förhandling bl.a. på den grund att av de fotografier som hade fogats till handlingarna hade framgått det trafikmärke som

utvisade vägens natur. Högsta domstolen hade inte beviljat prövningstillstånd.

Domstolen för de mänskliga rättigheterna ansåg att det i vardera fallet var ostridigt att ändringssökanden hade begått den gärning som avsågs i åtalet. I fallet Fedje inverkade ändringssökandens invändningar om äganderätten till vapnet och avsaknaden av låsdelen inte på avgörandet i saken, eftersom dessa omständigheter enligt lagen inte kunde befria honom från ansvar. Inte heller i fallet Andersson kunde de omständigheter som ändringssökanden framförde som stöd för sitt yrkande på förkastande av åtalet befria honom från hans ansvar som förare av fordonet. I fråga om det utdömda straffet konstaterade domstolen i vardera fallet att ändringssökanden hade dömts endast till ett litet bötesstraff.

På denna grund hade det inte i någondera fallet kommit fram sådana bevis- eller rättsfrågor som inte hade kunnat avgöras i ett skriftligt förfarande. Med beaktande dessutom av brottens ringhet och förbudet att ändra underrättens avgörande till nackdel för ändringssökanden konstaterade domstolen för de mänskliga rättigheterna att hovrätten hade kunnat förkasta begäran om muntlig förhandling och att artikel 6 stycke 1 i konventionen således inte hade kränkts.

I fallet *Håkansson och Sturesson* var det fråga bl.a. om parts rätt till muntlig förhandling under hovrättsbehandlingen av besvär rörande lagligheten av exekutiv auktion. I sitt utslag konstaterade domstolen för de mänskliga rättigheterna att hovrätten var första och enda rättsinstans som till alla delar prövade besvären. Eftersom inget av undantagen i andra meningen i artikel 6 stycke 1 var tillämpligt på fallet hade ändringssökandena rätt till muntlig förhandling i hovrätten. Domstolen konstaterade emellertid att artikeln inte förhindrar att ändringssökanden frivilligt, antingen uttryckligen eller tyst, avstår från sin rätt att få sin sak behandlad muntligen. Ett dylikt avstående skulle emellertid var entydigt och det fick inte strida mot viktigt offentligt intresse.

Hovrätten hade haft rätt att hålla muntlig förhandling, om utredandet av saken förutsatte detta. Eftersom ändringsansökan emellertid huvudsakligen gällde lagligheten av den exekutiva auktionen och eftersom dylika ändringsansökningar i allmänhet avgjordes utan muntlig förhandling kunde man förutsätta av ändringssökandena att de skulle ha

yrkat muntlig förhandling i saken när de ansåg att detta var viktigt. Eftersom de inte hade gjort detta ansågs de entydigt och tyst ha avstått från sin rätt till muntlig förhandling i hovrätten. Eftersom något sådant offentligt intresse som skulle ha kunnat göra en muntlig förhandling nödvändig inte heller kunde anses föreligga i saken ansåg domstolen för de mänskliga rättigheterna att bestämmelsen i artikel 6 stycke 1 inte hade kränkts.

3.3. Hovrättens skyldighet att hålla muntlig förhandling i ett fullföljds mål

Allmänt

Såsom framgår av det ovan anförda är bestämmelserna i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna rätt allmänna, och de får ett mer specifikt innehåll framför allt genom rättspraxis vid den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna. Härvid är det alltid i sista hand fråga om tolkningen av avgöranden som har getts i enskilda fall, varför det är besvärligt att dra entydiga allmänna slutsatser. Av denna orsak är det svårt att med absolut säkerhet bedöma hurudana stadgandena om skyldigheten att hålla muntlig förhandling borde vara för att hovrättsförandet till alla delar skulle uppfylla bestämmelserna i konventionen om de mänskliga rättigheterna och för att reservationen till konventionen angående rätten till muntlig förhandling skall kunna upphävas.

Dessa svårigheter ökas för sin del av att tolkningen av konventionen med tiden utvecklas och förändras i kommissionen och i domstolen för de mänskliga rättigheterna. En dylik dynamisk tolkning av bestämmelserna i konventionen är ägnad att förstärka en enskild parts rättsskydd, men det gör det svårt för de stater som har anslutning sig till konventionen att särskilt på förhand bedöma om t.ex. rättegångsförandet till alla detaljer uppfyller bestämmelserna i konventionen.

Inte ens med lagstiftning kan man garantera att varje enskild rättegång också i praktiken är rättvis ("fair") på det sätt som konventionen om de mänskliga rättigheterna förutsätter, utan i sista hand blir det fråga om en helhetsbedömning från fall till fall. Av denna orsak måste hovrätterna också direkt ta i beaktande bestämmelserna i konventionen om de mänskliga rättigheterna och

domsstolens för de mänskliga rättigheterna utslag samt av olika tolkningsalternativ välja det som bäst uppfyller bestämmelserna i konventionen om de mänskliga rättigheterna.

Skyldigheten att hålla muntlig förhandling i brottmål

Med anledning av utslagen i fallen Ekbatani och Helmers kan man anse att den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna förutsätter att muntlig förhandling också i hovrätten hålls på tjänstens vägnar alltid när avgörandet av en parts ändringsansökan förutsätter bedömning av muntlig bevisning. Detta gäller såväl den åtalades besvär i vilka yrkas att åtalet förkastas som åklagarens och målsägandens besvär i vilka yrkas att den åtalade döms till straff efter det att underrätten har förkastat åtalet såsom obevisat. Av fallet Ekbatani kan man också dra slutsatsen att strängheten på det utdömda straffet i dylika fall saknar betydelse enligt konventionen om de mänskliga rättigheterna med tanke på skyldigheten att hålla muntlig förhandling.

Med anledning av de principer som framgår av ovan relaterade fall är skyldigheten att hålla muntlig förhandling enligt konventionen om de mänskliga rättigheterna inte avhängig av huruvida fullföljdsdomstolen ändrar underrättens avgörande i bevisfrågan eller ej. Konventionen om de mänskliga rättigheterna kan tvärtom anses förutsätta att bevisning som har tagits emot i underrätten, efter att prövningen av denna bevisning på behörigt sätt har gjorts stridig i ändringsansökan, alltid måste tas emot på nytt i hovrätten i muntlig förhandling i sådana fall där de omedelbara observationer som domstolens medlemmar gör angående bevisningen är av betydelse vid bedömningen av bevisningen. Detta är fallet när det är fråga om att bedöma tilltron till muntlig bevisning som har tagits emot i underrätten eller tilltron till observationer som har gjorts i underrätten i samband med syn.

Även fullföljdsdomstolen har naturligtvis de bästa förutsättningarna att bedöma en dylik bevisning i sådana fall där bägge parter som t.ex. har berättat på olika sätt om samma omständighet hörs samtidigt personligen i hovrätten. När man förfar på detta sätt försätts fullföljdsdomstolen åtminstone i princip i samma ställning som underrätten beträffande bedömningen av muntlig bevis-

ning. Det kan anses att fullföljdsdomstolen är i en sämre ställning än underrätten om den till denna del endast stöder sig på det skriftliga rättegångsmaterial som har inkommit till underrätten.

Det kan dessutom anses att samtliga ovan refererade utslag av domstolen för de mänskliga rättigheterna ger uttryck för den i konventionen om de mänskliga rättigheterna förutsatta rätten för svaranden i ett brottmål att få sin sak prövad vid muntlig behandling också i fullföljdsdomstolen i sådana fall när inget särdrag med anknytning till rättegången gör det onödigt att hålla en muntlig förhandling. Av fallet Helmers kan man däremot inte dra slutsatsen att också målsäganden enligt konventionen om de mänskliga rättigheterna skulle ha motsvarande rätt till muntlig behandling när en ändringsansökan rörande ett avgörande med anledning av ett straffyrkande behandlas. I nämnda fall var det fråga om ändringssökandens ära och dess återställande och inte om målsägandens åtalsrätt i och för sig.

Med anledning av utslagen i fallen Fedje och Andersson kan man dra slutsatsen att konventionen om de mänskliga rättigheterna inte förutsätter att saken behandlas muntligt i fullföljdsdomstolen, om ändringssökanden till stöd för sina yrkanden endast åberopar sådana omständigheter som inte kan leda till den yrkande rättspåföljden. Av fallet Andersson kan man dessutom dra slutsatsen att någon muntlig förhandling enligt konventionen om de mänskliga rättigheterna inte heller behöver hållas när det i saken endast är fråga om prövning av skriftlig bevisning som har tagits emot redan i underrätten.

Skyldigheten att hålla muntlig förhandling i tvistemål och ansökningsärenden

Såsom framgår av det ovan anförda föreligger det ännu inte i fråga om tvistemål något uttryckligt förhandsavgörande av domstolen för de mänskliga rättigheterna i vilket man skulle ha tagit ställning till nödvändigheten av muntlig förhandling i fullföljdsdomstolen. I fallen Ekbatani och Helmers har domstolen för de mänskliga rättigheterna emellertid tolkat bestämmelsen i Europarådskonventionens artikel 6 stycke 1, som inte endast gäller brottmål utan lika väl också tvistemål. I fallet Helmers ansåg domstolen också att det avgörande för att artikel 6 stycke 1 skulle kunna tillämpas var uttryck-

ligen det att det varit fråga om i nämnda artikel avsedd parts rättighet ("civil right"). Fullföljdsdomstolens förutsättningar att bedöma trovärdigheten av muntlig bevisning är i ett skriftligt förfarande dessutom helt lika oberoende av om ändringsansökan har gjorts i ett tvistemål eller ett brottmål.

Av dessa orsaker kan det med anledning av ovan relaterade fall anses att konventionen om de mänskliga rättigheterna förutsätter att ett fullföljdsfall behandlas muntligt också i ett tvistemål i sådana fall där det är fråga om bedömning av tilltron till sådana iakttagelser som har gjorts vid muntlig bevisning eller vid syn som avgörandet av ändringsansökan är avhängig av. Fallen Håkansson och Stureson kan dessutom anses ange att också en part i ett tvistemål har rätt till muntlig förhandling i fullföljdsdomstolen, om inget särdrag med anknytning till rättegången gör det onödigt att hålla muntlig förhandling.

Innehållet i begreppet "civil right" i konventionen om de mänskliga rättigheterna är inte beroende av om saken i underrätten har behandlats i den ordning som stadgas för tvistemål eller t.ex. för ansökningsärenden. Ovan refererade slutledningar för tvistemåls del skall således också tillämpas vid behandlingen av ändringsansökningar i ansökningsärenden.

3.4. Hovrättens skyldighet att hålla muntlig förhandling i mål som den behandlar i första instans

Såsom framgår av ovanstående har en domstol inte ens i mål som den behandlar i första instans en absolut skyldighet att hålla muntlig förhandling innan den avgör målet. Såväl i utslag av domstolen för de mänskliga rättigheterna som i den juridiska litteraturen har det ansetts att en part antingen uttryckligen eller tyst kan avstå från sin rätt till muntlig förhandling i sådana fall när avståndet inte står i strid med ett viktigt ofentligt intresse.

På basis av detta kan man utgå ifrån att t.ex. i ett sådant klart ärende gällande tjänstebrott i vilket utredningen av saken inte förutsätter muntlig förhandling och i vilket någon muntlig förhandling därför i dagens situation i allmänhet inte hålls, anses parten ha avstått från sin rätt att få sin sak behandlad muntligen om han inte uttryckligen har

krävt att muntlig förhandling skall hållas. Som ett exempel på en sådan sak kan nämnas ett fall där det åt en underrättsdomare yrkas straff på den grund att han har dömt svaranden i ett brottmål till ett straff som överskrider maximistraffet.

3.5. Europarådets rekommendation om fullföljdsförfarandet i tvistemål

Europarådets ministerkommitté godkände den 7 februari 1995 rekommendation R (95) 5 om fullföljdsförfarandet i tvistemål i Europarådets medlemsstater (*Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedurs in civil and commercial cases*).

I ingressen till rekommendationen konstateras för det första att enligt det sjunde tilläggsprotokollet till den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna skall en part ha rätt att få en dom i ett brottmål omprövad av högre domstol. I ingressen till rekommendationen konstateras ytterligare att envars rätt enligt artikel 6 i konventionen om de mänskliga rättigheterna att få sin sak prövad inom skälig tid kan äventyras bl.a. på grund av att antalet ändringsansökningar har ökat och behandlingstiderna i fullföljdsdomstolarna har blivit längre.

Enligt rekommendationen skall det vara möjligt att få en dom i första instans omprövad av en högre domstol. Undantag från nämnda princip är möjliga endast om de grundar sig på lag och överensstämmer med de grundläggande principerna för rättsordningen (*artikel 1*).

Tvistefrågorna i rättegången bör definieras i första instans och alla eventuella käromål, fakta och bevis bör läggas fram i detta skede av behandlingen. För att en part skall ha en möjlighet att bedöma huruvida han borde utöva sin rätt att söka ändring och, om detta är möjligt, begränsa sin ändringsansökan, skall den domstol vars avgörande överklagas ha en lagstadgad skyldighet att klart och fullständigt motivera sitt avgörande och därvid använda ett lättfattligt språk (*artikel 2*).

För att man skall kunna säkerställa att endast sådana mål och ärenden som det ankommer på fullföljdsdomstolen att behandla förs till fullföljdsdomstolen, bör medlemsstaterna enligt rekommendationen överväga

möjligheten att begränsa parternas rätt att söka ändring t.ex. i mindre tvistemål genom att ta i bruk ett system med besvärstillstånd eller besvärstillstånd (*artikel 3*).

I sådana fall när besvärstillstånd utgör en förutsättning för sökande av ändring kan fullföljdsdomstolens prövningsskyldighet begränsas t.ex. till rättsfrågan. I fullföljdsdomstolen bör man inte längre kunna föra fram nya yrkanden, grunder för yrkandena eller bevis, om detta inte är nödvändigt t.ex. som en följd av ändrade omständigheter. Enligt rekommendationen bör fullföljdsdomstolen begränsa prövningen av ändringsansökan till de grunder som anges i denna, om det inte är fråga om en sak där domstolen skall verka på eget initiativ (*artikel 5*).

Även om rekommendationen inte är bindande för Europarådets medlemsstater har man i det lagförslag som ingår i denna proposition strävat efter att följa ovan refererade bestämmelser i rekommendationen.

4. Propositionens mål och de viktigaste förslagen

4.1. Behandlingen av fullföljdsfall

Allmänt

Tidigare var hovrätterna rätt ofta tvungna att i sin helhet pröva på nytt en sak som hade avgjorts i underrätten och således också till sådana delar beträffande vilka det mellan parterna inte längre i hovrätten förelåg reella meningsskiljaktigheter. Till denna del ändrades lagen i samband med underrettsreformen som trädde i kraft den 1 december 1993.

Enligt stadgandena i 22 och 24 kap. rättegångsbalken som reviderades i samband med underrettsreformen antecknas i underrättsprotokoll av parternas yttranden endast deras yrkanden och de omständigheter som parten direkt grundar sitt yrkande på. Innehållet i muntlig bevisning protokollförs inte, utan den tas upp på band och endast bedöms i domen. För att de reviderade stadgandena i 22 och 24 kap. så bra som möjligt skulle samordnas med hovrättsförfarandet ändrades i sammanhanget även stadgandena om anförande av besvär hos hovrätten och bemötande av besvär samt om hovrättens prövningskyldighet.

Enligt 25 kap. 14 § rättegångsbalken får ändringssökanden inte i hovrätten åberopa andra omständigheter eller bevis än de som har lagts fram i underrätten, utom då han gör sannolikt att han inte har kunnat åberopa omständigheten eller beviset i underrätten eller att han annars har haft giltig skäl att inte göra det. Enligt samma paragraf skall i besvaren utöver grunderna för yrkandena även uppges till vilka delar ändringssökanden anser motiveringen för underrättens avgörande vara felaktig. Av besvaren skall således klart framgå om ändringssökanden anser att underrättens avgörande är felaktigt beträffande bevisprövningen eller beträffande tillämpningen av lag. Även bevisprövningen måste göras stridig i detalj. Ändringssökanden skall i sina besvär också uttryckligen uppge alla de bevis på vilka han önskar stöda sig. De krav som ställs på innehållet i bemötandet har på motsvarande sätt skärpts i 25 kap. 20 § rättegångsbalken. Med tanke på en riktig tillämpning av stadgandena är det naturligtvis av yttersta vikt att underrätterna motiverar sin dom på det sätt som 24 kap. rättegångsbalken förutsätter.

Praktiken har utvisat att underrätterna inte alltid lyckas med att motivera sina domar på det sätt som avsågs när reformen genomfördes. För säkerhets skull antecknas i domen även sådant som knappast har någon betydelse för avgörandet av saken. Detta har lett till att domarna nog är mer detaljerade än tidigare, men samtidigt också betydligt mer svåröverskådliga och fortsättningsvis ofta bristfälliga i sakligt hänseende. I dylika fall är domen inte, såsom den borde vara, en analys av rättegångsmaterialet, utan den innehåller i stort sett samma uppgifter som protokollet innehöll förut. Att anföra besvär över en sådan dom och bemöta dem på det sätt som den nya lagen avser är rätt arbetsdrypt.

Såsom ovan konstateras är avsikten att förslaget i denna proposition skall genomföras efter det att rättegångsförfarandet i brottmål har reviderats. De ovan refererade stadgandena om anförande av besvär och bemötande av besvär gäller redan nu även anförande av besvär över underrättens dom i ett brottmål. De nya stadgandena om domar i brottmål kommer att motsvara vad som enligt 24 kap. rättegångsbalken förutsätts av domar i tvistemål.

Underrättens fristående dom samt besvär

och bemötande av besvär enligt den nya lagen lägger som regel för hovrätten en tillräcklig grund för att bedöma riktigheten av underrättens avgörande. Ur domen får man lika mycket information om den muntliga bevisning som har inverkat på sakens avgörande som ur protokollet enligt tidigare lag. I samband med att kraven på besvären och bemötandet skärptes fogades till 26 kap. rättegångsbalken en ny 11 a § som innehåller ett stadgande om hovrättens prövningsskyldighet. Enligt detta lagrum prövar hovrätten inte utan särskilda skäl riktigheten av underrättens avgörande till andra delar än de grunder och omständigheter som framlagts i besvären och bemötandet. I fråga om brottmål finns i lagrummet ännu ett specialstadgande, enligt vilket hovrätten inte utan särskilda skäl får pröva om svaret i brottmålet har gjort sig skyldig till den gärning som tillräknats honom, om ändring i underrättens dom endast söks i fråga om straffpåföljden.

I denna proposition föreslås att nämnda 11 a § skall ändras så att i den stryks omnämmandet av de grunder som framlagts i besvären och bemötandet. Detta har nämligen förorsakat förvirring.

Avsikten med de ovan refererade ändringarna har varit att göra behandlingen av ett mål i hovrätten klarare, när man där kan koncentrera sig på att pröva de ändringsyrkanden som parterna har framfört samt motiveringen för underrättens avgörande och dess riktighet.

I det nuvarande förfarandet beaktas målens och ärendenas särdrag inte i tillräcklig utsträckning. Lätta och enkla mål behandlas onödigt av en fulltalig avdelning i hovrätten i sedvanlig ordning. Detta förorsakar onödiga kostnader för samhället. Å andra sidan blir ändringsansökningar särskilt i mål med oklara fakta inte alltid tillräckligt grundligt behandlade på grund av det ringa antalet muntliga förhandlingar. Av dessa skäl bör förfarandet i sin helhet göras flexiblere än för närvarande.

Även ur samhällets synvinkel är det viktigt att sökande av ändring så litet som möjligt försvarar den andra parten från att snabbt och med små kostnader komma till sin rätt. Fullföljdsförfarandet bör som en helhet därför ordnas så att en fullständig behandling inklusive nödvändig huvudförhandling endast hålls i mål eller ärenden där det med hänsyn till sakens natur kan anses motiverat.

Behandlingen av ett fullföljdsfall i huvudförhandling

Allmänt. Förfarandet i hovrätterna är för närvarande huvudsakligen skriftligt. Saken avgörs härvid enbart på grundval av ändringssökandens och dennes motparts skrivelser till hovrätten samt det skriftliga rättegångsmaterial som inkommit i underrätten. I samband med revideringen av rättegångsförfarandet i tvistemål ändrades stadgandena om protokollföring så att utsagor som vid huvudförhandlingen avges i bevisyfte enligt huvudregeln tas upp på band. I brottmål intas vittnesberättelserna fortfarande i protokollet.

Bevisning som har lagts fram i tvistemål prövas med användning av motiveringen beträffande bevisfrågan i tingsrättens dom. Av bevisning som i brottmål har tagits emot i tingsrätten kan man få en uppfattning på basis av tingsrättens protokoll.

Anteckningarna i protokollet om vittnets berättelse motsvarar emellertid inte ens när de är som bäst helt och hållet den berättelse som vittnet i praktiken har framfört, eller beskriver åtminstone inte i sin helhet vittnets framträdande. Vittnets uppträdande och tonfall och hans sätt att besvara frågor som ställs honom framgår inte enbart av det skriftliga rättegångsmaterialet, fastän dessa faktorer har en märkbar betydelse vid bedömning av bevisningen och speciellt vittnets pålitlighet. I ett skriftligt förfarande kan man heller inte kontrollera vad vittnet i verkligheten har vetat om saken och vad han har avsett med sin berättelse. Även om man i hovrätten lyssnar till den ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan inte heller detta ersätta att bevis direkt tas emot i hovrätten. Ljudupptagningarna är inte ens avsedda för en omprövning av bevisfrågor. Med hjälp av dem är det endast meningen att man skall kunna försäkra sig om vad vittnet exakt hade yttrat, om det påstås att hans yttrande hade förståtts fel i tingsrättens dom.

Principen om fri bevisprövning har redan i sig ansetts förutsätta att förhöret med vittnet är muntligt och direkt. Vid ett muntligt förhör med vittnet som sker direkt inför domstolen kan dess medlemmar samtidigt iakttä och konstatera omständigheter som påverkar tilltron till vittnets berättelse samt ställa nödvändiga tilläggsfrågor till vittnet. När bevis muntligen och direkt läggs fram för domstolen ger detta den pålitligaste grunden för

bedömning av bevisen.

Enligt rättegångsbalken har hovrätten möjlighet att i målet eller i en del av det vid behov hålla muntlig förhandling. För närvarande hålls emellertid rätt få muntliga förhandlingar. I rättegångsbalken har heller inte reglerats vad som avses med förhandlingens muntlighet.

I praktiken har förhandlingens muntlighet inneburit att förhandlingen i allmänhet hålls med parterna närvarande och att man i förhandlingen iakttar samma principer som i underrätten. Under den muntliga förhandlingen hänvisar parterna till det som de tidigare har anfört i besvärsskrifterna och bemötandena och i underrätten och läser ofta också upp och ger in rättegångsskrivelser till hovrätten. All bevisning som gäller samma stridiga omständighet tas inte alltid direkt emot i hovrätten. Även i sådana fall när det i målet eller en del av det hålls muntlig förhandling avgörs ändringsansökan således både på grundval av det som framkommit under den muntliga förhandlingen och på grundval av det tidigare skriftliga rättegångsmaterialet i målet.

När hovrätten avgör målet blir den härvid också tvungen att stöda sig på det protokoll som har satts upp i underrätten. I detta protokoll har bl.a. antecknats vittnesberättelserna i underrätten. Det är synnerligen svårt att jämföra dylika berättelser med det som direkt hörda vittnen har berättat vid en muntlig förhandling och att göra en avvägning av deras inbördes tyngd.

Rättegångens omedelbarhet förverkligas således inte i det rättegångsförfarande som för närvarande iaktas i hovrätten och inte ens när det hålls muntlig förhandling för att avgöra målet. Behandlingen av ett mål i hovrätten är inte heller som regel offentlig, eftersom rättegångens offentlighet enligt 3 § lagen om offentlighet vid rättegång (945/1984) gäller uttryckligen endast den muntliga förhandlingen i saken.

Revideringen av rättegångsförfarandet i underrätterna och den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. Efter revideringen av rättegångsförfarandet tas i underrätten bevis såväl i tvistemål som i brottmål oftast emot vid en muntlig och koncentrerad huvudförhandling. När de avgör saken får domstolens medlemmar ta i beaktande endast det rättegångsmaterial som direkt har lagts fram för dem vid huvudförhandlingen. Domstolens avgörande baserar

sig härvid på de iakttagelser som domstolens medlemmar direkt gjort om bevisningen och inte ens delvis på det rättegångsmaterial som om behandlingen av målet har antecknats i protokollet. Genom att göra rättegången muntlig och direkt skapar man bästa möjliga förutsättningar för fri bevisprövning.

Om man vill ordna fullföljdsförfarandet så att hovrätten skall ha lika goda förutsättningar att bedöma den muntliga bevisningen och pröva saken som underrätten, måste man också i hovrätten iaktta principen om direkt muntlig bevisning och ta emot den muntliga bevisningen på nytt. I annat fall kommer hovrätten att vara i en sämre ställning än underrätten när det gäller att bedöma muntlig bevisning.

En annan möjlighet är att ordna fullföljdsförfarandet så att hovrätten litar på den bevisprövning som underrätten har gjort när den har avgjort målet och tar emot bevisningen på nytt endast t.ex. när den betvivlar riktigheten av underrättens avgörande i bevisfrågan. Såsom ovan har anförts förutsätter emellertid den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna att sådan muntlig bevisning som avgörandet av ändringsansökan är beroende av alltid tas emot på nytt vid en huvudförhandling i hovrätten oberoende av om hovrätten ändrar underrättens avgörande i bevisfrågan eller inte.

Den berättelse som ett vittne avger i hovrätten är knappast någonsin helt överensstämmande med det som han berättar i underrätten. Förutsättningarna för att bedöma riktigheten av underrättens avgörande i bevisfrågan försämrars dessutom av att bevisningen i hovrätten i allmänhet tas emot under sämre omständigheter än i underrätten bl.a. på grund av att vittnenas minnensbilder i allmänhet försämrars när tiden lider. När ett vittne hörs på nytt förorsakar detta dessutom kostnader såväl för parterna som samhället.

Av denna orsak bör man undvika att alltid ta emot muntlig bevisning på nytt i hovrätten. Bl.a. av denna orsak föreslås i propositionen att hovrätten skall pröva underrättens avgörande i bevisfrågan endast om bevisprövningen har gjorts stridig i ändringsansökan. Också i dessa fall skall muntlig bevisning tas emot på nytt i hovrätten endast när det är fråga om tilltron till den muntliga bevisningen eller när en part ges rätt att lägga fram ny muntlig bevisning i hovrätten.

Det rättegångsförfarande som för närvarande iaktas i hovrätterna uppfyller inte de

krav som den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna uppställer för behandlingen av fullföljdsfall. Fortfarande hålls mycket få muntliga förhandlingar i hovrätterna trots att gällande stadganden i 26 kap. rättegångsbalken ger hovrätterna en möjlighet att alltid vid behov hålla muntlig förhandling.

Rättegångsbalkens stadganden om muntliga förhandlingar förpliktar hovrätten att hålla muntlig förhandling endast i brottmål och även därvid endast i ett fåtal fall. I sådana fall när hovrätten har hållit muntlig förhandling i ett brottmål har det därför i allmänhet varit fråga om en sak där hovrätten inte skulle ha fått ändra underrättens avgörande utan att hålla muntlig förhandling. Den muntliga förhandlingen har då med tanke på avgörandet av saken i vissa fall närmast varit en formalitet. I rättegångsbalken finns heller inte något lagrum som skulle säkra en parts rätt till muntlig förhandling i hovrätten ens när han uttryckligen har yrkat att sådan skall hållas.

De gällande tillämpliga stadgandena om muntlig förhandling garanterar således inte i tillräcklig utsträckning att det i hovrätten hålls huvudförhandling ens i sådana fall när detta skulle vara nödvändigt med stöd av de ovan refererade principerna i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. Av denna orsak har det ansetts nödvändigt att föreslå att stadgandena om skyldigheten att hålla muntlig förhandling skall revideras så att rättegångsförfarandet i fråga om behandlingens muntlighet också skall uppfylla bestämmelserna i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. I huvudförhandlingen förverkligas även rättegångens offentlighet bättre än i ett skriftligt förfarande.

Av ovan anförda skäl skall hovrätten hålla huvudförhandling bl.a. när avgörandet av en ändringsansökan beror av tilltron till muntlig bevisning som har mottagits i underrätten. Enligt förslaget skall muntlig bevisning som har tagits emot i underrätten härvid på nytt tas emot vid huvudförhandling i hovrätten. Ytterligare föreslås att det i kapitlet skall tas in ett stadgande om hovrättens skyldighet att med vissa undantag hålla huvudförhandling när en part i ett tvistemål eller svaren i ett brottmål kräver det. Som följd av de föreslagna ändringarna kommer rättegångsförfarandet i hovrätten att uppfylla bestämmelserna enligt konventionen om de mänskliga

rättigheterna, och den reservation angående rätten till muntlig förhandling som Finland har gjort till konventionen kan återtas i fråga om hovrätterna.

Förfarandet vid huvudförhandling. När huvudförhandling måste hållas på grund av att bevisning skall tas emot skall rättegångens omedelbarhet iakttas också ifråga om det övriga rättegångsmaterialet. I enlighet med detta får domstolen grunda sitt avgörande endast på de omständigheter som parterna har åberopat i huvudförhandlingen. Det har ansetts att principen om fri bevisprövning förutsätter att förfarandet är muntligt och direkt.

Ett av syftena med att hålla huvudförhandling är att ställa hovrätten i samma situation som underrätten bl.a. i fråga om bedömningen av muntlig bevisning. För att detta skall förverkligas så bra som möjligt och för att hovrätten så opartiskt som möjligt skall kunna bedöma all utredning som har lagts fram i saken är det nödvändigt att även i hovrätten huvudförhandlingen hålls och bevisning mottagas i ett sammanhang utan uppskov. Lika nödvändigt är det att saken också i hovrätten avgörs endast på grundval av vad som direkt har lagts fram och framkommit vid huvudförhandlingen och inte senare med användande av det rättegångsmaterial som har inkommit i underrätten och det protokoll som har satts upp över huvudförhandlingen.

Av ovan anförda skäl föreslås det i propositionen att en huvudförhandling i hovrätten skall vara på samma sätt omedelbar och koncentrerad som en huvudförhandling i underrätten. Detta skall vara fallet också när huvudförhandling hålls utan att man på nytt behöver ta emot bevisning i hovrätten. Även om ibruktagandet av huvudförhandling är motiverat närmast på grund av mottagande av muntlig bevisning är den koncentrerade och omedelbara behandlingsform som denna erbjuder ägnad att förbättra nivån på behandlingen av även övriga fullföljdsärenden.

För att det skall vara någon nytta av huvudförhandlingen och för att fullföljdsförfarandet överhuvudtaget skall fylla sin funktion är det nödvändigt att huvudförhandlingen hålls senast några månader efter det att underrätten har meddelat sitt avgörande i saken. Om huvudförhandlingen i praktiken kan hållas först efter en t.o.m. lång tid efter det att ändringsansökan har inkommit till hovrätten, kan nytta av förhandlingen bli liten och prövningen av riktigheten av un-

derrättens avgörande kan försvåras bl.a. på grund av att de personer som i underrätten hördes i saken kanske inte längre i detalj kan komma ihåg de detaljer som bevisningen avser. Av dessa orsaker har det vid beredningen av reformen ansetts nödvändigt att anhopningen av ärenden i hovrätterna kan avlägsnas innan reformen genomförs.

Beredningen av ett fullföljds mål

Allmänt. Koncentreringen av huvudförhandlingen och dess omedelbarhet förutsätter i allmänhet beredning av saken under ledning av domstolen före förhandlingen. I syfte att säkerställa den koncentrerade huvudförhandlingen bör saken redan under förberedelsen redas ut så bra att den i huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang. Vid förberedelsen bör man därför först och främst reda ut vad parterna yrkar och till vilken del riktigheten av underrättens avgörande således skall prövas av hovrätten samt vilka omständigheter som fortfarande är stridiga. Vid förberedelsen skall det också avgöras om en part i ett tvistemål i hovrätten får åberopa en omständighet som han inte har åberopat i underrätten eller lägga fram nya bevis till stöd för en omständighet som han har åberopat redan i underrätten.

Vid förberedelsen skall man också fatta ett eventuellt beslut om att huvudförhandling skall hållas samt om en eventuell begränsning av föremålet för huvudförhandlingen samt kalla parterna till förhandlingen och besluta om de hot som skall föreläggas dem. Vid förberedelsen skall man därför reda ut vilken bevisning parterna ämnar stöda sig på och vad de vill visa med respektive bevis. De uppgifter som en part för fram skall ges både domstolen och motparten tillkänna. För att saken skall kunna behandlas i ett sammanhang i huvudförhandlingen måste man under förberedelsen också avgöra vilken bevisning som på nytt skall tas emot vid huvudförhandlingen i hovrätten samt göra förberedelser för att ta emot bevisningen så att den koncentrerat finns tillgänglig vid huvudförhandlingen. Koncentreringen av behandlingen förutsätter också att de nya skriftliga bevisen ges till hovrätten och motparten redan under förberedelsen.

För att beredningen av förhandlingen skall lyckas förutsätts det att hovrättens föredragande t.o.m. ensam -beträffande omständigheter av teknisk natur- och i frågor som krä-

ver juridiskt övervägande, t.ex. huruvida huvudförhandling skall hållas i ärendet, tillsammans med den ledamot som ansvarar för förberedelsen omedelbart vidtar nödvändiga förberedande åtgärder när en ändringsansökan har inkommit.

Ändringsansökan. Förberedelsens effektivitet kräver att hovrätten redan från det att en ändringsansökan börjar behandlas har tillgång till alla uppgifter som krävs för att bedöma om huvudförhandling skall hållas i saken samt hur denna förhandling skall ordnas. Eftersom ändringsansökan och de uppgifter som förs fram i den har en avgörande betydelse förutom för beredningen av saken också för organiseringen av hela fullföljdsförfarandet är det nödvändigt att omvärdera de krav som skall ställas på ändringsansökans innehåll.

Ändringsansökan måste innehålla sådana uppgifter att den så bra som möjligt betjänar beredningen av saken. I ändringsansökan måste riktigheten av underrättens dom göras stridig på så sätt att det av besvärsskriften tydligt framgår i vilket avseende ändringssökanden är missnöjd med underrättens avgörande. För att detta mål skall kunna uppnås är det nödvändigt att underrätterna motiverar sin dom på det sätt som stadgas i 24 kap. (1064/1991) rättegångsbalken och i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål.

Skriftligt bemötande. Enligt gällande lag har ändringssökandens motpart rätt att bevaka svarandetalan och på eget initiativ, om han så önskar, skriftligen bemöta besvären inom en i lagen stadgad tid. Hovrätten skall emellertid vid behov inbegära motpartens bemötande, om besvären inte har bemötts eller om besvären på uppmaning av hovrätten har kompletterats. I vissa fall får hovrätten inte ändra underrättens avgörande i fråga om straffyrkande utan att inbegära bemötande av svaranden i brottmålet.

Enligt den princip om hörande som tillämpas i rättegångar skall en part kunna bemöta motpartens yrkanden och utredningar. Det kan emellertid visa sig onödigt att bemöta besvären t.ex. på grund av att besvären lämnas utan prövning. I dylika fall föreskas ändringssökandens motpart således endast onödiga kostnader om han på eget initiativ bemöter besvären, och följderna kan bli att dessa kostnader inte kan drivas in hos ändringssökanden.

Enligt gällande rätt är en part inte skyldig att bemöta en ändringsansökan vid äventyr

att de yrkanden och motiveringar som han har framfört i underrätten lämnas utan avseende. Fullföljdsdomstolen prövar saken materiellt även då besvären inte har bemötts. Avgörandet grundas då på de omständigheter som besväranden framfört i sitt besvär och som motparten framfört i underrätten. Således gäller sekundära käromål eller åtal som motparten framställt i underrätten även i fullföljdsinstansen utan att de på nytt åberopas.

Det centrala innehållet i ett bemötande till ett besvär är i allmänhet att man yrkar på att besvären skall förkastas och att underrättens avgörande skall fastställas. Den argumentation som lett till ett underrättsavgörande som är godtagbart för den som givit bemötandet behöver inte upprepas. Däremot skall man i bemötandet motivera varför besvären skall förkastas. Då upprepas även det i underrätten framställda sekundära käromålet eller åtalet på ett naturligt sätt för den händelse att besvären ändå skulle leda till upphävande av det underrättsavgörande där det primära yrkandet godkänts.

Det hör till god processledning att fullföljdsdomstolen vid behov frågar parten om hur hans yrkanden skall förstås. Särskilt en motpart som inte har bemött besvären eller i sitt bemötande uttalat sig om saken skall tillfrågas om han t.ex. åberopar också ett sådant sekundärt yrkande om vilket inget utlåtande givits i underrätten, eftersom det primära yrkandet redan hade godkänts. Sålunda undviker man att fullföljdsdomstolens avgörande oförutsett baserar sig på ett sekundärt yrkande som framställts i underrätten utan att yrkandet varit föremål för diskussion i fullföljdsinstansen.

Annan beredning. Eftersom saken redan en gång har utretts och avgjorts genom underrättens motiverade dom och eftersom en parts möjligheter bl.a. att ändra sina yrkanden som han har framfört i underrätten är begränsade i hovrätten är behovet av annan beredning beroende av situationen och behövs i många fall inte alls. På grund av detta föreligger det heller inget behov att som huvudregel föreskriva att annan beredning av en sak skall vara muntlig, utan behövligen annan beredning måste kunna verkställas så flexibelt som möjligt.

I många fall kan det bl.a. för att minska de kostnader som rättegången förorsakar vara ändamålsenligast att fortsätta beredningen skriftligt. I en muntlig beredning har dom-

stolen likväl bättre möjligheter att effektivt leda rättegången än i ett skriftligt förfarande. I en muntlig beredning kan parternas ståndpunkter utredas samtidigt såväl för motparten som för hovrätten. Muntlig beredning kan således i vissa fall göra utredandet och behandlingen av saken snabbare. Bl.a. på grund av detta föreslås att hovrätten skall ha möjlighet att enligt prövning fortsätta beredningen också muntligen.

Verkställande av beredningen. I samband med underrättsreformen fogades till 2 kap. 8 § rättegångsbalken ett nytt 2 mom. (595/1993) som innehåller ett stadgande om hovrättens domföra sammansättning under beredningen i hovrätten. Med stöd av nämnda lagrum kan vid behov också i hovrätten hållas en muntlig förhandling med en ledamot av hovrätten som ordförande. I denna proposition föreslås endast vissa tekniska ändringar i nämnda stadgande. I syfte att säkra att ett mål kan behandlas flexibelt i hovrätten är det viktigt att en ledamot av hovrätten kan fatta ett avgörande med anledning av att besvär har återtagits, besluta att huvudförhandling skall hållas och besluta om andra åtgärder i samband med beredningen av saken.

Kallande av parter och vittnen samt följderna av parternas utvevar

För att huvudförhandlingen skall kunna göras koncentrerad och omedelbar förutsätter detta att också vittnen och andra personer som har kallats att höras i bevissyfte kallas till huvudförhandlingen samt att stadgandena om påföljderna av parternas utvevar omvärderas.

Enligt gällande lag kallar hovrätten parterna till muntlig förhandling. Sådana parter som hovrätten anser det vara uppenbart onödigt att höra kan emellertid lämnas okallade.

För att hovrätten så effektivt som möjligt skall kunna leda rättegången föreslås det att efter det att hovrätten har beslutat vilka vittnen och andra personer som har kallats att höras i bevissyfte skall höras vid huvudförhandlingen, skall hovrätten oftast också kalla dem till förhandlingen. Även på detta sätt kan man säkerställa koncentrereringen av huvudförhandlingen.

När en sak trots en parts utvevar för närvarande i allmänhet avgörs också i sådana fall när den part som har uteblivit har ålagts att infinna sig personligen till den muntliga

förhandlingen, blir ändringsansökan inte alltid tillräckligt grundligt behandlad. När hovrätten enligt förslaget då den avgör ett ändringsyrkande endast skall få ta i beaktande sådant rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen, är ändringssökandens närvaro ofta nödvändig även för behandlingen av saken. Det är onödigt att hålla huvudförhandling i synnerhet om den ändringssökande som har krävt huvudförhandling är frånvarande. I propositionen föreslås därför att besvären alltid skall avskrivas, om ändringssökanden uteblir från huvudförhandlingen.

I egenskap av fullföljdsinstans bör hovrätten ges minst lika goda möjligheter att reda ut den materiella delen i en sak och således ha lika effektiva medel som underrätten att få ändringssökandens motpart att delta i rättegången. Behandlingen av en sak i hovrätten förutsätter emellertid inte alltid att ändringssökandens motpart är närvarande. Enligt förslaget skall ändringssökandens motpart härvid kunna kallas till huvudförhandlingen vid äventyr att saken avgörs trots hans utevaro. Eftersom ändringssökandens motpart dessutom inte i någon sak skall ha rätt att blott genom sin frånvaro kunna förhindra att ändringsansökan prövas och avgörs, föreslås det i propositionen att hovrätten i sista hand alltid skall ha en möjlighet att avgöra ändringsansökan trots ändringssökandens motparts utevaro.

Protokoll vid huvudförhandling

I rättegångsbalken finns för närvarande inga uttryckliga stadganden om det protokoll som sätts upp vid en muntlig förhandling eller om de uppgifter som skall antecknas i det, utan ett omnämnande av att protokoll skall föras ingår endast i arbetsordningarna för hovrätterna. Stadgandena i 17 kap. 28 § om antecknande av vittnesutsagor i protokollet gäller också vittnesförhör som förrättas i hovrätten. I övrigt baserar sig protokollföringen på praxis.

I praktiken tas den muntliga förhandlingen i allmänhet upp på band medan det över förhandlingen endast sätts upp ett begränsat handläggningsprotokoll. I vissa fall skrivs emellertid de bandade utsagorna ut och föredraganden sätter upp ett protokoll med hjälp av dem enligt anvisningar från ordföranden. I dylika fall förorsakar uppsättandet av protokollet mycket arbete. Hovrättens handlägg-

ningsprotokoll utgör delvis grunden för avgörandet av besvärsmålet.

Enligt förslaget skall parterna vid huvudförhandlingen lägga fram sitt rättegångsmaterial direkt för de ledamöter av hovrätten som avgör målet vid en enda behandling, under vilken också bevisningen skall tas emot. När hovrätten vid avgörande av målet skall få ta i beaktande endast sådant rättegångsmaterial som direkt har lagts fram vid huvudförhandlingen kommer det protokoll som sätts upp över förhandlingen inte att ha någon betydelse för sakens avgörande. Inte heller av denna orsak behöver protokollföringen vid huvudförhandlingen vara detaljerad. Dessutom bör protokollföringen ordnas så att den så lite som möjligt fördröjer och stör själva behandlingen av målet.

Av dessa skäl föreslås att det i rättegångsbalken skall tas in ett uttryckligt stadgande om att det över huvudförhandlingen endast skall sättas upp ett begränsat handläggningsprotokoll, i vilket skall antecknas uppgifter om parterna och deras närvaro. I protokollet skall dessutom antecknas övriga uppgifter som behövs för handläggningen av saken. I protokollet skall också antecknas bevisning som har tagits emot vid förhandlingen samt vad hovrätten har iakttagit vid syn. Parternas yrkanden samt de omständigheter som direkt ligger till grund för dem behöver däremot inte antecknas i protokollet, eftersom dessa i allmänhet redan framgår av parternas skrivelser samt i de flesta fall också av underrettens dom.

Rättssäkerheten förutsätter att en muntlig utsaga av ett vittne eller någon annan person som hörs i bevissyfte skall tas upp så exakt som möjligt. Upptagningen får dessutom i så liten utsträckning som möjligt störa själva behandlingen. I propositionen föreslås därför att en muntlig utsaga som avges i bevissyfte oftast skall tas upp på fonetisk väg. I sådana fall när utsagan inte kan tas upp på fonetisk väg t.ex. på grund av att bandningsapparaturen är i olag, skall enligt förslaget utsagan antecknas ordagrant i protokollet till den del den har betydelse i saken. När anteckningen i protokollet härvid kommer att ersätta ljudupptagningen måste den vara lika pålitlig och exakt som ljudupptagningen.

Eftersom det i protokollet skall antecknas endast relativt få uppgifter har det ansetts tillräckligt att den som har satt upp protokollet undertecknar det och således också ensam ansvarar för dess innehåll. Enligt för-

slaget skall protokollet sättas upp av föredraganden eller någon annan tjänsteman vid hovrätten.

Behandlingen av ett fullföljds mål i praktiken

I det skriftliga förfarandet bekantar sig hovrättens medlemmar för närvarande i allmänhet först efter föredragningen närmare med själva saken och handlingarna i målet. När en muntlig förhandling hålls i ett mål bekantar sig samtliga avdelningens ledamöter noggrant med akten i målet och med själva saken redan när det besluts om att muntlig förhandling skall hållas.

De föreslagna ändringarna innebär att huvudvikten i arbetet i hovrätterna läggs på beredningen och avgörandet av en sak. I sådana fall när det i saken hålls huvudförhandling vid vilken ändringsansökan avgörs på grundval av det rättegångsmaterial som direkt har lagts fram vid förhandlingen, förutsätter avgörandet av saken inte att varje ledamot av avdelningen läser igenom och granskar akten i saken. Det skall vara tillräckligt om akten finns till ledamöternas påseende före huvudförhandlingen.

För att beredningen skall fungera förutsätts det att de mål som skall behandlas i hovrätten fördelas antingen på en avdelning eller direkt på en ledamot. Efter att målen har fördelats på avdelningarna bör för varje mål omedelbart utses en ledamot med ansvar för beredningen samt en föredragande. Den ledamot som ansvarar för beredningen skall ansvara för att saken behandlas snabbt och i behörig ordning samt leda föredragandens beredningsarbete.

4.2. En lättare behandling av ett fullföljds mål

Allmänt

När de ovan refererade huvudförhandlingarna tas i bruk kommer detta för sin del att leda till ett ökat behov av ett flexiblere rättegångsförfarande och olika förfaringssätt, eftersom den muntliga förhandlingen såväl för parterna som för samhället är både tyngre och dyrare än det nuvarande skriftliga förfarandet. En omfattande skyldighet att hålla huvudförhandlingar kan leda till en sådan ökning av hovrätternas arbetsbörda att inte ens nödvändiga huvudförhandlingar längre

kan hållas tillräckligt snabbt efter det att underrätten har gett sitt avgörande i saken. Även artikel 6 i Europarådskonventionen om de mänskliga rättigheterna förutsätter att behandlingstiderna hålls skäligen. Även av denna orsak bör man sträva efter att huvudförhandling endast hålls i sådana mål där det är motiverat bl.a. med beaktande av de kostnader som rättegången förorsakar.

Parts rätt att söka ändring

Benägenheten att söka ändring är i en internationell jämförelse exceptionellt stor i Finland, speciellt i tvistemål. Exempelvis i Sverige söker parterna ändring i ca sex procent av tingsrättens avgörande i tvistemål och i tio procent av avgörandena i brottmål. När hovrätterna hos oss i medeltal i 75 procent t.ex. stannar för underrättens avgörande i brottmål kan åtminstone en del av de besvär som inte har lett till att underrättens avgörande ändrades anses onödiga.

Revideringen av rättegångsförfarandet så att målen och ärendena i underrätterna avgörs vid en koncentrerad och omedelbar huvudförhandling kommer sannolikt att leda till att antalet ändringsansökningar minskar. Det kan också antas att hovrättens skyldighet att hålla huvudförhandling kommer att minska benägenheten att söka ändring bl.a. av den orsak att det skriftliga förfarandet som för närvarande iaktas är lättare och billigare för en part än den muntliga behandlingen. I samband med underrättsreformen trädde också de nya stadgandena om ersättning för rättegångskostnader i tvistemål i kraft den 1 december 1993. Enligt dessa stadganden är den part som förlorat målet enligt huvudregeln skyldig att ersätta den vinnande partens rättegångskostnader till fullt belopp. En motsvarande reform kommer att genomföras i samband med revideringen av rättegångsförfarandet i brottmål. De nya stadgandena om ersättning för rättegångskostnader gäller också behandlingen av ett mål i hovrätten. Nämnda stadganden kommer alldeles säkert att för sin del påverka benägenheten att söka ändring.

Parts rätt att avstå från sin rätt att söka ändring. I gällande lagstiftning finns inga stadganden om huruvida och under vilka förutsättningar en part med bindande verkan kan avstå från sin rätt att söka ändring i underrättens avgörande. I rättspraxis (HD 1986 II 115) har man emellertid ansett att ett avtal

som parterna hade ingått innan underrättens avgörande avkunnades och där de avtalade att ändring inte söks i underrättens avgörande var ogiltigt. I rättspraxis har det dessutom ansetts att ett avtal som har ingåtts först efter det att avgörandet har avkunnats eller givits inte ens i ett tvistemål i vilket förlikning är tillåten har några verkningar på rättegångsförfarandet.

Det kan vara viktigt för parterna att åstadkomma lagakraft verkan för underrättens avgörande redan under besvärstiden. När parterna efter det att underrättens avgörande har avkunnats känner till innehållet i avgörandet kan det inte heller med tanke på parternas rättsskydd vara betänkligt att de kan avstå från sin rätt att söka ändring. Av dessa skäl har man i propositionen utgått ifrån att parterna efter att underrättens avgörande har avkunnats eller meddelats skall kunna anmäla med bindande verkan att de nöjer sig med underrättens avgörande.

Parterna kan lämna ett tvistemål i vilket förlikning är tillåten till slutlig avgörande i skiljeförfarande. Av denna orsak kan det inte föreligga något principiellt hinder för att parterna i dylika mål skriftligen kan avtala om att avstå från sin rätt att söka ändring redan innan underrättens dom har avkunnats eller meddelats. Det kan ligga i vardera partens intresse att föra saken till underrätten i stället för till skiljeförfarande och även härvid undgå en tidskrävande och dyr behandling av saken i flera instanser.

I praktiken har det också framkommit ett behov att avtala om att det till ett forumavtal, som gör en viss underrätt behörig, fogas en bestämmelse enligt vilken ändring inte får sökas i underrättens dom. Parterna skall på detta sätt också kunna avtala om att mål av mindre ekonomisk betydelse snabbt och slutgiltigt kan avgöras i underrätten till skäliga kostnader. Ett dylikt arrangemang kommer dessutom att minska antalet ändringsansökningar och det kommer att förorsaka mindre kostnader även för samhället.

Av ovan anförda skäl föreslås det i propositionen att parterna i ett mål där förlikning är tillåten skriftligen skall kunna avtala att de inte söker ändring i underrättens dom genom besvär. Ett sådant stadgande ingår bl.a. i rättegångsbalken i Sverige och i den norska rättegångslagen för tvistemål.

Parts rätt att anföra genbesvär. Med rätten att anföra genbesvär avses att en part, när hans motpart söker ändring, ännu efter den

egentliga besvärstiden inom en i lag stadgad tid kan söka ändring i underrättens avgörande till den del det han gått honom emot. Rätten att anföra genbesvär är så till vida osjälvständig att om den part som är missnöjd med avgörandet inte fullföljer sina besvär eller återkallar dem kan inte heller genbesvären prövas.

Rätten att anföra genbesvär används bl.a. i Sverige, Norge och Tyskland. Finlands gällande lagstiftning känner till rätten att anföra genbesvär endast i ett fall som i praktiken förekommer relativt sällan. Enligt 16 kap. 3 § 1 mom. rättegångsbalken får en part, när hans motpart har sökt ändring i rättsens slutliga utslag, i sitt bemötande av ändringsansökningen söka ändring i utslag genom vilket en av honom gjord processinvändning har förkastats.

I sådana fall när vardera parten i ett tvistemål delvis har vunnit och delvis har förlorat vill ingen av parterna i de flesta fall ge enbart den andra parten en möjlighet att få ändring i avgörandet i högre instans utan att bägge har denna möjlighet. Detta kan leda till att vardera parten söker ändring trots att båda hellre skulle ha nöjt sig med underrättens avgörande.

Rätten att anföra genbesvär skulle möjliggöra att en part kunde överväga att söka ändring i enlighet med om motparten söker ändring eller ej. I ett brottmål där rätten att anföra genbesvär i praktiken skulle ha betydelse för åklagarsidan kunde åklagarens besvär för sin del leda till att svaranden i brottmålet återkallar sina besvär. Möjligheten att anföra genbesvär skulle på detta sätt leda till att antalet ändringsansökningar minskar. Genom genbesvär skulle man dessutom uppnå den fördelen att fullföljdsdomstolen i så stor utsträckning som möjligt skulle kunna beakta vardera partens yrkanden.

Som en följd av genbesvär skulle hovrätten emellertid ofta bli tvungen att pröva saken i större omfattning än för tillfället. Möjligheten att anföra genbesvär har även ansetts försvåra möjligheten att konstatera om avgörandet har vunnit laga kraft.

I princip bör parterna självständigt överväga riktigheten av underrättens avgörande och behovet av att söka ändring och inte enligt om morparten söker ändring i underrättens avgörande. I situationer av turvis vinst och förlust kan parterna enligt förslaget avtala om att de inte söker ändring i underrättens avgörande.

Rättsskyddet för svaranden i ett brottmål kräver dessutom att han kan överklaga ett i hans tycke felaktigt underrättsavgörande hos hovrätten utan att behöva vara rädd för att avgörandet på grund av åklagarens genbesvär går i en riktning som är ofördelaktig för honom. Åklagarens genbesvär kan också leda till att svaranden i ett brottmål återkallar sina besvär också i sådana fall när underrättens avgörande är felaktigt.

Under beredningen av propositionen har ovan anförda grunder som talar mot rätten att anförda genbesvär ansetts vara så vägande att det i propositionen inte föreslås att rätten att anförda genbesvär skall tas i bruk.

Undantag från och begränsning av parts rätt att söka ändring. Enligt rättegångsbalken har en part i princip alltid både i tvistemål och brottmål och oberoende av sakens natur rätt att överklaga underrättens avgörande hos en högre domstol såväl i fråga om fakta som rättsfrågor. I en internationell jämförelse är en begränsning av rätten att söka ändring ens i brottmål inte något exceptionellt. Såsom ovan har konstaterats i samband med beskrivningen av förfarandet i andra länder kan det vara helt förbjudet att söka ändring eller ändringssökande kan vara möjligt endast på vissa i lag stadgade grunder eller när fullföljdsdomstolen eller någon annan rättsmyndighet beviljar tillstånd därtill.

I gällande lagstiftning är det av naturliga orsaker ofta förbjudet att söka ändring när det är fråga om avgöranden som gäller rättegångsförfarandet, verkställighetsförbud och olika interimistiska bestämmelser som domstolen meddelar under rättegångens förlopp.

I tvistemål är det däremot förbjudet att söka ändring endast i ett avgörande som i ett hyresmål gäller framskjutande av flyttningsdag samt i ett beslut genom vilket talan om fastställande av faderskap som förs mot flera män, innan frågan om faderskap slutligt avgörs, har förkastats för en eller flera svarandes vidkommande på grund av att det kan anses bevisat att vederbörande svarande inte kan vara barnets fader.

I ett brottmål får en part inte söka ändring i underrättens utslag i ett ordningsbottsärende eller i en av åklagaren fastställd strafforder.

I gällande lag har sökande av ändring i allmänhet förbudits endast i sådana fall när det inte kan anses att partens rättsskydd äventyras. I dagens situationen kunde det vara svårt att motivera ett allmänt förbud

mot att söka ändring i mål som kan anses ringa. Även i en internationell jämförelse är allmänna fullständiga förbud att söka ändring sällsynta.

Bland tvistemålen kan man inte hitta sådana särskilda avvikande grupper av mål att ett förbud att söka ändring kunde komma ifråga beträffande dem.

I brottmål kunde ett förbud att söka ändring närmast komma ifråga i mål som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för böter och förlust av villkorlig frihet på grund av misskötsamhet. De sist nämnda frågorna blir ändå endast i undantagsfall föremål för behandling vid domstolarna som fristående mål. Hovrätterna behandlar för närvarande årligen några tiotal ändringsansökningar som gäller förvandlingsstraff för böter. Om ändringssökande förbjuds kommer detta att leda till att man i tolkningsfrågor inte kan få nödvändiga prejudikat från högre instanser. När det dessutom i bägge fallen är fråga om utdömande av fängelsestraff har man inte under beredningen av propositionen ansett det möjligt att förbjuda ändringssökande ens i dessa grupper av mål.

I en internationell jämförelse skulle det också vara exceptionellt att förbjuda åklagaren att söka ändring. När åklagarna t.ex. 1987 och 1990 ensamma sökte ändring i fråga om 2 043 och 1 453 åtalade och de åtalade för sin del ensamma sökte ändring i ca 10 000 domar, kunde man heller inte genom att förbjuda åklagarna att söka ändring uppnå någon betydande arbetsinbesparing. Man kan dessutom också på annat sätt inverka på att åklagarna söker ändring endast när det verkligen föreligger skäl för det. Av dessa orsaker har man i propositionen inte ansett det ändamålsenligt att föreslå ett förbud för åklagarna att söka ändring.

En begränsning av rätten att söka ändring enbart till rättsfrågor skulle redan på grund av gränsdragningsosvårigheter vara besvärlig att genomföra. Ändringssökande till högsta domstolen har heller inte begränsats på detta sätt. Begränsningen av rätten att söka ändring till endast rättsfrågor i de stater som i denna proposition är föremål för en rättsjämförelse beror i brottmål till stor del på historiska orsaker. När lekmän i jury avgör skuldfrågan i första instans har man inte ansett det ändamålsenligt att lagfarna domare i högre instans ensamma skulle ändra lekmännens avgörande i fråga om bevisprövningen.

I samband med ändringen av grundlagar-

nas stadganden om de grundläggande fri- och rättigheterna intogs i 16 § 2 mom. (969/1995) regeringsformen ett stadgande enligt vilket rätten att söka ändring samt andra garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning skall tryggas i lag. I regeringens proposition till riksdagen med förslag till ändring av grundlagarnas stadganden om de grundläggande fri- och rättigheterna (RP 309/1993 rd) konstateras att detta stadgande baserar sig på de krav som artikel 6 i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna ställer på en rättegång.

Även om det i regeringsformen ingår ovan nämnda stadgande som tryggar rätten att söka ändring strider det i denna proposition föreslagna systemet med prövningstillstånd inte mot nämnda lagrum. Artikel 6 i konventionen om de mänskliga rättigheterna, som överensstämmer med regeringsformens stadgande som tryggar rätten att söka ändring, och det sjunde tilläggsprotokollet till konventionen om de mänskliga rättigheterna, vilket tryggar rätten att söka ändring, har i samtliga medlemsstater tolkats så att det till förfarandet vid ändringssökande i vissa ärenden är möjligt att koppla ett system med förbud att söka ändring eller ett system med tillstånd för att söka ändring.

Såsom ovan i avsnitt 3.2. konstateras förutsätts det inte i artikel 6 i konventionen om de mänskliga rättigheterna att en part skall ha möjlighet att söka ändring i ett avgörande som ges i första instans. Motsvarande ställningstagande ingår i Europarådets rekommendation om fullföljdsförfarandet i tvistemål, för vilken redogörs ovan i avsnitt 3.5. Detta är fallet trots att det i ingressen till nämnda rekommendation hänvisas till ovan nämnda tilläggsprotokoll som har samband med konventionen om de mänskliga rättigheterna.

Strävandena att göra rättegångsförfarandet flexibla och systemet med prövningstillstånd

Det viktigaste för en part är att han får ett felaktigt underrättsavgörande rättat och att förfarandet härvid förorsakar honom så små kostnader som möjligt. I samhällets intresse ligger det att hovrättens domföra sammanfattning och rättegångsförfarandet bestäms enligt sakens natur, på samma sätt som i det reviderade underrättsförfarandet.

För att man skall kunna säkerställa att alla mål och ärenden behandlas tillräckligt snabbt bör huvudförhandling tas i bruk endast i sådana mål där det med beaktande av sakens natur kan anses motiverat. På detta sätt kan de resurser som anvisas hovrätterna allokeras på ett ändamålsenligt sätt.

I mål och ärenden som kan anses ringa förutsätter partens rättsskydd inte att han skall ha en absolut rätt att alltid få sin sak helt och hållet omprövad i hovrätten. Mål som gäller ringa brott behandlas redan nu på olika sätt i underrätten, t.ex. i strafforderförfarande och i endomarsammantråde. I mindre tvistemål borde de rättegångskostnader och det besvär som ärendets behandling förorsakar parterna hållas i rimlig proportion till själva saken, och de genomsnittliga totala kostnaderna för fullföljdsförfarandet borde inte få överstiga det intresse som åsyftas.

I dylika mindre saker bör man i hovrätten ta ibruk ett förfarande genom vilket det snabbt och enkelt kan avgöras om det föreligger skäl att ändra slutresultatet i underrättens avgörande. Om man i ett dylikt förfarande konstaterar att slutresultatet i underrättens avgörande borde ändras, skall saken i hovrätten behandlas på samma sätt som sådana tvistemål och brottmål där det förenklade förfarandet inte skulle bli tillämpligt. På motsvarande sätt bör man förfara om man anser att avgörandet har betydelse som s.k. prejudikat eller om det föreligger annat vägande skäl.

I syfte att uppnå ovan nämnda mål föreslås det i propositionen att det i mindre brottmål och i tvistemål som underskrider en viss gräns skall förutsättas prövningstillstånd och att frågan om beviljande av tillstånd skall behandlas i ett skriftligt förfarande i hovrätten.

Eftersom hovrätten är första fullföljdsinstans när den behandlar besvärsmål förutsätter en parts rättsskydd att han skall ha möjlighet att få underrättens avgörande i sin helhet omprövat av hovrätten, om det finns grundad anledning att misstänka att avgörandet är felaktigt. En obligatorisk grund för tillstånd skall därför vara att det förekommer anledning till ändring av slutresultatet i underrättens avgörande.

Den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna förutsätter att sådan muntlig bevisning som i ändringsansökan har gjorts stridig och som avgörandet av ändringsansökan beror av skall tas emot på

nytt i hovrätten. För att en ansökan om prövningstillstånd i syfte att uppnå ovan nämnda mål skall kunna behandlas i ett skriftlig förfarande, måste tillståndsgrunderna fastställas så att man vid behandlingen av ansökan oftast inte på nytt prövar bevisning som har förts fram i underrätten, utan att bevisning skall omprövas endast av särskilda skäl.

Om fullföljdsdomstolens behörighet begränsas på detta sätt, kan man anse att den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna tillåter att rätten att söka ändring avgörs på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet. Det föreslås därför att för omprövning av bevis kan prövningstillstånd beviljas endast, om det finns grundad anledning att misstänka att bevisen har prövats fel.

I sådana fall där avgörandet i saken har betydelse utanför det rättsförhållande som saken gäller bör möjligheten att få saken i sin helhet omprövad av hovrätten inte begränsas. Det föreslås därför att hovrätten kan bevilja prövningstillstånd, om det med avseende på lagens tillämpning i andra liknande fall är av vikt att saken prövas av hovrätten (prejudikat) eller om det föreligger annat vägande skäl att bevilja prövningstillstånd.

Genom det föreslagna tillståndssystemet kan man i hovrätterna uppnå arbetsinsparning jämfört med en modell i vilken hovrätten direkt skulle vara tvungen att pröva alla mål och ärenden. Denna insparning uppstår redan på grund av att saken i många fall kan avgöras slutligt redan i det skriftliga förfarandet i stället för vid en huvudförhandling. Om en sak avgörs på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet blir det betydligt billigare för parterna än om man iakttar ett förfarande med en huvudförhandling. När prövningstillstånd beviljas kommer behandlingen av ansökan om tillstånd samtidigt att utgöra nödvändig förberedelse i saken.

Det föreslagna tillståndssystemet innebär inte att en part inte skall ha rätt att få ett felaktigt underrättsavgörande rättat. Det är endast fråga om att en sak som kan anses ringa och som lyder under tillståndssystemet i hovrätten behandlas i ett skriftligt förfarande och att saken efter detta prövas på nytt till nödvändiga delar i hovrätten endast när det förekommer anledning till ändring av slutresultatet i underrättens avgörande eller när det i övrigt är motiverat att fullständigt pröva saken på nytt.

Systemet med prövningstillstånd och konventionerna om mänskliga rättigheter som är bindande för Finland. Om en parts rätt att i ett brottmål söka ändring i underrättens avgörande bestäms i artikel 2 i det sjunde tilläggsprotokollet till den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. Enligt stycke 2 i artikeln får undantag från denna rätt göras bl.a. vad avser mindre grova gärningar enligt föreskrift i lag. Tilläggsprotokollet har undertecknats 1984 och det har internationellt trätt i kraft den 1 november 1988 samt för Finlands del den 1 augusti 1990. En bestämmelse om rätt att söka ändring i brottmål ingår även i artikel 14 stycke 5 i den inom ramen för Förenta Nationerna ingångna internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 8/1976), nedan *MP-konventionen*.

Även i fråga om brottmål ger bägge konventionerna staterna relativt fria händer i fråga om ordnandet av förutsättningarna för ändringssökande och tillämpligt förfarande. T.ex. i beredningshandlingarna för det tilläggsprotokoll som anknyter till den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna konstateras att rätten att söka ändring kan begränsas bl.a. till rättsfrågor. Konventionen innehåller alltså inte något krav på att målet skall prövas på nytt i sin helhet i fullföljdsdomstolen. I beredningshandlingarna konstateras också uttryckligen att ett system med prövningstillstånd i sig är tillräckligt för att uppfylla artikelns bestämmelser om rätt att söka ändring (7 February 1983, Doc 5039 s. 11).

Såsom ovan framgick i samband med referaten om förfarandet i andra länder har rätten att söka ändring i rätt många stater begränsats även i fråga om allvarliga brott. Man har t.ex. kunnat tillåta ändringssökande endast i fråga om rättsfrågor eller ändringssökande har begränsats så att ändring i underrättens avgörande inte får sökas på den grund att bevisning med anknytning till skuldfrågan skulle ha bedömts fel. Även i de nordiska länderna tillämpas ett tillståndssystem i mindre brottmål i Sverige, Norge och Danmark. Dessa stater har utan reservationer ratificerat det sjunde tilläggsprotokollet till den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna.

Domstolen för de mänskliga rättigheterna har i sin praxis ansett att artikel 6 i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna beträffande förfarandet vid

ändringssökande innehåller längre gående krav än tilläggsprotokollet. Även om artikel 6 i och för sig inte uppställer ett krav på rätt att söka ändring har domstolen för de mänskliga rättigheterna t.ex. i fallet Ekbatani betonat att tilläggsprotokollet inte kan tolkas så att det skulle begränsa de krav som artikel 6 i konventionen uppställer för behandlingen av ett fullföljdsärende. Artikel 6 i konventionen förutsätter som regel också att ett fullföljdsärende skall behandlas muntligt.

Den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna tillåter emellertid att förfarandet förenklas och en skriftlig behandling i sådana fall där fullföljdsdomstolen vid behandling av ansökan om fullföljdstillstånd har begränsade möjligheter att pröva saken. Detta framgår bl.a. av fallet Monnell och Morris (utslag 2.3.1987).

I detta fall hade ändringssökandena i första instans dömts till frihetsstraff. De ansökte om fullföljdstillstånd får att få domen omprövad i högre instans. Överrätten förkastade deras ansökan om fullföljdstillstånd i ett skriftligt förfarande och bestämde samtidigt i enlighet med lagen i England att vissa av de dagar när de hade varit berövade sin frihet under tiden mellan att ändringsansökan hade framställts och avgjorts inte skulle avräknas från det utdömda straffet på grund av att ändringsansökan var ogrundad. Som följd av detta blev deras faktiska strafftid längre än vad den skulle ha varit om de hade nöjt sig med underrättens dom.

Domstolen för de mänskliga rättigheterna ansåg att vid en bedömning av huruvida rättegången i fullföljdsinstansen hade varit saklig, bedömd utgående från konventionen om de mänskliga rättigheterna, skall uppmärksamheten fästas vid behandlingen av saken i samtliga rättsinstanser. Mot behandlingen i första instans fanns inget att anföra, och till den del förfarandet gällde ansökan om fullföljdstillstånd fick fullföljdsdomstolen då den avgjorde ansökan om fullföljdstillstånd inte på nytt pröva fakta, utan den hade endast att avgöra om det förelåg godtagbara grunder för att uppta besvären till prövning. Avgörandet av det på detta sätt begränsade fullföljdstillståndsärendet förutsatte således inte i och för sig muntlig behandling eller hörande av parterna. Inte heller beslut om att delvis inte avräkna tiden för frihetsberövandet från straffet - ett beslut som baserade sig på att ändringsansökan var uppenbart ogrundad - förutsatte att sökanden

var personligen närvarande i fullföljdsdomstolen. De omständigheter som var betydelsefulla med tanke på förutsättningarna för beviljande av fullföljdstillstånd och med tanke på ett beslut att delvis inte avräkna tiden för frihetsberövandet från straffet som eventuellt kunde följa av att ansökan var ogrundad kunde sökandena väl ha kunnat framföra skriftligen i överrätten, och detta förfarande skulle ha varit tillräckligt för att säkerställa att rättegången var saklig. Med beaktande av särdragen i ärendet hade bestämmelserna i artikel 6 i konventionen om de mänskliga rättigheterna inte kränkts.

Det föreslagna arrangemanget i vilket hovrätten vid behandling av en ansökan om prövningstillstånd litar på underrättens avgörande i bevisfrågan och till denna del endast prövar klara fel kan på basis av det ovan anförda anses överensstämma med den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. Med stöd av vad som anförts ovan har man vid beredningen av propositionen ansett att det inte är skäl att misstänka att det föreslagna systemet med prövningstillstånd, i vilket tillståndsgrunden prövas i ett skriftligt förfarande, inte skulle överensstämma med bestämmelserna i såväl den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna som i MP-konventionen.

Begränsning av tillståndssystemet. Vid en begränsning av systemet med prövningstillstånd måste man ta i beaktande flera olika synpunkter. T.ex. rättsskyddsaspekterna förutsätter att tillämpningsområdet för tillståndssystemet skall vara så begränsat som möjligt, medan däremot den aspekten att hovrätternas resurser borde utnyttjas så ändamålsenligt som möjligt talar för ibruktagandet av ett system med prövningstillstånd med ett omfattande tillämpningsområde. Dessa motsatta synpunkter har man vid beredningen av propositionen försökt sammanjämka utan att äventyra parternas rättsskydd.

Av ansökningsärendena är många familjerättsliga ärenden sådana att de i allmänhet inte kan avgöras i ett skriftligt förfarande. Med tanke på parternas rättsskydd är dessa ärenden dessutom så betydelsefulla att det inte ens på denna grund kan anses motiverat att de skall omfattas av systemet. Av övriga ansökningsärenden är en betydande del sådana att det för deras del inte föreligger något behov att höra någon personligen och ärendet kan avgöras på grundval av det skriftliga materialet. Detta är fallet t.ex. i fråga om

fusion av bolag eller dödande av urkund. Beträffande vissa ärenden som i och för sig är betydelsefulla med tanke på rättsskyddet för dem som är delaktiga i saken, t.ex. skuldsanering för privatpersoner, har det i fråga om underrättsförfarandet särskilt stadgats att domstolen, när den anser frågan vara klar, kan behandla ärendet i kansliet och således på grundval av det skriftliga materialet. Angående hovrättens skyldighet att hålla huvudförhandling i sist nämnda ärenden kunde man i lagen ta in en motsvarande begränsning. Med undantag för ansökningsärenden som rör stridiga familjeförhållanden kommer ändringssökande i ansökningsärenden utan begäran om tillstånd således inte nämnvärt att fördröja deras behandling i hovrätten. För att avgränsningen av tillståndssystemet dessutom skall vara så klar som möjligt föreslås det i propositionen att prövningstillstånd inte skall behövas i ansökningsärenden.

Begränsningsgrunderna skall vara så entydiga och lättillämpliga som möjligt för att systemet t.ex. inte skall försvåra givandet av besväransvisning. Avgränsningen av tillståndssystemet skall också så opartiskt som möjligt rikta sig mot de olika parterna i saken. Vid beredningen av propositionen har man därför övervägt möjligheten att knyta behovet av prövningstillstånd till att saken i underrätten har behandlats av en domare. Detta har emellertid visat sig problematiskt.

I tvistemål är svårigheten den att för att en sak skall kunna behandlas vid huvudförhandling som hålls omedelbart i samband med föreberedelsen, krävs det enligt 6 kap. 15 § rättegångsbalken i allmänhet att parterna samtycker till det. Det är inte troligt att samtycke ofta skulle ges om följderna av detta skulle vara att rätten att anföra besvär skulle vara beroende av tillstånd. Vid huvudförhandling som hålls omedelbart i samband med föreberedelsen kan dessutom även behandlas saker som gäller t.ex. betydande ekonomiska värden.

Det att ett brottmål har avgjorts i endomarsammanträde skulle i och för sig vara en användbar grund för att avgränsa sådana mindre mål som skulle omfattas av tillståndssystemet. Användningen av endomarsammanträden varierar emellertid för närvarande rätt betydligt i landets underrätter. Av ovan anförda orsaker har man vid beredningen av propositionen inte ansett det möjligt att begränsa prövningstillståndssystemet

till mål som i underrätten har avgjorts av en domare.

I en internationell jämförelse är ett gränsvärde i tvistemål ett relativt allmänt sätt att definiera de saker i fråga om vilka en parts rätt att få saken omprövad i en fullföljdsdomstol är begränsad. Tillämpningen av ett gränsvärde har allmänt motiverats så att de kostnader som förorsakas parterna av behandlingen av mål som anses ringa bör hållas skäliga i förhållande till det intresse som eftersträvas och att inte heller samhället förorsakas oskäliga kostnader av behandlingen av dylika mål. Även Europarådets ministerkommitté har i sin rekommendation gällande en minskning av domstolarnas arbetsmängd (No. R 12, 1986) betonat gränsvärdets betydelse när man begränsar rätten att söka ändring i mindre tvistemål samt ansett det viktigt att ett sådant gränsvärde, i syfte att upprätthålla dess effektivitet, även med regelbundna mellanrum justeras så att det motsvarar försämringen av penningvärdet. Av dessa skäl föreslås att de tvistemål som skall omfattas av systemet definieras utgående från ett gränsvärde.

Det tillämpliga gränsvärdet kan kopplas antingen till det värde till vilken del underrättens avgörande går parten emot (förlustvärde) eller till värdet av vad som i käromålet yrkats i underrätten. I syfte att säkerställa att parterna bemöts så jämlikt som möjligt bör behovet av prövningstillstånd i hela saken bestämmas på lika grunder. I sitt betänkande (kommittébetänkande 1992:20) föreslog hovrättskommissionen 1989 att käromålsvärdet skulle tas som grund för besvärstillstånd. Förslaget motiverades med att man redan i början av rättegången skulle veta om det behövs besvärstillstånd i saken. I motiveringarna konstaterades dessutom att det skulle vara möjligast enkelt att göra upp en besväransvisning om besvärstillståndet skulle bestämmas enligt käromålsvärdet.

I denna proposition föreslås att behovet av prövningstillstånd skall bestämmas enligt förlustvärdet. Ett system som bygger på förlustvärdet är mera opartiskt jämfört med ett system som bygger på käromålsvärdet såtillvida att frågan om tillstånd avgörs enligt värdet på den tvistefråga som det är fråga om i hovrätten. I praktiken kan förfarandet ordnas så att givande av besväransvisning enligt huvudregeln inte ens i sådana fall där tillståndsgrunden utgörs av förlustvärdet kommer att förorsaka några särskilda pro-

blem.

Det gränsvärde som bygger på käromålet och som för tillfället tillämpas i Sverige är 36 300 kronor (ca 24 000 mark) och i Danmark 10 000 kronor (ca 7 800 mark). I Norge är gränsvärdet som bygger på förlustvärdet 20 000 kronor (ca 15 000 mark). För att gränsvärdet skall vara tillräckligt effektivt och för att det inte heller skall avvika från de gränsvärden som tillämpas i de övriga nordiska länderna föreslås i denna proposition att gränsen skall vara 20 000 mark. För att gränsvärdet inte med tiden skall förlora sin betydelse föreslås dessutom att gränsvärdet årligen skall justeras på grundval av förändringar i levnadskostnadsindex.

I brottmål föreslås att systemet med prövningstillstånd i fråga om svaranden skall avgränsas på basis av det straff som han har dömts till. Enligt förslaget behöver svaranden i ett brottmål prövningstillstånd, om han inte har dömts till strängare straff än böter. För allmänna åklagarens och en målsägandes del föreslås det att tillståndssystemet i fråga om straffpåföljden skall begränsas med iakttagande av regleringen av underrättens domföra sammansättning. Åklagaren och målsäganden behöver prövningstillstånd i mål som kan behandlas i endomarsammanträde, dvs. i fråga om brott för vilket med hänsyn till de i åtalet angivna omständigheterna inte föreskrivs något annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år sex månader. I propositionen föreslås att militära rättegångsärenden och mål som gäller straffansvar för en juridisk person skall lämnas utanför tillståndssystemet.

Hovrättens sammansättning vid behandling av ansökan om tillstånd. Man kan uppnå den största arbetsinbesparingen och behandla en sak snabbast om en ansökan om prövningstillstånd i hovrätten avgörs av en ledamot. Vid beredningen av propositionen har man emellertid ansett att det behövs en starkare sammansättning på grund av rättskyddssynpunkter och på grund av att det är fråga om behandling av ett fullföljdsfall. Ett alternativ skulle därför vara att också en ansökan om tillstånd skulle behandlas i hovrättens fulltaliga sammansättning. För detta alternativ talar den omständigheten att hovrätten då, efter att ha beviljat tillstånd, i vissa fall omedelbart skulle kunna avgöra också själva besvären.

Detta arrangemang skulle emellertid innebära en onödigt stark sammansättning t.ex. i

sådana fall när det genast är klart att tillstånd inte kan beviljas eller när avgörandet av saken efter det att tillstånd har beviljats förutsätter att det hålls huvudförhandling och eventuellt fortsatt förberedelse. För att det skall uppnås en tillräcklig arbetsinbesparing föreslås därför att hovrätten vid behandling av ansökan om prövningstillstånd är domför med två ledamöter. För att parternas rättskydd inte heller i denna sammansättning skall äventyras föreslås i propositionen dessutom ett sådant omröstningsförfarande att den ledamots mening vinner som är för beviljande av tillstånd.

Vissa andra förslag i syfte att göra rättegångsförfarandet lättare

I denna proposition föreslås att systemet med prövningstillstånd skall begränsas till att gälla sådana brottmål som i underrätten hade kunnats behandlas i endomarsammanträde. I underrätten behandlar en domare också ärenden som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för böter och bestämmande av ett gemensamt fängelsestraff för verkställighet.

Eftersom det i dessa ärenden är fråga om utdömande av fängelsestraff har det inte ansetts ändamålsenligt att utsträcka systemet med prövningstillstånd till att gälla dessa ärenden. I syfte att göra förfarandet lättare och rationalisera arbetet föreslås däremot att dessa ärenden även i hovrätten skall avgöras av en ledamot.

Enligt förslaget skall en ledamot också kunna fatta avgörande med anledning av att besvären har återtagits samt under beredningen fastställa en förlikning när parterna begär detta. I ärenden som avser säkringsåtgärder eller förbudande eller avbrytande av verkställigheten skall hovrätten likaså vara domför med en ledamot.

Rättsjämförelsen utvisar att huvudregeln är den att en ändringsansökan avgörs i domstolens fulltaliga sammansättning trots att målen och ärendena i första instans kan behandlas i olika sammansättningar. Endast när det i fullföljdsdomstolen används ett system med besvärstillstånd kan frågan om beviljande av besvärstillstånd avgöras av en mindre sammansättning än normalt. Också avgöranden som har samband med beredningen av saken kan fattas av en medlem av fullföljdsdomstolen.

Rättegångsförfarandets klarhet förutsätter

att regleringen av domstolens sammansättning inte görs onödigt komplicerad, i synnerhet när endast ett fåtal fall skulle komma att avgöras i den mindre sammansättningen. Av denna orsak har man i denna proposition inte ansett det ändamålsenligt att föreslå att det egentliga avgörandet i sak i andra än i ovan nämnda fall skall göras i en sammansättning som är mindre än den ordinarie.

4.3. Förenklande av fullföljdsförfarandet

Allmänt

Man bör sträva efter att göra förfarandet vid ändringssökande från underrätten till hovrätten möjligast smidigt och snabbt samt sådant att det förorsakar parterna små kostnader. När man förenklar förfarandet måste man emellertid se till att parternas rättsskydd inte äventyras.

Anmälande av missnöje

När en part vill söka ändring i underrättens avgörande måste han för tillfället anmäla missnöje med avgörandet inom en i lagen stadgad tid. Jämfört med övriga förfaranden för sökande av ändring är anmälande av missnöje exceptionellt. T.ex. inom förvaltningsprocessen förekommer inte missnöjesanmälan. Missnöje behöver heller inte anmälas med ett avgörande i ett mål som har behandlats i bostadsdomstolen eller som hovrätten har behandlat i första instans. Endast med ett avgörande i jorddomstolen måste missnöje anmälas.

Missnöjesanmälan betydelse ligger närmast däri att man på detta sätt i ett så tidigt skede som möjligt kan få klarhet i om avgörandet äger laga kraft. Detta har för sin del en särskild betydelse för verkställigheten. Dessutom kan underrätten i tid färdigställa och ge ut en expedition till den part som har anmält missnöje för anförande av besvär.

En missnöjesanmälan innebär emellertid inte att ändringsansökan också fullföljs. I vissa fall kan det hända att missnöje anmäls med hela avgörandet, medan ändringsansökan senare begränsas endast till en del av saken. I tvistemål är underrättens avgörande dessutom med stöd av 3 kap. 7—13 § utsökningslagen (37/1895) i rätt stor utsträckning verkställbart redan innan det har vunnit laga kraft. Möjligheten att åstadkomma att ett

avgörande snabbt vinner laga kraft kan också säkerställas på andra sätt, t.ex. genom att tillåta att en part, när han så önskar, kan anmäla att han nöjer sig med underrättens avgörande, såsom ovan föreslås i avsnittet om parts rätt att söka ändring.

Om man avskaffar skyldigheten att anmäla missnöje kommer detta att förenkla förfarandet vid ändringssökande. På denna grund föreslås att den allmänna skyldigheten att anmäla missnöje med underrättens avgörande skall slopas. I propositionen ingår emellertid ett förslag enligt vilket en part är skyldig att omedelbart meddela om sin avsikt att söka ändring i vissa avgöranden i vilka det med tanke på underrättsbehandlingen av saken är skäl att utan dröjsmål få vetskap om huruvida beslutet har vunnit laga kraft.

Förenklande av systemet med fullföljdsanvisningar

När underätten avkunnar sitt avgörande skall den för närvarande samtidigt också upplysa om rätten att söka ändring samt om hur en part skall gå till väga när han vill söka ändring i avgörandet. Till närvarande parter skall samtidigt överlämnas skriftliga fullföljdsanvisningar. Efter det att en godkänd missnöjesanmälan har gjorts skall underrätten ännu till parten ge en besvärsumdervisning av vilken framgår hur parten skall gå till väga när han söker ändring i underrättens avgörande. I praktiken har stadgandena tillämpats så att de skriftliga fullföljdsanvisningarna till innehållet är nästan lika detaljerade som besvärsumdervisningen.

Med tanke på en parts rättsskydd är det tillräckligt att han i samband med att underrättens avgörande avkunnas får information om huvudpunkterna beträffande sin rätt att söka ändring och om förfarandet vid sökande av ändring. Det föreslås därför att man skall avstå från att i lag reglera utgivandet av särskilda fullföljdsanvisningar. Enligt förslaget skall en part få detaljerade uppgifter om förfarandet vid sökande av ändring ur besvärsumdervisningen som alltid skall fogas till den kopia av tingsrättens avgörande som ges ut till honom.

4.4. Rättegångsförfarandet i mål som hovrätten behandlar i första instans

Stadgandena i 27 kap. rättegångsbalken om rättegångsförfarandet i mål som hovrät-

ten behandlar i första instans är knappa. Som en följd av detta har utformningen av förfarandet till stor del blivit beroende av praxis, som i de olika hovrätterna i viss mån har blivit olik. Dessutom är stadgandena till stor del föråldrade och motsvarar inte dagens krav.

I kapitlet ingår t.ex. inga stadganden om när ett mål kan avgöras på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet och när muntlig förhandling skall hållas för att målet skall kunna avgöras. Beträffande behandlings muntlighet uppfyller rättegångsförfarandet inte till alla delar bestämmelserna i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. Förfarandet vid muntliga förhandlingar är inte heller reglerat, och det har utformats till muntligt-protokollariskt. Avgörandet grundar sig härvid till stor del på det protokoll som sätts upp över förhandlingen och kravet på omedelbar och koncentrerad rättegång har inte uppfyllts på ett tillfredsställande sätt. Även förberedande avgöranden görs ofta på föredragning i hovrättens tremannaavdelning.

I syfte att rätta till ovan nämnda missförhållanden föreslås nu för det första att det i kapitlet skall tas in sådana detaljerade stadganden om skyldigheten att hålla huvudförhandling att rättegångsförfarandet även i mål som hovrätten behandlar i första instans skall uppfylla bestämmelserna i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. Enligt förslaget skall huvudförhandling hållas om det är nödvändigt för att målet skall kunna utredas eller, med vissa undantag, om en part kräver det. I övriga fall skall ett mål fortsättningsvis kunna avgöras på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet.

Rättegångsförfarandet bör heller inte avvika från det förfarande som iaktas i en underrätt enbart på den grund att det är en hovrätt som i första instans behandlar målet. Det föreslås därför att vid anhängiggörande och förberedelse av mål och vid huvudförhandling skall iaktas samma principer som i underrätten.

När hovrättens fulltaliga sammansättning beslutar om förberedande åtgärder blir man tvungen att behandla samma sak flera gången i avdelningen, vilket förorsakar onödigt arbete. Bl.a. på grund av detta föreslås att en ledamot av hovrätten skall svara för beredningen av målet tillsammans med en föredragande vid hovrätten. När ledamoten för-

bereder målet skall han under vissa förutsättningar också kunna avgöra målet samt besluta bl.a. om att huvudförhandling skall hållas.

4.5. Givande av hovrättens avgörande

Genom det anslagsförfarande som tillämpas när hovrätten ger sina avgöranden anses parterna få kännedom om att hovrätten ger sitt avgörande. I praktiken har likväl de anslagsförteckningar som finns på hovrättens anslagstavla inte någon betydelse för parternas möjligheter att få information, eftersom det är nästan omöjligt för parterna att följa med förteckningarna.

Därför meddelar hovrättens registratörskontor i vissa fall särskilt på begäran när ett avgörande har givits också till en sådan part till vilken hovrättens avgörande inte behöver skickas. I själva verket får en part vetskap om att ett avgörande har givits genom ett sådant meddelande eller på så sätt att en expedition sänds till honom med posten. Rättsskyddet för en svarande i ett brottmål har dessutom tryggats så att hovrätten i lagen har ålagts en skyldighet att i vissa fall särskilt underrätta honom om dagen när avgörandet har givits och om den utdömda straffpåföljden.

På grund av anslagsförfarandet är det inte möjligt att avkunna avgörandet efter att den muntliga förhandlingen har avslutats ens i sådana fall när hovrätten i första instans avgör målet. Med tanke på parterna kan rättegångens omedelbarhet emellertid bäst tryggas så att avgörandet avkunnas efter beslutsöverläggningen som hålls omedelbart efter det att huvudförhandlingen har avslutats.

På grund av ovan anförda missförhållanden föreslås nu att man skall avstå från att ge avgöranden efter anslag. Enligt förslaget skall hovrättens avgörande antingen avkunnas efter beslutsöverläggningen som hålls omedelbart efter att huvudförhandlingen har avslutats eller meddelas senare särskilt i hovrättens kansli. Avgörandet skall alltid ges skriftligen, men när det avkunnas skall det dateras dagen för avkunnandet och när det meddelas i kansliet skall det dateras den dag då det finns tillgängligt för parterna. Tiden för sökande av ändring börjar löpa från den dag när avgörandet har avkunnats eller meddelats.

För att rätten att söka ändring skall ha någon betydelse också i praktiken måste man

skapa tillräckliga garantier för att en part i tillräckligt god tid innan tiden för sökande av ändring löper ut får vetskap också om ett hovrättsavgörande som meddelas i kansliet. Effektiviteten i hovrättens arbete och klarheten i förfarandet vid meddelande av ett avgörande förutsätter emellertid att förfarandet inte görs onödigt komplicerat när man vill trygga parternas tillgång till information. Av dessa skäl föreslås det i propositionen att hovrätten skall sända en kopia av sitt avgörande till alla som fört talan i hovrätten samt i brottmål dessutom till svaranden när hovrätten har ändrat underättens avgörande till hans nackdel. Enligt förslaget skall i hovrätternas arbetsordningar tas in bestämmelser om den tid inom vilken kopior skall sändas till parterna.

5. Propositionens verkningar

5.1. Allmänt

I avsikt att göra en bedömning av verkningarna av de förslag som ingår i propositionen sändes till samtliga hovrätter en utvärderingsblankett som skulle fyllas i för samtliga mål som föredrogs i maj 1995. På blanketten skulle antecknas om något av de stadganden som nu föreslås i propositionen var tillämpligt på det mål som föredrogs. Med hjälp av enkäten kunde man reda ut hur de stadganden som nu föreslås i propositionen skulle ha tillämpats i de mål som föredrogs. Med hjälp av svaren kan man dra slutsatser om hur ofta huvudförhandling skall hållas i tvistemål och brottmål med stöd av de föreslagna stadgandena samt vilken inverkan de föreslagna stadgandena om prövningstillstånd kommer att ha.

5.2. Huvudförhandling

De föreslagna stadgandena om skyldigheten att hålla huvudförhandling kommer i rätt betydande utsträckning att öka antalet muntliga förhandlingar som hålls i hovrätterna. Till denna del kommer förslagets verkningar på hovrätternas arbetsmängd att bero förutom på ökningen av antalet muntliga förhandlingar även på hur huvudförhandlingarna kommer att hållas i hovrätterna.

Förslagen om skyldighet att hålla huvudförhandling innebär att hovrätten alltid skall hålla huvudförhandling när det i rättegången är nödvändigt att i ett omedelbart förfarande

höra någon person, uppenbarligen oftast när avgörandet av en sak förutsätter prövning av den muntliga bevisningen. Hovrätten skall även hålla huvudförhandling när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det.

Enligt utredningen gällande de mål som föredragits i hovrätten i maj 1995 skulle hovrätten i *tvistemål* ha varit tvungen att hålla huvudförhandling enligt de föreslagna stadgandena i totalt 13,5 procent av besvärsmålen. För prövning av muntlig bevisning borde huvudförhandling ha hållits i ca 11 procent och på basis av begäran i 2,7 procent av besvärsmålen.

Enligt samma utredning skulle hovrätten i *brottmål* ha varit tvungen att hålla huvudförhandling enligt de föreslagna stadgandena i 12,8 procent av besvärsmålen. För prövning av muntlig bevisning borde huvudförhandling ha hållits i ca 11 procent och på basis av begäran i ca 2 procent av besvärsmålen. Stadgandena om skyldigheten att hålla huvudförhandling påminner delvis om stadgandena i Sverige. Av denna orsak är det intressant att jämföra i hur stor utsträckning hovrätterna i Sverige årligen avgör mål i ett skriftligt förfarande och i huvudförhandling.

Hovrätterna i Sverige behandlade t.ex. 1991 sammanlagt 3 715 tvistemål och 7 955 brottmål. Av tvistemålen avgjordes 2 785 på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet, medan huvudförhandling hölls i 930 mål, dvs. i ca 25 procent. Av brottmålen avgjordes 2 335 på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet, medan huvudförhandling hölls i 5 620 mål, dvs. i ca 71 procent.

Beträffande huvudförhandlingarna kommer propositionens verkningar på hovrätternas arbetsmängd också att bero på vilken utformning huvudförhandlingen kommer att få. När huvudförhandling hålls på yrkande av en part, och om vittnen inte behöver höras, torde ordnandet av huvudförhandlingen knappast sysselsätta hovrätter mer än det nuvarande föredragningsförfarandet.

När enligt förslaget en ledamot av hovrätten utan föredragning kan besluta att huvudförhandling skall hållas samt även besluta om andra åtgärder i samband med beredningen, kommer förfarandet att bli lättare jämfört med det nuvarande. Förfarandet kommer också att bli lättare av att endast sådant rättegångsmaterial som omedelbart har framförts vid huvudförhandlingen får beaktas och att ett avgörande i målet skall

fattas vid beslutsöverläggningen som skall hållas genast eller senast följande vardag efter huvudförhandlingen.

5.3. Strävandena att göra förfarandet lättare

En betydande arbetsinsparing i hovrätterna kommer däremot att förorsakas av att två ledamöter kan behandla en ansökan om prövningstillstånd. I viss mån kommer arbetsinsparing i hovrätterna också att uppstå av att en ledamot kan avgöra vissa enkla ärenden samt att han i ett skriftligt förfarande också kan besluta om åtgärder i samband med beredningen.

Det föreslagna systemet med prövningstillstånd innebär att i tvistemål kommer ändringsansökningar att behandlas i en mindre sammansättning när det är fråga om mål som endast gäller pengar eller något som utan svårighet kan uppskattas i pengar och när värdet av det beträffande vilket tingsrättens avgörande går ändringssökanden emot inte överskrider 20 000 mark.

I ett brottmål kommer svaranden att behöva tillstånd när han söker ändring, om han inte har dömts till strängare straff än böter. Allmänna åklagaren och en målsägande behöver igen tillstånd, om besvären gäller ett brott för vilket med hänsyn till de i åtalet angivna omständigheterna inte föreskrivs något annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år sex månader. Tillstånd att anföra besvär behöver emellertid inte en svarande som har dömts till en förverkandepåföljd som överskrider 20 000 mark och inte heller en svarande och en målsägande, om ett privaträttsligt anspråk har avgjorts i samband med brottmålet och när värdet av det beträffande vilket tingsrättens avgörande går ändringssökanden emot överskrider 20 000 mark. I fråga om brottmål skall enligt förslaget militära rättegångs-ärenden och ärenden som gäller straffansvar för en juridisk person lämnas utanför systemet med prövningstillstånd.

Enligt förslaget skall hovrätten bevilja prövningstillstånd och fortsätta behandlingen av målet när anledning förekommer till ändring av slutresultatet i underrättens avgörande. Hovrätten kan dessutom uppta saken till prövning på den grund att det behövs ett prejudikat i den fråga som ändringsansökan gäller eller om det föreligger annat vägande skäl att bevilja tillstånd.

Enligt ovan nämnda utredning kommer enligt de föreslagna stadgandena ca 16 procent av tvistemålen och ca 27 procent av brottmålen att omfattas av systemet med prövningstillstånd. Enligt utredningen borde tillstånd beviljas i ca 27 procent av de tvistemål som omfattas av systemet med prövningstillstånd. I brottmål var motsvarande antal ca 42 procent. Enligt utredningen skulle tillstånd inte beviljas och målet således avgöras på föredragning på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet i ca 10,5 procent av tvistemålen och 14,5 procent av brottmålen.

5.4. Verkningarna för parternas del

I sådana fall när huvudförhandling måste hållas för att ändringsansökan skall kunna avgöras kommer ändringssökandet att märkbart öka rättegångskostnaderna för den part som förlorar målet i hovrätten. Detta beror delvis även på att i de nya stadgandena om ersättning för rättegångskostnader betonas den förlorande partens skyldighet att ersätta den vinnande partens samtliga rättegångskostnader.

Parternas kostnader blir för sin del mindre i vissa fall på grund av att ändringssökandens motpart behöver bemöta ändringsansökan endast på hovrättens begäran. Genom att hovrätten kallar även vittnena till huvudförhandlingen och sköter om delgivningen av dessa kallelser kommer parterna dessutom att besparas arbete och kostnader jämfört med en situation när de själva måste sköta delgivningen.

5.5. Sammandrag

Såsom ovan konstateras borde enligt utredningen både i tvistemål och brottmål huvudförhandling hållas i knappt 15 procent av besvärsmålen. Å andra sidan skulle prövningstillstånd inte beviljas och någon huvudförhandling skulle således inte behöva hållas och saken skulle kunna avgöras på föredragning i hovrätten i en sammansättning med två ledamöter i fråga om ca 10 procent av besvären i tvistemål och i fråga om ca 15 procent av besvären i brottmål. Revideringen av förfarandet i tvistemål, som genomfördes den 1 december 1993, har för sin del lett till att benägenheten att söka ändring har minskat. Ovan refererade faktorer som påverkar i olika riktningar kommer till-

sammans att ha en sådan inverkan att det nuvarande antalet ledamöter och föredragande vid hovrätterna inte behöver utökas på grund av förslaget.

Förslaget om att i hovrätterna ta ibräk huvudförhandling i brottmål kommer att öka åklagarnas arbete på grund av att åklagaren måste vara närvarande vid huvudförhandlingen. Enligt ovan nämnda utredning borde huvudförhandling hållas i ca 14,5 procent av målen. T.ex. 1991 avgjorde hovrätterna sammanlagt 10 601 brottmål. Enligt utredningen borde huvudförhandling samma år ha hållits i ca 1 500 mål. Om det kan uppskattas att en hovrätt varje dag i genomsnitt behandlar ett eller två brottmål, skulle åklagarens närvaro vid sammanträdet förutsätta ca 15—30 åklagarårsverken. Förslaget föranleder inget behov av ökade personalresurser.

Propositionen har inga organisatoriska verkningar.

6. Beredningen av propositionen

6.1. Hovrättskommissionen 1989

Allmänt. Slutbetänkandet av hovrättskommissionen 1989, som blev färdigt den 20 maj 1992, innehåller ett förslag till regeringens proposition till riksdagen om ändring av rättegångsbalkens stadganden om fullföljd av talan från underrätt till hovrätt och om handläggning av besvärsmål i hovrätten. Enligt sitt mandat skulle kommissionen i sitt arbete bl.a. överväga vilka ändringar genomförandet av den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna i Finland skulle förutsätta i fråga om behandling av brottmål i hovrätten.

Missnöjesanmälan. Kommissionen föreslog att en part inte, till skillnad från gällande lag, skulle behöva anmäla missnöje med underrättens avgörande. Däremot skulle han med bindande verkan kunna anmäla att han nöjer sig med det. Dessutom föreslog kommissionen att parterna i ett tvistemål, i vilket förlikning är tillåten, redan före meddelande av underrättens dom skulle kunna avtala att de inte söker ändring i domen.

Inbegärande av bemötande. Kommissionen föreslog att ändringssökandens motpart, i motsats till situationen i dag, inte längre på eget initiativ skulle bemöta besvären, utan endast på hovrättens begäran.

Huvudförhandling. I sitt slutbetänkande föreslog kommissionen att hovrätten skall

hålla huvudförhandling, om avgörandet av ändringsansökan beror på tilltron till muntlig bevisning som tagits emot i underrätten eller på tilltron till iakttagelser vid syn. Muntlig bevisning som tagits emot i underrätten skulle hovrätten härvid ta emot på nytt vid huvudförhandlingen. Enligt kommissionens betänkande skulle huvudförhandling hållas också när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det. I övriga fall kunde saken enligt betänkandet avgöras på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet. Huvudförhandlingen skulle vara på samma sätt muntlig, omedelbar och koncentrerad som huvudförhandling i tingsrätten.

Besvärstillstånd. Kommissionen ansåg det viktigt att den beslutföra sammansättningen och rättegångsförfarandet också i hovrätten skulle bestämmas enligt sakens natur. För att man skulle kunna säkra att alla ärenden behandlas tillräckligt snabbt och för att de resurser som anvisats hovrätterna skulle kunna allokeras på ett ändamålsenligt sätt ansåg kommissionen att huvudförhandling skulle tas i bruk endast i sådana ärenden i vilka den med hänsyn till sakens natur kunde anses motiverad. Kommissionen föreslog därför att i tvistemål som kunde anses ringa och som underskred en viss värdegräns och i närmast sådana brottmål som tingsrätten hade kunnat behandla i endomarsammanträde skulle tas i bruk ett system med besvärstillstånd. När den behandlade en ansökan om besvärstillstånd skulle hovrätten i en sammansättning med två ledamöter pröva riktigheten av underrättens avgörande på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet.

Enligt kommissionens förslag borde saken prövas på nytt till nödvändiga delar i hovrätten antingen i huvudförhandling eller i ett skriftligt förfarande, om hovrätten anser det sannolikt att slutresultatet i underrättens avgörande är felaktigt. På detta sätt borde man förfara också när det anses att avgörandet har betydelse som ett prejudikat eller när det föreligger annat vägande skäl att bevilja besvärstillstånd. Kommissionen ansåg att det system med besvärstillstånd som de föreslog således inte skulle innebära att en part inte skulle ha rätt att få ett felaktigt underrättsavgörande rättat.

Mellanbetänkande. Innan den färdigställdes sitt slutbetänkande ansåg kommissionen det vara nödvändigt att i brådskande ordning bereda en revidering av rättegångsbalkens

stadganden om muntlig förhandling i hovrätten så att behandlingen av brottmål i hovrätterna i högre grad än för närvarande skulle överensstämma med nämnda konvention om de mänskliga rättigheterna. Om denna och vissa andra frågor utarbetade kommissionen ett mellanbetänkande (kommittébetänkande 1990:42) som överlämnades till justitieministeriet den 17 oktober 1990.

Förslagen i mellanbetänkandet trädde till stor del i kraft den 1 december 1993 i samband med underrättsreformen, genom lagen om ändring av rättegångsbalken (595/1993). I detta sammanhang intogs i rättegångsbalken stadganden bl.a. om att en medlem av hovrätten kan fatta avgörande med anledning av att besvär har återtagits helt, besluta att muntlig förhandling skall hållas och besluta om andra åtgärder i samband med beredningen av målet eller ärendet (2 kap. 8 § 2 mom. rättegångsbalken). I lagen intogs dessutom stadganden om avvisande av besvär på grund av försening (25 kap. 12 a § rättegångsbalken), om innehållet i besvärsskriften (25 kap. 14 § rättegångsbalken) och bemötandet (25 kap. 20 § rättegångsbalken) samt om hovrättens provningsskyldighet (26 kap. 11 a § rättegångsbalken). Det föreslås att en del av ovan nämnda stadganden närmast med tekniska justeringar skall tas in även i detta förslag.

6.2. Utlåtanden med anledning av hovrättskommissionens 1989 förslag

Allmänt. Över kommissionens betänkande inbegärdes sammanlagt 35 utlåtanden av olika domstolar och myndigheter samt av organisationer som bl.a. företräder domarna, åklagarna och advokaterna och av representanter för vetenskapssamfundet. Som en allmän ståndpunkt förhöll sig remissinstanserna positivt till förslaget och ansåg att kommissionens syften i sin helhet var värda att understödjas och att reformen var behövlig.

Missnöjesanmälan. En betydande del av remissinstanserna understödde förslaget, närmast som ett sätt att förenkla förfarandet. Vissa remissinstanser ansåg att uppgiften om huruvida avgörandet har vunnit laga kraft i vissa situationer kommer att fördröjas. En del remissinstanser fäste uppmärksamhet vid att även om det allmänt taget var godtagbart att missnöjesanmälan avskaffas, borde man av en part som ämnar anföra besvär över vissa avgöranden under rättegången även i

fortsättningen förutsätta missnöjesanmälan för att domstolen skall kunna avgöra om det är ändamålsenligt att fortsätta behandlingen trots besvären.

Inbegärande av bemötande. Vissa remissinstanser ansåg att förslaget om att hovrätten skall inbegära bemötande av ändringssökandens motpart skulle orsaka hovrätterna tilläggsarbete. En del av remissinstanserna ansåg för sin del att det med tanke på det föreslagna systemet skulle vara ändamålsenligare att hovrätten inbegär ett bemötande i stället för att det ges in på eget initiativ. Ett dylikt arrangemang förutsätter att saken börjar förberedas genast när besvären har inkommit.

Huvudförhandling. Kommissionens förslag ansågs till övervägande del vara bra men till vissa delar något svårtytt.

Besvärstillstånd. Vissa remissinstanser motsatte sig förslaget att ta i bruk besvärstillstånd i tvistemål och ansåg att detta försämrade rättsskyddet. Andra remissinstanser ansåg att förslaget var bra. T.ex. alla andra hovrätter utom Åbo hovrätt understödde förslaget. Rovaniemi hovrätt föreslog att besvärstillståndet borde bestämmas enligt förslagsvärdet i stället för enligt käromålsvärdet. Remissinstanserna förhöll sig ännu positivare till förslaget att ta i bruk besvärstillstånd i brottmål. Allra tydligast motsatte sig advokaterna och de allmänna rättsbiträdena att ett system med besvärstillstånd skulle tas i bruk.

6.3. Mandatet för den arbetsgrupp som beredde regeringens proposition

Det förslag som ingår i propositionen har beretts i en arbetsgrupp som tillsattes av justitieministeriet den 16 februari 1995. Enligt sitt mandat skulle arbetsgruppen göra upp en regeringsproposition till riksdagen med förslag till ändring av rättegångsbalkens stadganden om fullföljd av talan till hovrätten och om behandling av mål i hovrätten, på basis av ovan nämnda slutbetänkande av hovrättskommissionen och utlåtandena över det samt i enlighet med anvisningar som särskilt skulle ges arbetsgruppen.

Enligt mandatet skall i hovrätten hållas huvudförhandling när avgörandet av en sak beror av tilltron till muntlig bevisning som har mottagits i tingsrätten eller iakttagelser som tingsrätten har gjort vid syn eller av ny muntlig bevisning som tas emot i hovrätten. Hovrätten skall i andra fall än de som sär-

skilt nämns i lagen hålla huvudförhandling också när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det.

Enligt mandatet skall i hovrätten tas i bruk ett system med besvärstillstånd. Besvärstillstånd skall beviljas, om anledning förekommer till ändring av slutresultatet i tingsrättens avgörande. Besvärstillstånd kan likväl inte beviljas enbart för omprövning av bevis som har framlagts i tingsrätten, om det inte finns särskilda skäl att bevilja besvärstillstånd. Besvärstillstånd kan beviljas om det med avseende på lagens tillämpning i andra liknande fall är av vikt att saken prövas av hovrätten eller om det föreligger annat vägande skäl att bevilja besvärstillstånd.

Enligt mandatet skall besvärstillståndet i tvistemål basera sig på förlustvärdet i stället för på käromålsvärdet som föreslogs av hovrättskommissionen. Enligt mandatet skall besvär i tvistemål förutsätta besvärstillstånd, om förlustvärder underskrider 20 000 mark.

Till skillnad från vad hovrättskommissionen föreslog skall behovet av besvärstillstånd i brottmål inte bestämmas enligt om målet i tingsrätten kunde ha behandlats i endomarsammanträde. Enligt mandatet skulle förslaget göras upp så att en svarande behöver besvärstillstånd för ändringssökande, om han inte har dömts till strängare straff än böter. Åklagaren behöver igen besvärstillstånd om åtalet har förkastats i fråga om ett brott för vilket inte föreskrivs något annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år sex månader.

Enligt mandatet skulle stadgandena göras upp så att ändringssökandens motpart inte på eget initiativ bemöter besvären, utan så att hovrätten vid behov inbegär ett skriftligt bemötande av motparten. När en part söker ändring i underrättens avgörande behöver han inte anmäla missnöje med det. Däremot skall han med bindande verkan kunna anmäla att han nöjer sig med det. I ett tvistemål, där förlikning är tillåten, skall parterna redan före meddelandet av underrättens dom kunna avtala att de inte söker ändring i den.

Arbetsgruppen skulle dessutom utreda förslagens kostnadsverkningar för parternas, domstolarnas och åklagarnas del. Arbetsgruppen skulle höra vissa bestämda sakkunniga som företrädde hovrätternas domarkår och advokaterna. Arbetsgruppen avlät sitt betänkande i december 1995.

6.4. Den fortsatta beredningen

Regeringens proposition har finslipats vid justitieministeriet som tjänsteuppdrag utgående från arbetsgruppens betänkande. Statsrådet har även i enlighet med 18 § 2 mom. regeringsformen inhämtat utlåtande om saken av högsta domstolen. De ändringsförslag som framfördes i utlåtandet, t.ex. att det tillstånd som behövs för sökande av ändring borde kallas "muutoksenhakulupa" på finska (prövningstillstånd) i stället för "valituslupa" (besvärstillstånd), har som regel beaktats i propositionen.

7. Andra omständigheter som inverkat på propositionens innehåll

I propositionen har beträffande stadgandena om sökande av ändring och behandling av ärenden beaktats revideringen av rättegångsförfarandet i underrätterna, som i fråga om tvistemål genomfördes den 1 december 1993 och som i fråga om brottmål är aktuell. De föreslagna stadgandena skall gälla samtliga grupper av mål och ärenden, dvs. tvistemål som behandlas som egentliga mål, ansökningsärenden och brottmål med undantag de fall i vilka man på grund av sakens natur och därav följande skillnader i behandlingsordningen föreslår särskilda stadganden för olika typer av förfaranden. Av denna proposition följer behov att ändra det förslag till lag om rättegång i brottmål som ingår i regeringens proposition med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna (RP 82/1995 rd).

Propositionen förutsätter vissa ändringar även i annan lagstiftning. Det är ändamålsenligast att göra dessa ändringar i detta sammanhang eftersom de i stor utsträckning är av teknisk natur.

DETALJMOTIVERING

1. Lagförslagen

1.1. Rättegångsbalken

2 kap. Om domförhet

8 §. Enligt förslaget skall paragrafen ändras så att till den fogas ett nytt 2 mom., varvid det nuvarande 2 mom. (595/1993) blir 3 mom. Gällande stadgande om hovrätts domförhet med tre medlemmar kvarstår som 1 mom. i paragrafen.

På de grunder som anfördes ovan i den allmänna motiveringen föreslås att det i 2 mom. skall stadgas att hovrätten är domför med två ledamöter när den behandlar en ansökan om prövningstillstånd. En avdelning med två ledamöter skall naturligtvis också avgöra huruvida en ansökan om tillstånd kan prövas. Ett stadgande om det omröstningsförfarande som skall iakttas vid behandlingen av en ansökan om tillstånd föreslås bli intaget i 23 kap. 3 §.

Med stöd av 3 mom. beslutar en ledamot av hovrätten bl.a. om andra åtgärder i samband med beredningen. Redan enligt gällande lag innebär stadgandet t.ex. att en ledamot kan hålla muntlig förberedelse i hovrätten. Enligt förslaget skall han också såsom avgörande i saken ensam fastställa en förlikning som uppnåtts under beredningen, om parterna begär detta.

Det föreslås att i 4 mom. skall tas in ett stadgande som motsvarar det som finns i 7 a § 5 mom. (268/1995) lagen om Högsta domstolen. Enligt det föreslagna stadgandet är hovrätten i ärenden som gäller säkringsåtgärder eller förbud mot eller avbrytande av verkställigheten domför också med en ledamot. På grund av dessa ärendens brådskande natur är det viktigt att de på detta sätt kan avgöras genom beslut som den ledamot som ansvarar för beredningen fattar ensam och att behandlingen av ärendet inte fördröjs av att det borde överföras till fulltalig sammansättning. Avbrytande av verkställigheten kan i hovrätten komma i fråga t.ex. i samband med besvär över försättande i konkurs.

23 kap. Om omröstning

3 §. Det föreslås att till paragrafen skall fogas ett nytt 2 mom. som skall innehålla ett omröstningsstadgande för den situation när hovrätten behandlar en fråga om beviljande av prövningstillstånd. Enligt 2 kap. 8 § 2 mom. i förslaget skall hovrätten vid behandling av ansökan om prövningstillstånd vara domför med två ledamöter.

Det föreslagna stadgandet skiljer sig från vad som i fråga om högsta domstolen stadgas i 7 a § 2 och 7 mom. (268/1995) lagen om Högsta domstolen. Enligt 2 mom. skall ärenden som gäller meddelande av besvärstillstånd i högsta domstolen handläggas och avgöras på en avdelning med minst två och högst tre medlemmar. Enligt 7 mom. skall ett ärende som har handlagts på en avdelning med två medlemmar för avgörande hänskjutas till en avdelning med tre medlemmar, om avdelningens medlemmar inte är eniga om avgörandet. I regeringens proposition till riksdagen med förslag till ändring av lagar angående högsta domstolens domförhet (RP 231/1994 rd) konstateras att enligt 30 kap. 2 § rättegångsbalken har ändringssökanden således ingen absolut rätt att få sin ansökan om besvärstillstånd prövad, utan högsta domstolen beslutar först på basis av grunderna för besvärstillstånd enligt 3 § i samma kapitel om sökanden skall meddelas besvärstillstånd eller ej. Enligt 1 mom. i nämnda paragraf kan besvärstillstånd meddelas endast, om det med avseende på lagens tillämpning i andra liknande fall (den s.k. *prejudikatsgrunden*) eller med hänsyn till en enhetlig rättstillämpning (den s.k. *rättsskipningens enhetlighetsgrund*) är av vikt att ärendet prövas av högsta domstolen, eller om därtill finns särskild anledning till följd av sådant i saken inträffat rättegångs- eller annat fel att domen eller utslaget på grund därav borde återbrytas eller underröjas (de s.k. *återbrytningsgrunderna*) eller om det eljest föreligger vägande skäl att meddela besvärstillstånd.

De grunder för prövningstillstånd som anförts i denna proposition skiljer sig märkbart

från de grunder som gäller i fråga om högsta domstolen. Enligt 25 kap. 6 § 1 mom. i detta förslag skall prövningstillstånd beviljas om anledning förekommer till ändring av slutresultatet i tingsrättens avgörande.

Av ovan nämnda skäl föreslås i paragrafen att vid omröstning om beviljande av prövningstillstånd vinner den ledamots mening som är för beviljande av tillstånd. Genom att hovrätten kan förkasta en ansökan om prövningstillstånd endast när ledamöterna är eniga om avgörandet tryggas att riktigheten av tingsrättens avgörande i oklara fall alltid förs för att prövas av hovrättens fulltaliga sammansättning.

24 kap. Om domstolens avgörande

3 §. I 3 § 1 mom. (573/1948) i detta kapitel stadgas om motivering av en dom. I samband med revideringen av rättegångsförfarandet i tvistemål intogs i 15 § (1064/1991) i kapitlet ett stadgande om motivering av en dom i tvistemål. I regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna föreslås att i 11 kap. 4 § i lagen om rättegång i brottmål skall tas in ett stadgande om motivering av en dom i brottmål. Av ovan nämnda skäl föreslås att momentet skall upphävas såsom obehövt.

I 3 mom. finns ett stadgande om att dom i brottmål skall vara antingen fällande eller frikännande. Stadgandet intogs i tiden i lagen för att säkerställa att ett brottmål alltid blir slutligt avgjort genom en dom. Det föreslås nu att stadgandet skall flyttas till 11 kap. 4 § i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål som ett nytt 2 mom.

4 §. Om sättet för givande av hovrättens domar och beslut stadgas för närvarande i 5 och 6 § i detta kapitel. Enligt dessa lagrum skall i hovrätt dom utges en viss dag som senast föregående dag skall kungöras genom anslag. På grund av detta anslagsförfarande är det inte möjligt att avkunna avgörandet efter att huvudförhandlingen har avslutats ens i sådana fall när hovrätten avgör saken i första instans.

Såsom ovan i den allmänna motiveringen har anförts föreslås det nu att man skall avstå från anslagsförfarandet bl.a. därför att hovrätten skall kunna avkunna sitt avgörande efter att huvudförhandlingen har avslutats. När avgörandet avkunnas efter huvudförhandlingen främjar detta rättegångens o-

medelbarhet. Det föreslås därför i 1 mom. i denna paragraf att hovrättens avgörande kan avkunnas sedan beslutsöverläggningen har avslutats. Momentet lämpar sig både vid avgörande av ett fullföljdsfall och ett mål som hovrätten behandlar i första instans.

Det skall emellertid inte i hovrätten vara nödvändigt att avkunna avgörandet efter att beslutsöverläggningen har avslutats. Om avgörandet inte kan avkunnas sedan beslutsöverläggningen som följer på behandlingen har avslutats, skall avgörandet enligt momentet meddelas i hovrättens kansli. I kansliet skall avgörandet, liksom för närvarande, naturligtvis meddelas också när saken har avgjorts på föredragning på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet.

Enligt momentet skall ett avgörande som avkunnas dateras dagen för avkunnandet och ett avgörande som meddelas i kansliet skall dateras den dag då det finns tillgängligt för parterna. Tiden för sökande av ändring börjar löpa från den dag när avgörandet har avkunnats eller meddelats.

Enligt det stadgande som enligt förslaget skall tas in i 2 mom. skall en dom och ett slutligt beslut meddelas inom 30 dagar från den dag då huvudförhandlingen avslutades. Det föreslås dessutom att i momentet skall tas in ett likadant stadgande som gäller i fråga om tingsrättsförfarandet som anger att denna 30 dagars tid kan överskridas av särskilda skäl. Ett särskilt skäl föreligger t.ex. när domen inte kan färdigställas inom den föreslagna tiden på grund av sakens omfattning. Enligt momentet skall domen också i dessa fall meddelas så snart som möjligt.

Också i sådana fall när man har beslutat meddela avgörandet i hovrättens kansli skall hovrättens ledamöter enligt momentet hålla beslutsöverläggningen omedelbart efter att huvudförhandlingen har avslutats eller senast följande vardag. Detta är nödvändigt för att trygga huvudförhandlingens muntlighet och omedelbarhet.

Beträffande mål och ärenden som behandlas i ett skriftligt förfarande föreslås det inte i paragrafen något stadgande om inom vilken tid avgörandet skall meddelas. En dom och ett slutligt beslut skall även i detta fall naturligtvis meddelas så snabbt som möjligt. Såsom för tillfället kan man i arbetsordningarna för hovrätterna vid behov ta in bestämmelser om den tid som behandlingen längst får ta efter föredragningen.

4 a §. Eftersom man enligt förslaget skall

avstå från missnöjesanmälan som förutsättning för bevarandet av rätten att anföra besvär bör tingsrättens dom alltid finnas tillgänglig för parterna i så god tid att det är möjligt att söka ändring i domen. När besvärstiden till hovrätten enligt förslaget fortsättningsvis skall vara 30 dagar är det tillräckligt att parten får expeditionen senast två veckor efter att domen har avkunnats eller meddelats. I många fall ger ju tingsrätten genast när den avkunnar eller meddelar sin dom i en svår sak en inofficiell kopia av avgörandet till parterna för att de skall kunna börja överväga om de skall söka ändring i avgörandet eller ej.

Det föreslås att 3 mom. skall ändras så att ur det stryks omnämmandet av anmäling av missnöje samt stadgandena om hur expeditionen i en sak i vilken missnöje inte har anmälts skall ges ut senast 30 dagar efter att domen har avkunnats eller meddelats. Alla expeditioner skall således ges ut inom två veckor, eftersom man när besvärstiden ännu löper inte vet i vilka saker besvär kommer att anföras och i vilka inte, eftersom missnöjesanmälan inte längre skall behövas för att bevara rätten att anföra besvär.

5 §. Enligt förslaget skall i denna paragraf tas in stadganden om innehållet i och formen för hovrättens dom och slutliga beslut. Paragrafen skall gälla uppgörandet av hovrättens avgörande både i fullföljdsfall och i mål som hovrätten behandlar i första instans.

Till sakinnehållet motsvarar 1 mom. i paragrafen stadgandena om hur tingsrättens dom enligt 18 § 1 mom. (1064/1991) i detta kapitel skall uppgöras. I 18 § 1 mom. finns ett stadgande om att de tillämpade rättsnormerna skall anges i domen. I nu ifrågakavande paragraf föreslås inget motsvarande stadgande. Vid beredningen av propositionen har man i stället för ett omnämmande av särskilda rättsnormer ansett det bättre att eventuella rättsnormer anges i motiveringarna till domen eller det slutliga beslutet.

De strukturella krav som kan ställas på ett avgörande som hovrätten ger i ett fullföljdsfall skiljer sig emellertid till vissa delar från de krav som ställs på ett avgörande i första instans. Eftersom föremålet för ändringsansökan i hovrätten är tingsrättens avgörande bör i hovrättens avgörande i andra instans ingå en redogörelse för tingsrättens avgörande till den del som det är fråga om i hovrätten. Det föreslås att stadganden om detta skall tas in i 1 mom. 3 punkten.

Enligt 2 mom. skall en redogörelse för tingsrättens avgörande helt eller delvis kunna ersättas genom att till domen eller det slutliga beslutet fogas en kopia av tingsrättens avgörande. Om det i hovrätten endast är fråga om en del av en sak som har behandlats i tingsrätten, skall det enligt momentet vara nödvändigt att till hovrättens avgörande foga en kopia av tingsrättens avgörande endast till den del det är fråga om i hovrätten. En sådan situation föreligger t.ex. när det i tingsrätten i ett brottmål har funnits flera svaranden av vilka endast en har sökt ändring.

Enligt momentet skall det emellertid vara tillåtet att ersätta redogörelsen för tingsrättens avgörande genom att till hovrättens dom eller slutliga beslut foga en kopia av tingsrättens avgörande endast om klarheten i hovrättens avgörande inte genom detta äventyras. Detta skall avgöras skilt från fall till fall. I sådana fall när reciten redan i tingsrättens avgörande har ersatts med stämningsansökan och svaromålet bör man noggrannt överväga om man kan ersätta den redogörelse för tingsrättens avgörande som skall ingå i hovrättens dom och slutliga beslut genom att till avgörandet foga en kopia.

I gällande 4 § i kapitlet stadgas att i en högre rätts dom genom vilken en lägre domstols avgörande godkänns behöver de tidigare domskälen inte upprepas. Det föreslås att sakinnehållet i detta stadgande till den del det gäller hovrätterna skall tas in i nu berörda moment. Om det i ändringsansökan har åberopats omständigheter eller grunder som tingsrätten i sitt avgörande inte har tagit eller kunnat ta ställning till, skall det i hovrättens dom eller slutliga beslut till denna del finnas ett motiverat ställningstagande också när slutresultet i tingsrättens avgörande inte ändras.

Om undertecknande av hovrättens dom och slutliga beslut stadgas för närvarande i 21 § hovrättsförordningen (211/1994). I enlighet med nämnda lagrum föreslås nu att det i paragrafen skall stadgas att över en dom och ett slutligt beslut skall upprättas en liggare som skall undertecknas av dem som har deltagit i avgörandet av målet. Föredraganden kontrasignerar liggaren. Enligt 8 § hovrättslagen (56/1994) avgörs lagskipningsärenden i hovrätten på föredragning eller vid muntlig förhandling. Med tanke på det föreslagna systemet innebär detta stadgande att mål och ärenden som avgörs på föredrag-

ning är ärenden som gäller prövningstillstånd och de huvudsaker i vilka någon huvudförhandling inte hålls. Ett mål eller ärende i vilket hålls huvudförhandling avgörs däremot inte på föredragning, utan i enlighet med omedelbarhetsprincipen lägger parterna direkt fram rättegångsmaterialet för hovrättens ledamöter. Även i dessa situationer är det emellertid ändamålsenligt att föredraganden med sin underskrift bekräftar liggarens riktighet. Föredragandens ansvar för lagenligheten av hovrättens avgörande kommer således inte att ändras i detta sammanhang. Ärendet kan särskilt tas upp i domarkarriärkommittén som justitieministeriet har tillsatt den 4 januari 1996 och som bl.a. har i uppgift att komma fram med förslag om vilken tjänstemannarättslig ställning föredragandena vid domstolar skall ha.

Till en part utges som expedition en kopia av liggaren, som undertecknas av föredraganden i målet eller av en av presidenten förordnad tjänsteman.

Paragrafen motsvarar också i övrigt till största delen den praxis som för närvarande tillämpas vid uppgörandet av hovrättens avgörande.

6 §. Enligt förslaget skall i denna paragraf tas in stadganden om innehållet i ett beslut genom vilket en ansökan om prövningstillstånd har avslagits. Under beredningen av propositionen har avsikten varit att hovrättens slutliga beslut skall uppgöras på samma sätt som högsta domstolens beslut i ett besvärstillståndsärende när besvärstillstånd inte meddelas.

Enligt paragrafen behöver av beslutet således inte framgå en redogörelse för tingsrättens avgörande eller för parternas yrkanden och svaromål i hovrätten samt de omständigheter på vilka de grundas, utan till beslutet skall alltid enbart fogas en kopia av hela eller av behövliga delar av tingsrättens avgörande. Enligt paragrafen behöver av beslutet inte heller framgå lagrum eller motiveringar. Beslutets väsentliga innehåll kommer därför att bli att prövningstillstånd inte beviljas och att tingsrättens avgörande således förblir bestående. I ett beslut genom vilket en ansökan om prövningstillstånd har förkastats kan parten söka ändring genom besvär hos högsta domstolen, om denna enligt grunderna i 30 kap. 3 § rättegångsbalken meddelar besvärstillstånd. En besväransvisning där detta konstateras skall fogas till hovrättens expedition. Med anledning av

besvär kommer det i högsta domstolen att vara fråga om huruvida hovrätten borde ha beviljat prövningstillstånd och inte nödvändigtvis direkt om själva huvudsaken. Om högsta domstolen således meddelar besvärstillstånd och godkänner besvären kommer dess avgörande i allmänhet att vara att saken återförvisas till hovrätten för prövning av de besvär som anförts hos sist nämnda domstol.

7 §. I denna paragraf stadgas för närvarande förutom om undertecknande av hovrättens dom också om förvaring av den i hovrätten samt om undertecknande av expeditionen och skyldigheten att lösa ut domen. Det är inte nödvändigt att i lag stadga om skyldigheten att förvara domarna, utan de behövliga stadgandena kan t.ex. tas in i arbetsordningarna för hovrätterna. Liksom i tingsrätten skall en kopia av domen vara expedition. Av dessa orsaker föreslås att paragrafen i sin nuvarande form skall ändras i sin helhet och att i den skall tas in stadganden om utsändande av kopior av hovrättens avgörande.

Såsom ovan konstateras skall man enligt förslaget avstå från anslagsförfarandet. För att parterna skall få vetskap om hovrättens avgörande och kunna söka ändring i det när de så önskar föreslås i 1 mom. att hovrätten skall sända en kopia av sitt avgörande till alla som fört talan i hovrätten. Förutom till parterna skall en kopia således också sändas till en intervenient. Kopiorna skall naturligtvis sändas till parterna utan dröjsmål efter det att avgörandet har meddelats eller avkunnats.

Momentet skall gälla avgöranden som hovrätten ger både med anledning av besvär och i mål som den behandlar i första instans. Med stöd av momentet skall hovrätten till ändringssökanden sända en kopia också av ett beslut genom vilket en ansökan om prövningstillstånd har förkastats.

Enligt 2 mom. skall hovrätten dessutom sända en kopia av sitt avgörande till svaranden i ett brottmål, om hovrätten har ändrat tingsrättens avgörande till hans nackdel. Hovrätten skall redan för närvarande med stöd av gällande 26 kap. 14 § i vissa fall underrätta svaranden i ett brottmål om dagen för avgörandet och den ådömda straffpåföljden. Enligt momentet skall en kopia sändas till svaranden oberoende av om han har fört talan i hovrätten eller inte. På detta sätt kan man säkerställa att svaranden i ett brottmål inte förlorar sin rätt att söka ändring enbart

på grund av att han inte har haft vetskap om att hovrätten har gett sitt avgörande.

25 kap. Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

Allmänna stadganden

1 §. Det föreslås att i denna paragraf skall tas in ett allmänt stadgande om besvärsrätten. I materiellt hänseende kommer *1—3 mom.* i paragrafen att ha samma innehåll som 1 och 2 § i gällande lag. I *4 mom.* finns ett nytt hänvisningsstadgande till mål i vilka det behövs ett av hovrätten beviljat prövningstillstånd.

2 §. Av de skäl som anfördes ovan i den allmänna motiveringen föreslås att det i *1 mom.* i denna paragraf skall stadgas att parterna kan avtala om att de inte söker ändring i domen genom besvär. Förutsättningen är att förlikning är tillåten i målet.

Eftersom det kan anses att ett avtal förutsätter att saken prövas på normalt sätt i tingsrätten föreslås att det i stadgandet uttryckligen nämns att avtalet endast skall gälla ändringsökande som sker genom besvär. Utan hinder av avtalet skall en part således ha rätt att söka återvinning i en tredsdom. Ett i momentet avsett avtal skall heller inte förhindra användandet av extraordinära rättsmedel.

Avtalet bör gälla en viss tvist eller framtida tvister som kan härledas till ett visst angivet rättsförhållande. I det först nämnda fallet kan tvisten redan vara anhängig i tingsrätten, men den behöver nödvändigtvis inte vara det. I det senare fallet måste rättsförhållandet individualiseras så noggrant att det skiljer sig från alla andra rättsförhållanden mellan parterna. Avtalet skall ingås skriftligen. I avtalet skall besvärsrätten uteslutas ömsesidigt för att en avtalspart i dominerande ställning inte skall kunna missbruka avtalet.

Ett i momentet avsett avtal skall kunna ingås t.o.m. redan innan ett tvistemål anhängiggörs. Parterna kan naturligtvis ingå ett i momentet avsett avtal också efter det att underrätten har gett sin dom i saken. Om en part söker ändring i tingsrättens dom i strid med ett avtal om avstånd från rätten att söka ändring skall ändringsansökan avvisas, om motparten i sitt bemötande åberopar nämnda avtal.

Enligt förslaget skall det i *2 mom.* stadgas

om en parts rätt att under besvärstiden med bindande verkan anmäla att han helt eller delvis nöjer sig med tingsrättens avgörande. Denna anmälmöjlighet skall kunna användas i samtliga mål och ärenden som behandlas i underrätten, dvs. i tvistemål oberoende av om förlikning är tillåten eller inte samt i brottmål och i ansökningsärenden. Anmälan skall göras skriftligen till tingsrätten och sändas till dess kansli. Parts anmälan om att han nöjer sig med tingsrättens avgörande som han gör under besvärstiden skall samtidigt vara ett återkallande av besvär som eventuellt redan har fullföljts, vilket emellertid inte skall förutsätta åtgärder av hovrätten på samma sätt som när besvären enligt 9 § 3 mom. återkallas först efter att besvärstiden redan har löpt ut.

Anmälan skall antecknas i tingsrättens avgörande. Eftersom anmälan enligt förslaget skall vara bindande och inte kunna återkallas kommer tingsrättens avgörande till den del som avses i anmälan att omedelbart vinna laga kraft.

Ett lagakraftsbevis skall även i fortsättningen ges av underrätten.

Prövningstillstånd

3 §. Enligt förslaget skall i *1 mom.* ingå stadganden om gränserna för tillståndssystemet i tvistemål. Enligt förslaget behöver en part i ett tvistemål prövningstillstånd, om det beträffande vilket tingsrättens avgörande går parten emot endast gäller pengar eller annan sådan egendom eller förmån som utan svårighet kan uppskattas i pengar, och värdet på detta uppenbart inte överstiger 20 000 mark. Såsom ovan konstateras i den allmänna motiveringen skall det avgörande vara det s.k. förlustvärdet i målet och inte värdet av yrkandet i huvudsaken som framförts i käromålet.

Med en talan som gäller pengar skall enligt förslaget jämföras en talan i vilken yrkas något som utan svårighet kan uppskattas i pengar. Ett dylikt yrkande kan förekomma antingen skilt för sig eller som ett alternativ till ett yrkande som avser pengar. Värdegränsen kan således tillämpas på en talan i vilken yrkas restitution av ett visst föremål eller, i stället för restitution, att värdet på föremålet skall ersättas.

Förutom på en fullgörelsetalan skall värdegränsen tillämpas på en talan i vilken det yrkas att ett visst förhållande eller en viss

omständighet skall fastställas, dvs. en s.k. fastställsetalan. Om det i fråga om en dylik talan eller i övrigt uppstår oklarheter om grunden för värdering av förlustvärdet, bör domstolen utöva sin frågerätt för att reda ut grunden.

När det i samma rättegång framförs flera yrkanden är förlustvärdet det totala förlustvärdet av de olika yrkandena. Det är alltså tillräckligt för att få prövningstillstånd att ändringssökandens yrkanden i tingsrätten i en sak har avvisats till ett totalt värde av 20 000 mark, även om det i de olika delyrkandena skulle vara fråga om mindre belopp. Om det t.ex. i ett skadeståndsyrkande är fråga om att ersättning yrkas för sveda och värk samt för förtjänstbortfall, skall förlustvärdet beräknas enligt yrkandenas sammanräknade förlustvärde. Om det i rättegången är fråga om ett käromål och ett genkärsmål, skall förlustvärdet beräknas enligt respektive parts egna yrkanden. När det i ett tvistemål är fråga om skada som genom en gärning har åsamkats flera personer, bestäms förlustvärdet i fråga om den som förorsakat skadan enligt hans ersättningsskyldighet samt för en skadelidandes del enligt hans eget yrkande. Alternativa yrkanden skall emellertid inte beaktas två gånger när förlustvärdet beräknas, utan för att prövningstillstånd inte skall behövas i målet skall redan det primära yrkandet ensamt överstiga 20 000 mark eller avse något annat än pengar eller något som utan svårighet kan uppskattas i pengar, om det sekundära yrkandet är mindre än 20 000 mark.

Om yrkandet i huvudsaken avser något annat än pengar eller något som kan uppskattas i pengar, skall tillstånd inte behövas för ändringssökande. Situationen är densamma om man vid sidan av ett dylikt yrkande på samma grund framför ett yrkande som kan uppskattas i pengar. Frågan om behovet av tillstånd skall alltså avgöras enhetligt i hela målet.

I 2 mom. föreslås ett stadgande enligt vilket ränta som upplupit efter väckande av talan eller utdömda rättegångskostnader inte skall beaktas vid beräkning av gränsvärdet.

Enligt 3 mom. skall justitieministeriet årligen på grundval av förändringar i levnads-kostnadsindex fastställa gränsvärdet avrundat till närmaste jämna tusental mark. I ett mål skall tillämpas det gränsvärde som var gällande när det tingsrättsavgörande som är föremål för ändringssökande meddelades

eller avkunnades. Frågan om till vilket belopp ett förlustvärde som skall bedömas i pengar skall fastställas bestäms också enligt tidpunkten för när tingsrättens avgörande avkunnades eller meddelades.

4 §. I denna paragraf skall enligt förslaget ingå undantagsstadganden i fråga om i föregående paragraf avsedda tvistemål som behandlas som ordinarie mål. Undantagen skall gälla ärenden som i tingsrätten har behandlats med iakttagande av lagen om behandling av ansökningsärenden vid allmän underrätt (307/1986) eller som har behandlats som övriga privaträttsliga ansökningsärenden, t.ex. lagfarts- och inteckningsärenden eller samtycke till tomtmätning. I dessa ärenden behövs inte prövningstillstånd när besvär anförs hos hovrätten trots att det kan vara fråga om ett penningbelopp som är mindre än 20 000 mark. Undantaget skall alltså gälla ärenden som i tingsrätten behandlas som ansökningsärenden enligt ovan nämnda lag. Dylika ärenden är bl.a. familjerättsliga ansökningar och dödförklaring, i vilka det visserligen är fråga om omorganisering av personernas rättsliga ställning och t.ex. i ett ärende som gäller underhåll för barn åtminstone inte enbart om en penningfordran. Övriga ärenden som avses i paragrafen är bolagsrättsliga ansökningar, t.ex. fusion, offentlig stämning på borgenärer och dödande av urkund. Som i paragrafen avsedda ansökningsärenden behandlas med stöd av hänvisningsstadganden i speciallagar även ärenden som gäller konkurs, skuldsanering för privatpersoner och företagssanering. Något prövningstillstånd behövs således inte heller i dessa ärenden.

Det har ansetts nödvändigt att föreslå att man stadgar särskilt att besvär anförs direkt i ett ärende som gäller meddelande av näringsförbud. Ett näringsförbud innebär begränsningar i friheten att utöva näring. På grund av sin allvarliga natur är dessa ärenden sådana att det inte är motiverat att begränsa ändringssökande från underrätt till hovrätt. Det behövs ett uttryckligt stadgande om saken, eftersom ett yrkande om meddelande av näringsförbud inte är ett i 3 § avsett tvistemål eller ett i 5 § avsett brottmål och inte heller ett i nu ifrågavarande paragraf avsett ansökningsärende.

5 §. Enligt förslaget skall i denna paragraf intas stadganden om i vilka brottmål det behövs prövningstillstånd. Enligt 1 mom. behöver en svarande i ett brottmål tillstånd

för att anföra besvär, om han inte har dömts till strängare straff än böter. Det avgörande när man överväger om det behövs tillstånd skall alltså inte vara vilket slags brott svaranden står åtalad för, utan det avgörande skall vara den påföljd som han har dömts till. Om det i samma rättegång med stöd av stadgandena om bestämmande av gemensamt straff har utdömts både ett fängelsestraff och ett bötesstraff, behövs något prövningstillstånd inte heller beträffande de brott för vilka ett bötesstraff har utdömts.

Om en svarande som har dömts till bötesstraff samtidigt har ådömts en förverkandepåföljd som överskrider gränsvärdet enligt 3 §, behövs något prövningstillstånd emellertid inte. En förverkandepåföljd och ett privaträttsligt anspråk skall således bedömas på samma sätt.

Beträffande åklagaren och målsäganden skall behovet av prövningstillstånd inte vara bundet vid det straff som har dömts ut för brottet utan vid brottets natur. I 2 mom. föreslås att allmänna åklagaren och en målsägande behöver tillstånd för att anföra besvär i ett brottmål, om besvären gäller ett brott för vilket med hänsyn till de i åtalet angivna omständigheterna inte föreskrivs något annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år sex månader. Den i momentet föreslagna avgränsningen är den samma enligt vilken bestäms en domares behörighet att ensam avgöra ett brottmål. Behovet av tillstånd skall alltså inte vara avhängigt av huruvida åtalet har förkastats eller huruvida svaranden har ådömts ett bötesstraff eller ett villkorligt eller ett ovillkorligt fängelsestraff. När det i ett brottmål aningen finns flera svaranden eller när svaranden står åtalad för flera brott, skall behovet av tillstånd bestämmas skilt för varje svarande och för svarandens respektive enskilda brott även när svaranden har ådömts ett gemensamt straff. Om åklagaren i undantagsfall söker ändring till förmån för svaranden t.ex. i sådana fall när lagen i berörda fall har tillämpats felaktigt, behöver allmänna åklagaren emellertid inte tillstånd för att anföra besvär över tingsrättens avgörande, eftersom det inte kan antas att åklagaren utan grunder skulle göra en sådan ändringsansökan. Om åklagarens rätt att i och för sig söka ändring till förmån för svaranden i ett brottmål har i nämnda regeringsproposition om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna föreslagits ett uttryckligt stadgande i 1

kap. 13 § lagen om rättegång i brottmål.

Med stöd av 3 mom. behöver svaranden och målsäganden i ett mål som avses i 1 och 2 mom. emellertid inte prövningstillstånd, om i samband med brottmålet har avgjorts ett privaträttsligt anspråk beträffande vilket prövningstillstånd inte krävs enligt 3 § och om besvären gäller avgörandet som har getts med anledning av det privaträttsliga anspråket. Det föreslagna stadgandet är nödvändigt på grund av att behovet av tillstånd inte bestäms enligt om ett privaträttsligt anspråk drivs i samband med ett brottmål eller som ett självständigt yrkande i den ordning som stadgas för rättegången i tvistemål. Det i momentet avsedda privaträttsliga anspråkets inverkan på behovet av tillstånd gäller endast det brott på vilket anspråket grundar sig. En tilläggsförutsättning för att något tillstånd inte behövs skall alltså vara att det i besvären också är fråga om ifrågavarande privaträttsliga yrkande som överskrider förslutvärdesgränsen. Tillstånd behövs således t.ex. för besvär i vilka man endast yrkar att straffet skall skärpas. En utdömd förverkandepåföljd befriar på motsvarande sätt från skyldigheten att ansöka om tillstånd endast i fråga om det brott på basis av vilket förverkandepåföljden har dömts ut.

Enligt 4 mom. skall prövningstillstånd inte behövas i militära rättegångsärenden. Detta beror på att det redan från början framkommer frågor som kräver sådan sakkunskap som de två militära ledamöterna enligt 3 § 2 mom. militära rättegångslagen företräder i militära rättegångsärenden.

Enligt förslaget skall det i momentet också tas in ett stadgande om att prövningstillstånd inte behövs i ett mål som gäller straffansvar för en juridisk person. Stadgandena om straffansvar för juridiska personer fogades till 9 kap. strafflagen genom en lag som trädde i kraft den 1 september 1995 (743/1995). Enligt 1 § i nämnda kapitel kan för brott som har begåtts i ett samfunds, en stiftelses eller någon annan juridisk persons verksamhet på yrkande av allmän åklagare dömas till samfundsbot. Enligt 5 § i samma kapitel döms samfundsbot ut till visst belopp. Samfundsbotens lägsta belopp är 5 000 mark och dess högsta belopp fem miljoner mark.

Mål som gäller straffansvar för juridiska personer är inte sådana allmänna brottmål som kan anses ringa och som man har avsett att skall omfattas av systemet med pröv-

ningstillstånd. Även när samfundsbotens belopp underskrider det i förslaget ingående förlustgränsvärdet 20 000 mark kan det vara fråga om en betydande sak med vittgående verkningar.

När samfundsboten som ett bötesstraff enligt sin ordalydelse borde omfattas av tillämpningsområdet för denna paragraf föreslås att det i paragrafen skall tas in ett uttryckligt stadgande om att prövningstillstånd inte behövs i ett mål som gäller straffansvar för en juridisk person.

6 §. Det föreslås att i denna paragraf skall tas in stadganden om grunderna för beviljande av prövningstillstånd. Enligt 1 mom. skall tillstånd beviljas, om anledning förekommer till ändring av slutresultatet i tingsrättens avgörande. Tillstånd behöver däremot inte beviljas, om hovrätten anser att motive-ringarna eller tillämpade lagrum borde ändras.

En skyldighet att bevilja prövningstillstånd uppstår redan när hovrätten anser det sannolikt att slutresultatet i tingsrättens avgörande är felaktigt. Full säkerhet om ändringsbehovet krävs inte. Ett sådant krav kan inte ställas upp bl.a. på grund av att man först vid en eventuell huvudförhandling kan inta en slutlig ståndpunkt i saken.

Enligt andra meningen i momentet kan tillstånd för ny bedömning av bevis likväl beviljas endast, om det finns grundad anledning att misstänka att bevisen har bedömts fel.

Med detta avses t.ex. att man av ljudupptagningarna eller det övriga materialet kan lägga märke till ett uppenbart fel i fråga om bevisprövningen som tingsrätten gjort. Om det ur det som anförts i ändringsansökan exempelvis klart framgår att ett i domen återgivet yttrande av ett vittne på ett avgörande sätt avviker från vad vittnet hade berättat, kan tillstånd beviljas. Dessutom kan det bli fråga om fall när det värde som kan tillräknas bevisningen hamnar i helt och hållet ny dager t.ex. på grund av att vittnet har gjort sig skyldig till avgivande av osann ut-saga eller av att ett skriftligt bevis visar sig vara förfalskat.

Enligt 2 mom. 1 punkten skall prövningstillstånd kunna beviljas på s.k. prejudikatsgrund. När avgörandet i en sak har betydelse utanför det rättsförhållande som det är fråga om i saken bör möjligheten att söka ändring inte begränsas genom ibruktagandet av ett tillståndssystem. I nu berörda punkt

har avgörandet betydelse utanför den sak som behandlas på så sätt att hovrättens avgörande styr lagtolkningen i saker som kan jämföras med den sak som behandlas. Även när ändring söks hos högsta domstolen kan besvärstillstånd meddelas i dylika ärenden.

Den andra av prövning beroende tillståndsgrunden som föreslås bli reglerad i 2 mom. skall vara att det föreligger ett vägande skäl enligt 2 punkten. Med detta avses närmast att domens faktiska verkan sträcker sig utanför den sak som behandlas t.ex. i form av ett saksammanhang med ett annat mål i vilket besvär får anföras direkt. Ett vägande skäl kan även t.ex. vara att man återoppar sakens övriga betydelse för sökanden, som eventuellt har anhängiggjort eller som väntar på flera mål av samma typ eller återkommande mål.

Ett vägande skäl för att bevilja prövningstillstånd kan också vara att det vid behandlingen av saken i tingsrätten har skett ett sådant rättegångsfel att rättegångsförfarandet inte hade varit sakligt med hänsyn till konventionerna om de mänskliga rättigheterna. Inom stadgandets tillämpningsområde faller exempelvis situationer i vilka besvären t.ex. grundas på att erbjuden bevisning inte har tagits emot i tingsrätten, även om man inte kan påvisa att mottagandet av bevisen skulle ha lett till ett annat slutresultat. För beviljande av prövningstillstånd enligt detta lagrum på grundval av ett rättegångsfel krävs således inte på samma sätt som i gällande 31 kap. 1 § 4 punkten rättegångsbalken att rättegångsfelet har lett till ett felaktigt slutresultat i saken, utan tillstånd kan beviljas för att i och för sig granska att förfarandet i tingsrätten har varit sakligt.

Enligt förslaget skall i 3 mom. tas in ett stadgande enligt vilket prövningstillståndet kan beviljas att gälla endast en del av tingsrättens avgörande. Det föreslagna stadgandet motsvarar stadgandet i 30 kap. 3 § 2 mom. rättegångsbalken om meddelande av besvärstillstånd vid ansökan om besvärstillstånd hos högsta domstolen beträffande ett hovrättsavgörande. Enligt högsta domstolens praxis kan besvärstillstånd också meddelas endast någon eller några ändringssökande även om sådant inte meddelas alla. När avgörandet i saken behöver ändras endast till en viss del är det inte ändamålsenligt att prövningstillstånd enligt nu ifrågavarande moment beviljas i hela målet. Om man efter beviljandet av tillståndet vid behandlingen

av saken märker att prövningstillstånd borde beviljas också beträffande någon annan fråga än den för vilken tillståndet ursprungligen beviljades, bör hovrätten kunna bevilja prövningstillstånd även till sist nämnda del. Det föreslås därför att det i momentet skall tas in ett med ovan nämnda 30 kap. 3 § 2 mom. rättegångsbalken överensstämmande stadgande om att frågan om beviljande av prövningstillstånd i någon annan del av målet härvid kan hänskjutas till avgörande i samband med handläggningen av besvären. Om det inte blir aktuellt att fatta ett dylikt beslut om att delvis hänskjuta tillståndsfrågan till avgörande i samband med besvären, skall ansökningarna om tillstånd till den del de inte har bifallits genast avslås och parterna skall ges en expedition jämte anvisningar för fortsatta besvär, av vilken framgår förkastandet samt att tingsrättens avgörande till denna del förblir i kraft.

Fullföljdsanvisningar

7 §. Enligt 1 mom. skall en tingsrätt när den avkunnar eller meddelar ett avgörande samtidigt uppge om ändring kan sökas i avgörandet och vad som skall iakttas när ändring söks. Om ändring inte får sökas i avgörandet, skall tingsrätten endast uppge detta. Om prövningstillstånd behövs i saken, skall detta uppges liksom också att missnöje enligt det föreslagna 16 § 1 mom. skall anmälas med tingsrättens avgörande som en förutsättning för rätten att anföra besvär.

I ett brottmål förutsätter rättsskyddet för en svarande som har dömts till straff att de väsentliga delarna av avgörandet tillkännages honom vid behov på tjänstens vägnar. I gällande 25 kap. 4 § rättegångsbalken stadgas därför om domstolens skyldighet att underrätta en svarande som är frånvarande när utslaget avkunnas. I det reviderade underrettsförfarandet kommer möjligheterna att avgöra ett brottmål trots svarandens frånvaro att vara betydligt större än nu. Också i framtiden kommer det därför att förekomma situationer där svaranden i ett brottmål inte får vetskap om eller på eget initiativ tar reda på det utdömda straffet.

Det föreslås därför i 2 mom. att man i motsvarande förhållanden skall bibehålla en anmälningsskyldighet för domstolen och att det meddelande som skall ges skall innehålla uppgift om dagen när domen avkunnades

eller meddelades, den utdömda påföljden samt i 1 mom. nämnda uppgifter om sökande av ändring i målet. Ett motsvarande stadgande ingår t.ex. i 10 § 2 mom. lagen om försöksverksamhet med samhällstjänst (1055/1990).

Meddelandet skall sändas till en svarande som har dömts till straff, oberoende av straffarten. En förutsättning för anmälningsskyldigheten skall vara att svaranden var frånvarande när behandlingen av målet i sammanträde har avslutats. Om det är fråga om en kanslidom, skall uppmärksamhet inte fästas vid om svaranden eventuellt på eget initiativ har tagit reda på innehållet i domen. Meddelandet skall sändas omedelbart efter att domen har avkunnats eller meddelats. Meddelandet får sändas med posten till den adress som svaranden senast har uppgett. Underrättelse behöver liksom för närvarande likväl inte ske i fråga om böter eller förvalningsstraff för böter.

Besväransvisning

8 §. Enligt gällande 25 kap. 11 § 1 mom. rättegångsbalken kan besvärundervisningen fogas till expeditionen. Eftersom fristående besvärundervisningar i praktiken inte ges skall det enligt förslaget stadgas i 1 mom. att en besväransvisning skall fogas till kopian av tingsrättens avgörande.

De föreslagna stadgandena i 2 mom. om innehållet i besväransvisningen motsvarar gällande lag med den skillnaden att i den inte längre nämns något om bemötande av besvär. Denna skillnad beror på att hovrätten ber om bemötande på det sätt som nedan föreslås i 26 kap.

Om prövningstillstånd behövs i saken, skall enligt 3 mom. detta nämnas i anvisningen samt även redogöras för de grunder på vilka prövningstillstånd kan beviljas.

Tingsrättens ståndpunkt beträffande behovet av prövningstillstånd skall inte vara bindande för hovrätten. Om hovrätten i motsats till besväransvisningen anser att något prövningstillstånd inte behövs i saken, kan den behandla saken omedelbart som besvär. I motsatt fall skall hovrätten vid behov be ändringssökanden komplettera sin ansökan i fråga om tillståndsgrunderna.

Stadgandet i 4 mom. om betydelsen av ett fel i besväransvisningen motsvarar gällande 25 kap. 11 § 3 mom. rättegångsbalken.

Fullföljande av besvär

9 §. De föreslagna stadgandena i denna paragraf om fullföljande och återkallande av besvär motsvarar med smärre språkliga justeringar gällande 12 § i detta kapitel.

Eftersom sökande av ändring i ett domstolsavgörande alltid förutsätter att parten själv är aktiv skall på den frist för sökande av ändring som avses i 2 mom. inte tillämpas stadgandet i 3 § 3 mom. lagen om utnyttjande av elektronisk telekommunikation och automatisk databehandling vid domstolarna (594/1993) om hur skriftliga utsagor som tingsrätten har begärt för behandlingen av ett mål eller ett ärende anses ha inkommit inom utsatt tid, om handlingen har inkommit till domstolen under den sista dagen av denna tid. För att en ändringsansökan skall ha inkommit i tid måste den alltså även i form av ett elektroniskt meddelande inkomma till tingsrätten ännu under tjänstetid på den sista dagen för ändringssökande.

Enligt förslaget skall i 3 mom. stadgas att besvären skall kunna återkallas genom ett skriftligt meddelande till hovrätten. För klarhetens skull föreslås att det också skall stadgas om på vilket sätt anmälan skall frambefordras samt om att besvär som redan en gång har återkallats inte längre kan fullföljas utan att återkallandet är bindande.

10 §. Det stadgande om utsättande av en ny tid för sökande av ändring som föreslås i paragrafen motsvarar med smärre språkliga justeringar gällande 13 § (595/1993) i detta kapitel.

11 §. Det föreslås att i 1 mom. skall tas in ett stadgande enligt vilket ett beslut om utsättande av ny tid eller om att överklagande skall avvisas på grund av försening fattas av en lagfaren medlem av tingsrätten. I 2 mom. föreslås ett stadgande enligt vilket parterna i god tid innan avgörandet ges skriftligen skall meddelas vilken dag avgörandet kommer att ges, om en ansökan om utsättande av ny tid avslås eller om besvären avvisas på grund av försening. Dessa stadganden motsvarar med små språkliga justeringar gällande stadganden i kapitlets 12 a § 2 mom. (595/1993) och 13 § 3 mom.

Besvärsskriftens innehåll och bilagor

12 §. Om prövningstillstånd behövs i saken, skall enligt 1 mom. i ansökan om tillstånd anges på vilken grund tillstånd söks.

Dessutom skall anges de orsaker med stöd av vilka ändringssökanden anser att denna grund är för handen. Enbart en hänvisning till tillståndsgrunderna i lagen eller en upprensning av lagtexten skall inte vara tillräckligt, utan i ansökan skall individualiseras grunden samt framföras sådana orsaker i anknytning till fakta eller rättsfrågorna i målet med anledning av vilka prövningstillstånd skall eller kan beviljas. Beträffande en påstådd felaktig bevisprövning som tillståndsgrund föreslås att det i lagen skall stadgas om en skyldighet att individualisera påståendet ifråga om vilka bevis och i vilket avseende dessa bevis har prövats fel så att detta har inverkat på slutresultatet i avgörandet. Ett bristfälligt åberopande av en grund för prövningstillstånd eller en bristfällig individualisering av grunden skall leda till att tillstånd inte beviljas i situationer där beviljande av tillstånd enligt 6 § 2 mom. är beroende av prövning.

De stadganden som enligt förslaget skall tas in i 2 mom. 1—4 punkten är med små språkliga justeringar de samma som i gällande 14 § 1 och 3 mom. (595/1993) i kapitlet. För klarhetens skull föreslås att i 5 punkten skall tas in ett stadgande om att när en part vill att huvudförhandling skall hållas i en situation när det direkt enligt lagen inte är nödvändigt att hålla huvudförhandling skall parten begära detta i besvären.

Om skyldigheten att motivera varför nya omständigheter eller bevis åberopas föreslås i 3 mom. ett stadgande med en hänvisning till det föreslagna begränsningsstadgandet i 14 § angående framläggande av nytt rättegångsmaterial. Med en omständighet avses på samma sätt som t.ex. i 5 kap. 2 § 1 mom. 2 punkten rättegångsbalken även ett sådant juridiskt relevant faktum av vars existens parten anser följa att hans yrkande är berättigat enligt rättsordningen (ett s.k. *rättsfaktum*).

Såsom det redogörs för i samband med 26 kap. 9 § kan det redan vid förberedelsen av ett mål beslutas att huvudförhandling skall hållas. I syfte att underlätta detta beslutsfattande föreslås att det i 4 mom. skall stadgas att om ändringssökanden önskar att huvudförhandling skall hållas i hovrätten skall han uppge orsaken till detta. Han skall härvid också uppge sin åsikt om huruvida parterna personligen skall höras vid huvudförhandlingen samt vilka vittnen, sakkunniga och andra personer som förhörs i bevisningssyfte

det är nödvändigt att höra. Även detta meddelande skall motiveras. Ändringssökanden skall därför ange de stridiga omständigheter för vilkas utredande det är nödvändigt att höra ifrågavarande personer personligen.

13 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande om de uppgifter som skall anges i fråga om parterna eller deras lagliga företrädare eller ombud. Ändringssökanden skall också uppge ifrågavarande personers telefonnummer, vilket främjar en smidig behandling av saken. Vittnenas kontaktuppgifter och kontaktuppgifterna till andra personer som skall höras skall emellertid uppges för hovrätten på ett sätt som säkerställer att dessa personer inte blir utsatta för störning. Sålunda kan de uppgifter som erfordras för kallelse av dem skilt inges till hovrättens registratorkontor.

Stadgandet i 2 mom. om undertecknande av besvärsskriften och om uppsättarens skyldighet att uppge sitt yrke och sin boningsort motsvarar vad som nu stadgas om denna sak i 25 kap. 15 § 2 mom. rättegångsbalken.

Till besvärsskriften skall enligt 3 mom. fogas de handlingar som ändringssökanden åberopar i sin ändringsansökan och som inte har lagts fram i tingsrätten. Det är alltså fråga om nytt skriftligt material som enligt den föreslagna 14 § i tvistemål kan åberopas med vissa begränsningar. Som handlingar kan skriftliga bevis eller t.ex. juridiska sakkunnigutlåtanden komma i fråga.

Av besvärsskriften och de övriga handlingarna behöver kopior inte ges in. Detta beror på att inhämtande av bemötande enligt det föreslagna 26 kap. 3 § skall vara beroende av hovrättens prövning.

Nytt material i hovrätten

14 §. De föreslagna stadgandena om de begränsningar som skall iaktas när man i ett tvistemål åberopar nytt material i hovrätten samt när ett kvittningsanspråk framställs först där motsvarar med små språkliga justeringar vad som för närvarande stadgas om dessa frågor i 25 kap. 14 § 2 mom. (1052/1991) rättegångsbalken.

Om skyldigheten att individualisera bevis skall enligt förslaget stadgas i 12 § 2 mom. 4 punkten i detta kapitel, för vilken har redogjorts ovan. Den för ändringssökanden i gällande 14 § 3 mom. stadgade skyldigheten att utreda varför beviset inte tidigare har lagts fram kommer att bli uppfyllt i samband med att ändringssökanden enligt det

föreslagna 12 § 3 mom. gör sannolikt att han inte har kunnat åberopa beviset eller att han har haft giltiga skäl att inte göra det.

Kompletterande stadganden

15 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande om hur skrivelser och till dem fogade handlingar som är riktade till hovrätten skall sändas från tingsrätten till hovrätten. Det föreslagna stadgandet motsvarar 21 § i kapitlet i den ändrade lydelse som paragrafen har i regelens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna.

Materialet skall utan dröjsmål sändas från tingsrätten till hovrätten. I allmänhet behöver man emellertid inte göra detta före besvärstiden har löpt ut, varvid allt material kan sändas på en gång. Om saken är brådskande, skall materialet omedelbart sändas till hovrätten.

Enligt förslaget skall i 2 mom. tas in ett stadgande som med språkliga justeringar motsvarar gällande 21 § (595/1993) i kapitlet. Stadgandet gäller beaktandet av en besvärsskrift som har sänts till hovrätten i stället för till underrättens kansli samt hur den skall sändas från hovrätten till tingsrättens kansli.

16 §. I paragrafen föreslås stadganden om när en part som ämnar anföra besvär över tingsrättens avgörande måste anmäla missnöje. Stadgandet är nödvändigt på grund av att det i denna proposition föreslås att den i gällande lag föreskrivna allmänna skyldigheten att anmäla missnöje skall slopas.

Enligt 25 kap. 2 § 2 mom. rättegångsbalken får ändring i underrätts avgöranden under rättegången sökas särskilt endast om detta är uttryckligen tillåtet. Vissa avgöranden i tingsrätten är sådana att ett beslut om huruvida det är ändamålsenligt att fortsätta behandlingen förutsätter vetskap om huruvida någon av parterna ämnar söka ändring i avgörandet.

I 1 mom. 1 punkten föreslås att när tingsrätten innan huvudsaken har avgjorts särskilt har fattat ett beslut med anledning av en begäran om att ett målsägandebiträde eller en stödperson enligt 2 kap. 1 § i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål skall förordnas för en målsägande och genom beslutet har avslagit begäran, förutsätter anförande av besvär över detta beslut att missnöje har anmälts.

Enligt nämnda 1 § kan ett målsägandebitråde eller en stödperson förordnas för en målsägande när målet gäller sedlighetsbrott som avses i 20 kap. strafflagen samt när målet gäller brott som avses i 21 kap. 1—6 § strafflagen när den misstänkte och målsäganden är personer som står varandra nära.

Om missnöje har anmälts, kan tingsrätten beroende på situationen besluta om den fortsätter att behandla huvudsaken eller om man väntar på fullföljdsdomstolens avgörande i frågan om ett biträde eller en stödperson skall förordnas.

I 1 mom. 2 punkten föreslås att när tingsrätten innan huvudsaken har avgjorts har avslagit en ansökan om intervention som gjorts med stöd av 18 kap. 9 § 1 mom. rättegångsbalken, förutsätter anförande av besvär att missnöje har anmälts. Med stöd av 2 mom. i nämnda 9 § får ändring i ett beslut genom vilket en ansökan om intervention har avslagits sökas särskilt. Efter att domstolen har fått veta om ändring kommer att sökas i nämnda beslut kan den avgöra om den fortsätter att behandla saken eller inte.

I 1 mom. 3 punkten föreslås att när tingsrätten har fattat ett avgörande som avses i 23 § 1 mom. lagen om fri rättegång (87/1973) förutsätter anförande av besvär att missnöje har anmälts. I nämnda 23 § 1 mom. 1 punkten avses ett beslut genom vilket domstolen innan den har avgjort huvudsaken har avslagit en ansökan om fri rättegång eller förordnande av biträde. I 2 punkten i nämnda moment avses ett beslut genom vilket, innan huvudsaken har avgjorts, har bestämts att den som beviljats fri rättegång skall ersätta staten för en del av de kostnader som skall betalas av statens medel samt fastställts beloppet av den ersättning som skall betalas till staten.

I 3 punkten i samma moment avses ett beslut genom vilket, innan huvudsaken har avgjorts, har bestämts att fri rättegång skall upphöra samt att den som erhållit fri rättegång av denna orsak skall betala ersättning, samt i 4 punkten ett beslut genom vilket ett förordnande för ett biträde har återkallats utan att något annat biträde samtidigt har förordnats i stället. I 5 punkten avses ett beslut genom vilket, innan huvudsaken har avgjorts, har bestämts om arvode och ersättning till ett biträde. Enligt nämnda moment får ändring särskilt sökas i samtliga ovan nämnda beslut som avses i momentet.

Vissa av de ovan nämnda avgörandena kan vara på så sätt viktiga för en part att beslutet kan ha direkt inverkan på det sätt på vilket parten driver huvudsaken. Det är därför viktigt att domstolen i god tid får vetskap om en avsikt att anföra besvär och således kan avgöra om behandlingen av saken skall fortsätta trots besvärssavsikten.

I 2 mom. föreslås ett stadgande enligt vilket missnöje skall anmälas genast i de fall där ett beslut som avses i 1 mom. har fattats vid ett sammanträde. I annat fall skall missnöje anmälas senast sjunde dagen efter den dag då en part som avser anföra besvär över beslutet fick del av det. Genom en kort tid för missnöjesanmälan säkras att en uppgift om besvärssavsikten kan erhållas så snabbt som möjligt.

Enligt förslaget skall i 3 mom. tas in ett stadgande enligt vilket tingsrätten, när missnöje har anmälts med ett tingsrättsavgörande som avses i denna paragraf, skall skjuta upp behandlingen av huvudsaken, när skäl därtill anses föreligga, tills besvären har avgjorts genom ett laga kraft vunnet avgörande. Med stöd av detta moment skjuter tingsrätten upp behandlingen av målet tills vidare på det sätt som 16 kap. 5 § rättegångsbalken stadgar. Såsom ovan konstateras beror det på avgörandets innehåll och huvudsakens natur huruvida domstolen beslutar att lämna behandlingen av huvudsaken vilande eller om den trots ändringssökande fortsätter att behandla huvudsaken.

26 kap. Om behandlingen av fullföljds mål i hovrätten

Komplettering och avvisande av ändringsansökan

1 §. Det föreslås att i denna paragraf skall tas in ett stadgande som motsvarar kapitlets gällande 2 § (595/1993) om komplettering av besvär. Vid behov skall antingen en ansökan om prövningstillstånd eller besvär eller vardera kunna kompletteras.

2 §. Enligt förslaget skall i denna paragraf tas in ett stadgande om att en ändringsansökan genast skall avvisas när det finns något annat hinder som direkt framgår ur ansökan mot att ta upp den till prövning i hovrätten. Enligt 25 kap. 11 § i förslaget skall redan tingsrätten besluta om avvisande av en ändringsansökan på grund av försening. Där emot skall granskningen av övriga förutsätt-

ningar för prövning av en ändringsansökan också i fortsättningen uteslutande göras av hovrätten.

Om hovrätten när den granskar en ändringsansökan genast märker att den inte kan pröva ändringsansökan på grund av bristande förutsättningar för rättegång, skall hovrätten enligt paragrafen genast avvisa ändringsansökan. En sådan brist kan förutom när det är fråga om en försenad ändringsansökan som inte har uppmärksammats av tingsrätten föreligga bl.a. när ändringssökanden inte har rätt att söka ändring i tingsrättens avgörande t.ex. på grund av att han har anmält att han nöjer sig med det eller att han inte har något rättsskyddsbehov i saken eller emedan han inte har rätt att föra talan i saken t.ex. på grund av att ändringssökanden inte är någon av parterna i tingsrätten och inte heller en intervenient som i enlighet med 18 kap. 10 § 1 mom. rättegångsbalken tillsammans med någon annan söker ändring.

En ändringsansökan kan med stöd av paragrafen direkt avvisas endast med anledning av dylika omständigheter som direkt framgår av ansökan.

Med stöd av paragrafen har hovrätten en möjlighet att avvisa ändringsansökan utan att begära bemötande av svaranden. Stadgandet förhindrar naturligtvis inte att hovrätten också i ett senare skede av rättegången avvisar ändringsansökan t.ex. som följd av svarandens processinvändning.

Paragrafen skall endast gälla prövningen av ändringsansökan i hovrätten. Om hovrätten märker att inte heller tingsrätten borde ha prövat saken skall hovrätten, efter att vid behov ha uppmanat ändringssökandens motpart att bemöta ändringsansökan, undanröja tingsrättens avgörande.

Även om en ledamot av hovrätten skall svara för beredningen har han likväl inte rätt att med stöd av 2 kap. 8 § 3 mom. avvisa en ändringsansökan. Ett sådant avgörande skall hovrätten också i framtiden fatta i ordinarie sammansättning. För behandlingen av ett dylikt ärende behöver hovrätten enligt 13 § 2 mom. 5 punkten i detta kapitel likväl inte hålla huvudförhandling trots att en part yrkar detta.

Skriftligt bemötande

3 §. Enligt gällande lag skall ändringssökandens motpart bevaka svarandetalan och,

när han så önskar, på eget initiativ skriftligen bemöta besvären inom en i lagen stadgad tid. Hovrätten skall emellertid vid behov inbegära bemötande av motparten, om besvären inte har bemötts eller om besvären på hovrättens uppmaning har kompletterats. I vissa fall får hovrätten inte ändra underrättens avgörande i fråga om straffyrkande utan att inbegära bemötande av svaranden i brottmålet.

Enligt principen om hörande som iakttas i en rättegång skall en part kunna bemöta motpartens yrkanden och utredningar. En del av ansökningarna om prövningstillstånd kommer emellertid att vara sådana att man av dem omedelbart kan se att något tillstånd inte kommer att beviljas och som det därför inte alls är nödvändigt att bemöta. Även i mål eller ärenden där något prövningstillstånd inte behövs kan det visa sig onödigt att bemöta ändringsansökan t.ex. på grund av att ändringsansökan avvisas omedelbart. Skyldigheten att på eget initiativ bemöta ändringsansökan i dylika fall förorsakar således endast onödiga kostnader för ändringssökandens motpart, vilka eventuellt inte kan drivas in hos ändringssökanden.

Såsom ovan i den allmänna motiveringen anförts krävs det förberedelser för att huvudförhandlingen skall kunna hållas koncentrerat och omedelbart. Ett skriftligt bemötande är som regel av nöden för att saken skall kunna beredas och för att man skall kunna klarlägga hur huvudförhandlingen borde ordnas. Ett skriftligt bemötande kan vara nödvändigt också för att utreda om saken eventuellt kan avgöras utan att man håller huvudförhandling.

För att man genom beredningen skall kunna trygga att huvudförhandlingen blir koncentrerad bör hovrätten ha möjligheter att effektivt leda beredningen. Hovrätten bör således också i ett så tidigt skede som möjligt av beredningen kunna inverka på att ändringssökandens motpart tar ställning till just de frågor som är av betydelse för behandlingen och avgörandet av saken. Också beträffande saker som avgörs i ett skriftligt förfarande är det viktigt att parternas yrkanden och grunden för dem kan klarläggas i ett så tidigt skede av rättegången som möjligt.

För att hovrätten möjligast effektivt skall kunna leda rättegången under beredningen och för att man skall kunna undvika de onödiga kostnader som parternas förorsakas av

att de på eget initiativ bemöter motparten föreslås det i paragrafen att ändringssökandens motpart skriftligen skall bemöta ändringsansökan endast på hovrättens begäran. Speciellt när ändringsansökan på hovrättens uppmaning har kompletterats kommer detta arrangemang att förbättra förutsättningarna för avgivande av bemötandet och göra behandlingen av saken klarare.

I enlighet med vad som ovan anförts skall det vid behandlingen av en ansökan om prövningstillstånd som regel inte vara nödvändigt att begära ett bemötande av ändringssökandens motpart. I vissa fall kan emellertid också omständigheter som framförts i bemötandet vara av betydelse vid prövningen av frågan om beviljande av prövningstillstånd. En sådan situation kan speciellt komma i fråga när hovrätten överväger om anledning förekommer till ändring av slutresultatet i tingsrättens avgörande.

Av dessa skäl föreslås i *1 mom.* att vid behandlingen av en ansökan om prövningstillstånd skall ett bemötande begäras endast när hovrätten anser att ett sådant är nödvändigt. Enligt 4 § skall i bemötandet härvid tas ställning förutom till den tillståndsgrund som ändringssökanden har anfört även till yrkandena i besvären samt grunderna för dem. Bemötandet skall alltså vara sådant att hovrätten efter att eventuellt ha beviljat prövningstillstånd inte skall behöva begära ett nytt bemötande för att kunna fortsätta behandlingen av saken.

I en sak där det inte behövs prövningstillstånd skall huvudregeln enligt *2 mom.* däremot vara att hovrätten skall begära ett skriftligt bemötande av ändringssökandens motpart. Enligt momentet skall ett bemötande begäras av motparten också i sådana fall när prövningstillstånd har beviljats och när den sak som är föremål för ändringssökande således skall avgöras vid huvudförhandling också i fråga om bevisprövningen som eventuellt har gjorts stridig. Det skall emellertid inte vara nödvändigt att begära ett bemötande, om motparten redan har hörts när ansökan om tillstånd behandlades. Vid behov kan ändringssökandens motpart även i denna situation höras på nytt med stöd av 8 § i detta kapitel. Enligt förslaget behöver ett bemötande inte heller begäras, om motparten av någon orsak redan har svarat på eget initiativ och om bemötandet är sådant att något nytt bemötande inte behövs av honom.

Principen att motparten skall höras förut-

sätter emellertid inte att ändringssökandens motpart skall beredas tillfälle att bli hörd också i sådana situationer när besvären i vart fall förkastas. Ett dylikt förfarande skulle endast förorsaka onödigt men och onödiga kostnader för den part som vunnit målet i tingsrätten. Det kan dessutom visa sig omöjligt att driva in dessa kostnader av ändringssökanden. Arrangemanget skulle också förorsaka onödigt arbete för hovrätten. Av dessa skäl föreslås därför i momentet dessutom att ett bemötande inte behöver begäras om besvären är uppenbart ogrundade, dvs. när hovrätten då den granskar ändringsansökan märker att det i ljuset av den inte föreligger anledning att ändra slutresultatet i tingsrättens avgörande.

Inbegärande av bemötande kan förorsaka hovrätten betydligt med arbete i ett sådant fall när svaranden i ett brottmål har sökt ändring i ett omfattande brottmål med många målsäganden. Efter det att revisionen av rättegångsförfarandet i brottmål har genomförts kommer en målsägande emellertid inte längre att ha en primär åtalsrätt jämsides med åklagaren, utan han får väcka åtal endast om åklagaren i vissa i lagen närmare reglerade fall inte har väckt åtal. Instämning av en målsägande skall heller inte alltid vara en förutsättning för att målet skall kunna avgöras. Det torde bli relativt exceptionellt att en målsägande på eget initiativ kommer att förena sig med åklagarens åtal eller att han kommer att framföra sitt eget straffyrkande i målet. Som följd av detta kommer en målsägande i praktiken att vara ändringssökandens motpart i hovrätten närmast i sådana fall där ändringsansökan gäller skadestånd som har dömts ut med anledning av ett brott.

Om ändringssökanden har flera motparter i saken, behöver ett bemötande inte begäras samtidigt av dem alla. Om ett bemötande först begärs endast av en viss motpart, kan det av hans svaromål framgå att tingsrättens avgörande inte heller i fråga om några andra motparter kan ändras. I dylika fall kan man avstå från att begära bemötanden av dessa. Utan att bemötande inbegärs kan i målet med stöd av 24 kap. 16 § också meddelas en deldom för vissa motparter del.

För att ändringssökandens motpart skall kunna ge ett detaljerat och motiverat bemötande skall han i samband med uppmaningen delges ansökan om prövningstillstånd och besvären jämte eventuella kompletteringar

samt därtill fogade handlingar. Ett stadgande om detta föreslås i 3 mom.

Om en underlåtelse att avge bemötande i ett tvistemål i vilket förlikning är tillåten skulle vara förenad med ett hot om en tredskodom, skulle hovrättens avgörande i många fall bli materiellt felaktigt, eftersom motparten har vunnit målet i tingsrätten. På denna grund och eftersom det inte heller är sakligt att förstärka en uppmaning att avge ett skriftligt bemötande med utsättande av vite föreslås det inte i paragrafen någon särskild påföljd för den händelse att motparten inte avger ett begärt skriftligt bemötande. Om en parts underlåtenhet att avge ett av honom begärt skriftligt bemötande leder till att behandlingen av målet drar ut på tiden, skall detta däremot beaktas när man beslutar om skyldigheten att ersätta rättegångskostnaderna.

När hovrätten begär ett utlåtande skall den enligt paragrafen utsätta en tid inom vilken bemötandet skall avges. Fristen sätts i allmänhet ut av föredraganden, som också kan bevilja förlängning av fristen med anledning av en begäran som görs innan fristen har löpt ut. Ett försenat bemötande skall lämnas obeaktat. Enligt den föreslagna 26 § kan man i praktiken förfara t.ex. så att begäran om bemötande samt kopior av ändringsansökan och därtill fogade handlingar sänds till svaranden som ett vanligt tjänstebrev. Vid behov kan också något annat delgivningssätt användas, t.ex. delgivning mot mottagningsbevis.

4 §. Paragrafens 1 mom. motsvarar 25 kap. 20 § 1 mom. (595/1993) i gällande lag.

Om motparten vill framföra en invändning om att ändringsansökan inte kan upptas till prövning, skall han göra detta redan i bemötandet. En dylik situation föreligger t.ex. när parterna skriftligen har avtalat att de inte söker ändring i tingsrättens dom genom besvär. Om ändringsansökan härvid avvisas med anledning av en invändning som först senare har framställts, skall detta beaktas när man beslutar om skyldigheten att ersätta rättegångskostnaderna.

Om bemötande begärs redan när ansökan om prövningstillstånd behandlas, skall i bemötandet enligt 2 mom. också yttras om den grund för beviljande av tillstånd som ändringssökanden har framfört. På detta sätt ges hovrätten möjligast goda förutsättningar att överväga behovet av att bevilja prövningstillstånd.

För att bemötandet möjligast effektivt skall tjäna beredningen och avgörandet av saken i hovrätten föreslås det i 3 mom. att hovrätten dessutom kan bestämma vilka frågor den som avger bemötandet särskilt skall yttra sig om. Hovrätten bör härvid noggrannt individualisera vilka frågor den särskilt vill att motparten skall ta ställning till i sitt skriftliga bemötande. Detta är nödvändigt för att undvika alltför allmänna bemötanden. På detta sätt kan man också effektivt verka för att just sådana frågor som är av betydelse för behandlingen och avgörandet av saken blir besvarade.

Enligt 6 § skall bemötandet alltid delges ändringssökanden. Av denna orsak föreslås i 4 mom. ett stadgande enligt vilket den som inger bemötandet till hovrätten också skall ge in kopior av bemötandet och därtill eventuellt fogade handlingar. Om nödvändiga kopior inte ges in, skall hovrätten kopiera handlingarna på ingivarens bekostnad. Med stöd av 26 § kan hovrätten sända kopiorna till ändringssökanden med posten. Hänvisningsstadgandena i momentet motsvarar hänvisningsstadgandena i gällande 25 kap. 20 § 2 mom. (595/1993). Hänvisningen till det föreslagna 25 kap. 11 § 4 mom. innebär att man också i bemötandet skall motivera en begäran om att huvudförhandling skall hållas samt uppge vilka som personligen borde vara närvarande vid huvudförhandlingen.

5 §. Paragrafen motsvarar gällande 3 § (661/1978) i 26 kap.

6 §. I sådana fall när det i ett mål kan hållas huvudförhandling utan att saken bereds desto mer är det skäl att ändringssökanden på förhand får veta hur motparten har ställt sig till ändringsyrkandena och vilka omständigheter motparten har åberopat. Ändringssökanden kan då bättre förbereda sig för huvudförhandlingen, varav följer att förutsättningarna för att saken kan behandlas snabbt och grundligt förbättras. På detta sätt kan ändringssökanden också bedöma om han vill att behandlingen av ändringsansökan skall fortsätta. Parterna bör också i ett skriftligt förfarande få vetskap om på vilket rättegångsmaterial hovrättens avgörande grundar sig. Av dessa orsaker föreslås i denna paragraf att bemötandet skall delges ändringssökanden. Vid behov skall hovrätten delge bemötandet också till en sådan annan motpart till ändringssökanden som också är part i hovrätten men vars intressen emellertid inte sammanfaller med intressena hos den

motpart som har avgett bemötandet.

För att ändringssökanden skall få veta vad som har framförts i bemötandet skall till bemötandet enligt 4 § 3 mom. fogas kopior av bemötandet och därtill fogade handlingar.

Avgörande beträffande ansökan om prövningstillstånd

7 §. Enligt förslaget skall i denna paragraf tas in ett stadgande om avgörande beträffande en ansökan om prövningstillstånd. Enligt stadgandet skall hovrätten på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet avgöra om prövningstillstånd skall beviljas. En part skall således inte ha rätt att få en tillståndsansökan behandlad muntligen. Stadgandet är möjligt bl.a. på grund av att vid avgörande av en ansökan om prövningstillstånd provas tingsrättens bevisprövning endast till den del det är fråga om fel som tydligt kan upptäckas.

Behandlingen av en tillståndsansökan skall ske på föredragning på grundval av den ändringsansökan som har tillställts hovrätten och motpartens eventuella bemötande samt det rättegångsmaterial som har getts in till tingsrätten. Vid behandling av en ansökan om tillstånd är hovrätten enligt 2 kap. 8 § 2 mom. domför med två ledamöter. Enligt 23 kap. 3 § skall prövningstillstånd beviljas också i situationer när endast den ena av ledamöterna anser att tillstånd bör beviljas.

Annan beredning av ett mål eller ärende

8 §. Såsom ovan konstateras i den allmänna motiveringen är ett av syftena med förberedelsen bl.a. att utreda vilka omständigheter som fortfarande är stridiga och vilken bevisning som således skall tas emot i hovrätten. På grundval av tingsrättsbehandlingen av saken och som följd av att parternas möjligheter att ändra sina yrkanden som de har framfört i tingsrätten eller att i ett tvistemål åberopa nya omständigheter eller bevis i hovrätten är begränsade, torde målet eller ärendet i allmänhet kunna förberedas med hjälp av ändringsansökan och det skriftliga bemötandet samt genom komplettering av dessa. I vissa fall kan det emellertid ännu vara nödvändigt att höra parterna för att reda ut en viss fråga. För dylika situationer föreslås i denna paragraf ett stadgande om fortsatt beredning.

Om en part på eget initiativ efter utgången

av den tid som stadgas för sökande av ändring eller som satts ut för avgivande av bemötande tillställer hovrätten en tilläggskrivelse, kan hovrätten endast av särskilda skäl beakta de omständigheter som förs fram i denna tilläggskrivelse. Om tilläggsutredningen skall beaktas när saken avgörs, skall hovrätten enligt principen om hörande ge motparten tillfälle att avge ett yttrande. På detta sätt skall förfaras också i en situation när hovrätten på eget initiativ har inhämtat sådan tilläggsutredning i saken som kan inverka på avgörandet i saken.

I de flesta fall kan det vara ändamålsenligast att fortsätta beredningen även skriftligen. Det föreslås därför i 1 mom. att hovrätten kan uppmana en part att inom viss tid ge in ett skriftligt yttrande till hovrätten. För att en part skall ha möjligast goda förutsättningar att avge ett begärt skriftligt yttrande skall en sådan motpartens skrivelse, som parten ännu inte har fått del av, i detta sammanhang naturligtvis delges honom.

För att den fortsatta beredningen som sker genom skriftväxling skall vara så effektiv som möjligt och för att parterna i sina skrivelser inte skall "tala förbi varandra" föreslås i detta moment ytterligare att hovrätten skall bestämma i vilket avseende parten skall yttra sig när den begär ett yttrande. Hovrätten skall härvid noggrannt individualisera vad den vill att parten i sitt skriftliga yttrande skall ta ställning till. På detta sätt kan man undvika skrivelser av alltför allmän karaktär. Stadgandet motsvarar 5 kap. 15 § 2 mom. (1052/1991) rättegångsbalken som iaktas i underrättsförfarandet.

För att den skriftliga beredning som eventuellt ännu behövs inte onödigt skall dra ut på tiden föreslås det ännu i paragrafen att en part likväl får uppmanas att ge in ett skriftligt yttrande mer än en gång endast om det finns särskilda skäl. Ett i momentet avsett särskilt skäl kan föreligga t.ex. när en part först i hovrätten har fått kännedom om en ny omständighet.

För den händelse att en part inte avger ett begärt skriftligt yttrande föreslås det inte i paragrafen någon särskild påföljd. Om underlåtenheten att avge ett yttrande eventuellt leder till att behandlingen av målet drar ut på tiden, skall detta däremot beaktas när man beslutar om skyldigheten att ersätta rättegångskostnaderna.

I enlighet med principen att motparten skall höras skall hovrätten delge motparten

en parts skriftliga yttrande. För klarhetens skull föreslås ett uttryckligt stadgande om detta i denna paragraf. Det skriftliga yttrandet kan delges motparten t.ex. när parterna kallas till huvudförhandlingen. När en part på detta sätt får del av motpartens skriftliga yttrande kan han också bättre förbereda sig för huvudförhandlingen. Med stöd av 26 § i kapitlet kan yttrandet också delges så att det skickas med posten.

I vissa fall kan det vara nyttigt om man muntligen kan fortsätta beredningen. Det föreslås därför i 2 mom. att hovrätten kan kalla parterna att höras vid sammanträde, om detta främjar förberedelsen av saken. Den muntliga förberedelsen hålls av den hovrättsledamot som ansvarar för beredningen biträdd av föredraganden.

Det kan vara nyttigt att muntligen fortsätta beredningen t.ex. i situationer när det är oklart vilka omständigheter parterna har åberopat i tingsrätten eller vad parterna har velat bevisa med respektive bevis eller när dessa frågor är oklara i fråga om de yrkanden som parterna har framställt i hovrätten. En muntlig förberedelse kan också vara nyttig när en part i ett tvistemål oberopar en omständighet som han inte har åberopat i tingsrätten. Särskilt i dylika situationer har hovrätten vid muntlig förberedelse bättre möjligheter att effektivt leda processen än i ett skriftligt förfarande. Parterna kan då nämligen klarlägga sina ståndpunkter samtidigt för varandra och för domstolen.

Också frågor som gäller mottagning av bevisning, t.ex. skyldigheten att förete ett skriftligt bevis, inhämtande av ett sakkunnigutlåtande eller huruvida ny bevisning skall tillåtas, kan vid en muntlig förberedelse ofta utredas och avgöras snabbare. Vid en muntlig förberedelse kan man dessutom diskutera om en eventuell begränsning av huvudförhandlingen samt om andra frågor med anknytning till organiseringen av förhandlingen. I omfattande och svåra saker kan hovrätten också tillsammans med parterna planera hur huvudförhandlingen skall hållas. En muntlig förberedelse kan dessutom ännu ge parterna en möjlighet till förlikningsöverläggningar. En förlikning som uppnås under beredningen fastställs på parternas begäran av den ledamot ensam som ansvarar för beredningen. Ett stadgande om detta ingår i stadgandet om domförhet i 2 kap. 8 § 3 mom.

Parterna skall kallas att höras vid den

muntliga förberedelsen i sådana fall när detta främjar behandlingen av saken. När denna möjlighet övervägs bör man naturligtvis också ta i beaktande de kostnader och det övriga men som samhället och parterna förorsakas av ett särskilt muntligt förberedelse-sammanträde.

För den händelse att en part inte kommer till den muntliga förberedelsen föreslås det inte i paragrafen någon särskild påföljd. Parterna skall således kunna kallas till den muntliga förberedelsen t.ex. per telefon eller i ett vanligt tjänstebrev. Om underlåtenheten att komma till förberedelsen eventuellt leder till att rättegången drar ut på tiden, skall detta beaktas när man beslutar om skyldigheten att ersätta rättegångskostnaderna.

Såsom ovan konstateras skall i denna paragraf regleras det sätt genom vilket man vid beredningen bl.a. reder ut parternas yrkanden och grunderna för dem. Paragrafen gäller däremot inte de praktiska åtgärder som är nödvändiga för organiseringen av huvudförhandlingen. Under beredningen av propositionen har målet varit att dessa åtgärder skall kunna skötas så smidigt som möjligt. Det skall således inte föreligga något hinder t.ex. för att man per telefon kommer överens med parterna om frågor som anknyter till organiseringen av huvudförhandlingen, exempelvis dess tidpunkt eller inkallande av vittnen.

9 §. Under beredningen av ett mål eller ärende måste man avgöra om saken kan avgöras på grundval av handlingarna eller om huvudförhandling skall hållas. I den föreslagna 13 § i detta kapitel skall ingå stadganden om när hovrätten inte får avgöra en sak utan att hålla huvudförhandling. Enligt 12 § skall hovrätten dessutom alltid vid behov ha en möjlighet att bestämma att huvudförhandling skall hållas.

I 1 mom. föreslås för klarhetens skull ett stadgande enligt vilket hovrätten vid förberedelsen kan besluta att huvudförhandling skall hållas i saken. Enligt den föreslagna 2 kap. 8 § skall den ledamot av hovrätten som ansvarar för beredningen av saken fatta detta avgörande efter att vid behov ha överlagt med lagmannen på avdelningen eller, om fullföljdssammansättningen är klar, med de övriga ledamöterna i sammansättningen. Denna ledamot skall också kunna begränsa föremålet för huvudförhandlingen. Såsom ovan i samband med 2 kap. 8 § har anförts skall han emellertid inte ha rätt att fatta ett för avdelningen bindande beslut om att hu-

vudförhandling inte skall hållas.

När det för att saken skall kunna avgöras måste hållas huvudförhandling skall även mottagandet av bevisningen förberedas. Ett av de centrala målen för förberedelsen är att man med hjälp av den kan säkra koncentringen av huvudförhandlingen, något som bl.a. rättegångens omedelbarhet förutsätter. Vid förberedelsen är det därför nödvändigt att också fästa uppmärksamhet vid att bevisningen i sin helhet kan tas emot koncentrerat vid huvudförhandlingen samt att vidta de åtgärder som detta förutsätter.

Av dessa orsaker föreslås i 2 mom. att hovrätten vid förberedelsen skall besluta om att sakkunnigutlåtanden skall inhämtas, skriftliga bevis skall läggas fram, syn skall förrättas eller andra förberedande åtgärder skall vidtas, om detta behövs för att säkerställa att bevisen finns tillgängliga vid huvudförhandlingen samtidigt.

För att ett sakkunnigutlåtande skall finnas till hands vid huvudförhandlingen måste det inhämtas och delges samtliga parter redan under förberedelsen. I syfte att bereda sakkunnigutlåtandet kan man med stöd av 17 kap. 48 a § ta emot bevisning redan före huvudförhandlingen, om detta i undantagsfall ännu i hovrätten är nödvändigt för att reda ut en omständighet om vilken en sakkunnig skall höras. Likaså skall ett beslut om skyldigheten att lägga fram skriftliga bevis och om förrättande av syn fattas redan under förberedelsen för att dessa bevis skall finnas tillgängliga vid huvudförhandlingen. Även nödvändiga myndighetsutlåtanden skall inhämtas och delges parterna redan under förberedelsen.

Även om parterna skall yttra sig om huruvida parterna skall höras personligen samt vilka vittnen och andra personer som förhörs i bevisningssyfte borde höras vid huvudförhandlingen, är det hovrätten som beslutar vilken bevisning som skall tas emot vid huvudförhandlingen. Med stöd av 17 kap. 7 § rättegångsbalken skall hovrätten vägra att ta emot onödigt bevisning. Enligt 8 § i samma kapitel har hovrätten också rätt att på eget initiativ besluta om inhämtande av bevis. Hovrätten beslutar också huruvida en part i hovrätten får lägga fram nya bevis till stöd för en omständighet som han har åberopat redan i tingsrätten.

För klarhetens skull föreslås att det i 3 mom. skall tas in ett uttryckligt stadgande om dessa frågor. Enligt momentet skall hov-

rätten vid förberedelsen också besluta huruvida parterna eller en målsägande som inte har fört talan i saken skall höras personligen samt vilka vittnen, sakkunniga och andra personer som hörs i bevisningssyfte skall höras i hovrätten.

Beslutet om mottagning av bevis skall fattas av den ledamot som svarar för beredningen. Han skall också besluta om att kalla parterna och personer som skall höra i bevisningssyfte till huvudförhandlingen samt huruvida de skall hämtas till den. Han skall emellertid inte med bindande verkan beträffande de övriga ledamöterna kunna ta i beaktande eller låta bli att beakta ny bevisning och inte heller i övrigt besluta att ett bestämt vittne inte skall höras. Den ledamot som ansvarar för beredningen bör därför, för undvikande av onödiga kostnader som rättegången förorsakar, i fall som är det minsta oklara överlägga om mottagandet av bevisning med lagmannen på avdelningen eller, om fullföljdsammansättningen är klar, med de övriga ledamöterna i sammansättningen.

Hovrätten skall naturligtvis på förhand meddela parterna om sitt avgörande beträffande mottagning av bevis samt om inkallande av vittnen. Den ledamot som ansvarar för beredningen skall i samband med kallelsen även förelägga sådana hot som han anser nödvändiga. I praktiken kommer det att vara föredraganden som kallar parterna samt vittnena och andra personer som skall förhöras i bevisningssyfte.

Det föreslås att i 4 mom. skall tas in ett stadgande enligt vilket vid förberedelse i hovrätten i tillämpliga delar skall iakttas gällande stadganden om förberedelse vid tingsrätt. Förberedelsen skall genomföras så att saken kan behandlas utan avbrott vid hovrätens huvudförhandling (5 kap. 17 §). Vid förberedelsen skall klarläggas på vilket sätt besvaren och bemötandet begränsar det rättegångsmaterial som det är fråga om i hovrätten (5 kap. 19 §). I detta syfte skall den hovrättsledamot som ansvarar för förberedelsen vara aktiv (5 kap. 21 § 3 mom.). Det föreligger inte något hinder för att man också i hovrätten tar upp frågan om förlikning, om parterna önskar detta (5 kap. 26 §). Förberedelsen skall inte fortsätta längre än vad som är nödvändigt för att avsluta den (5 kap. 28 §). Inte heller i hovrätten skall förberedelsen i onödan få fördröja behandlingen av en sak (5 kap. 18 § 1 mom). Parterna skall vid behov beredas tillfälle att yttra sig

om hur förberedelsen av saken skall ordnas (5 kap. 18 § 2 mom.). En part skall också i hovrätten sätta sig in i saken så väl att den inte behöver skjutas upp på grund av en underlåtelse från hans sida (5 kap. 18 § 3 mom.).

Föremålet för rättegång

10 §. Enligt förslaget skall i 1 mom. tas in ett stadgande om parternas invändnings- och åberopsbörda i hovrätten, vilken delvis motsvarar gällande 11 a §. Utgångspunkten är att föremålet för rättegången i hovrätten bestäms på basis av besvären och bemötandet. Således skall i besvären i enlighet med 25 kap. 12 § framföras samtliga ändringsyrkanden jämte grunder. Även de yrkanden som framställts i tingsrätten och som man fortfarande yrkar på att skall godkännas skall upprepas. Hovrätten är enligt 26 kap. 1 § skyldig att på eget initiativ förordna om komplettering av bristfälliga besvär. Genom hänvisningsstadgandet i 26 kap. 9 § 4 mom. rättegångsbalken blir bl.a. stadgandet i 5 kap. 21 § 3 mom. rättegångsbalken om domstolens skyldighet att leda processen tillämpligt. Sålunda skall man vid behov förordna om komplettering av besvär i syfte att klarlägga vad som yrkas eller åberopas.

I enlighet med vad som anförts om bemötande i den allmänna motiveringen behöver sådant inte nödvändigtvis alls ges. När motparten underlåter att avge bemötande, litar denne på att fullföljdsdomstolen ändå förkastar besvären såsom grundlösa. Även när motparten bemöter besvären kan denne högst yrka på att besvären skall förkastas i sin helhet och att underrättens avgörande skall fastställs. Som stöd för detta yrkande kan han åberopa tingsrättens domskäl eller framställa nya. Att söka ändring i domskälen är enligt gällande rätt förbjudet, vilket innebär att motparten inte på eget initiativ har kunnat framställa nya grunder till stöd för tingsrättens avgörande. Detta skall därför tillåtas i detta skede. Om motparten inte med anledning av besvären vill framställa nya grunder till stöd för sitt yrkande om att besvären skall förkastas, så stöder han sig på de grunder som han åberopat till stöd för sina yrkanden i tingsrätten, emedan han inte kan yrka något annat än det han yrkat i tingsrätten. Processekonomiskt är det motiverat att anse att dessa grunder, som lett till ett för motparten positivt underrättsavgöran-

de, är gällande även utan att de uttryckligen upprepas. I annat fall skulle en part som underlåtit att avge bemötande och den som i sitt bemötande endast yrkat på att besvären skall förkastas försättas i en ojämlig ställning. Enligt paragrafens 1 mom. uppställer likväl besvären och bemötandet gränserna för rättegången i hovrätten, dvs. de bestämmer vad hovrättsprocessen som mest kan omfatta.

Paragrafen skall lämpa sig för behandlingen av såväl en ansökan om prövningstillstånd som av besvär. Även när en ansökan om prövningstillstånd behandlas skall riktigheten av tingsrättens avgörande således provas endast beträffande de omständigheter som uttryckligen nämns i ansökan och i ett eventuellt bemötande. Paragrafen skall däremot inte hindra hovrätten att bevilja prövningstillstånd på någon annan grund än en sådan som ändringsökanden uttryckligen har framfört.

I 2 mom. föreslås ett stadgande som motsvarar gällande 11 a § 2 mom. enligt vilket hovrätten inte utan särskilda skäl får pröva om svaranden i brottmålet har gjort sig skyldig till den gärning som tillräknats honom, om ändring i tingsrättens dom i ett brottmål endast söks i fråga om straffpåföljden.

Enligt förslaget skall i 3 mom. tas in ett stadgande enligt vilket hovrätten skall tillfråga en motpart som inte har bemött besvären eller i sitt bemötande inte har upprepat de yrkanden och grunder som han framställt i underrätten om denne fortfarande åberopar dessa. Stadgandet blir tillämpligt särskilt i liknande situationer som i den sak som var föremål för högsta domstolens avgörande 1996:139, där kändaren eller åklagaren som motpart i hovrätten inte på eget initiativ upprepade sitt alternativa käromål eller åtal för den händelse att det underrättsavgörande där hans primära yrkande godkänds på grund av besvären skulle upphävas.

Stadgandet behövs, eftersom det i propositionen inte föreslås någon övergång till en praxis som anger en så ovillkorlig åberopandeskyldighet som är gällande i Sverige och enligt vilken hovrätten, av de yrkanden som motparten framställt, endast får beakta dem som denne jämte grunder uttryckligen upprepar i hovrätten. Avgörandet av saken kan dock inte vid en rättvis rättegång grunda sig på en omständighet som inte varit känd för motparten och därmed inte varit föremål för rättegången. På grund av detta skall full-

följdsdomstolen, oberoende av om yrkandet utan att det upprepas fortfarande är gällande i hovrätten, tillfråga motparten om han fortfarande åberopar de alternativa yrkanden som han framställt i underrätten. På detta sätt blir yrkandena föremål för partsdiskussion i hovrätten och avgörandet av dem kommer inte som en överraskning för någondera av parterna.

Med stöd av momentets sista mening kan förfrågan underlåtas när det i saken på ett entydigt sätt är klarlagt vilka motpartens yrkanden var i underrätten. Detta är oftast fallet när alternativa yrkanden inte har framförts. Att underlåta förfrågan i andra situationer utgör ett rättegångsfel.

Material som används vid avgörande av ett mål eller ärende

11 §. Enligt förslaget skall det för klarhetens skull i 1 mom. tas in ett stadgande om att ett mål eller ärende skall avgöras på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet, om någon huvudförhandling inte hålls i saken med stöd av 12 eller 13 §. Saken avgörs då på föredragning på grundval av ändringsansökan, ett eventuellt bemötande samt det rättegångsmaterial som har tillkommit i tingsrätten. Det material som har tillkommit i tingsrätten skall med stöd av 10 § i allmänhet prövas endast till den del som man i hovrätten uttryckligen har åberopat omständigheter som ingår i materialet.

Om en sak avgörs på grundval av handlingarna är det viktigt för en part att han har en möjligt av skriftligen för hovrätten lägga fram det som han vid en huvudförhandling skulle ha anfört. Hovrätten kan härvid med stöd av 8 § begära ett skriftligt yttrande av parten samt underrätta parterna om att saken skall avgöras. Det är skäl att förfara på detta sätt framför allt i situationer när saken avgörs utan att någon huvudförhandling hålls trots att en part har yrkat detta. På detta sätt kan man också undvika att hovrättens avgörande kommer överraskande för parterna.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om en situation när hovrätten håller huvudförhandling. Vid huvudförhandlingen avgör hovrättsledamöterna saken på grundval av det rättegångsmaterial som direkt läggs fram för dem. De föreslagna stadgandena motsvarar i sak gällande 8 § hovrättslagen. Vid beredningen av propositionen har således beaktats det yttrande som lagutskottet gav i sitt be-

tänkande (LaUB 24/1993 rd). Lagutskottet ansåg i nämnda betänkande att 8 § hovrättslagen såsom ett procedurstadgande bör tas in i rättegångsbalken när stadganden om förfarandet vid hovrätt fås till stånd.

Huvudförhandling

12 §. Det föreslås att i denna paragraf skall tas in ett allmänt stadgande som huvudsakligen motsvarar gällande 7 § 1 mom. i kapitlet. Stadgandet skall gälla hovrättens möjlighet att hålla huvudförhandling som motsvarar muntlig förhandling samt att begränsa föremålet för den. Paragrafen skall gälla behandlingen av ändringsansökningar i såväl tvistemål och brottmål som i ansökningsärenden.

Enligt 1 mom. håller hovrätten vid behov huvudförhandling vid vilken parter, vittnen och sakkunniga kan höras samt annan utredning tas emot. Med stöd av detta moment kan hovrätten hålla huvudförhandling även när den inte är skyldig att göra det enligt 13 § men när huvudförhandlingen enligt hovrättens prövning främjar avgörandet av saken. En sådan situation kan komma ifråga t.ex. vid behandling av ändringsökande i ett ärende som gäller vårdnad om barn eller när hovrätten överväger till vilken straffpåföljd svaranden i ett brottmål borde dömas.

Enligt gällande 7 § 1 mom. får muntlig förhandling begränsas att gälla en del av det fullföljda målet. Med stöd av nämnda lagrum kan den muntliga förhandlingen t.ex. begränsas att gälla endast utredandet av en omständighet som är betydelsefull för att saken skall kunna redas ut, även om saken i övrigt avgörs på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet.

Såsom ovan nämns i den allmänna motiveeringen skall parterna också vid en huvudförhandling som hålls i hovrätten direkt för de ledamöter av hovrätten som avgör saken lägga fram sitt rättegångsmaterial vid en enda behandling, som endast i undantagsfall får skjutas upp. I domen skall man inte få beakta något annat än vad som har lagts fram vid denna förhandling, och i avgörandet av saken skall inte få delta någon annan ledamot av hovrätten än en sådan som har deltagit i behandlingen av saken under hela huvudförhandlingen.

Av de skäl som anfördes ovan i den allmänna motiveringen skall hovrätten vara skyldig att hålla huvudförhandling åtminsto-

ne i sådana situationer som motsvarar de situationer som avses i 21 § i 50 och 51 kap. i Sveriges rättegångsbalk, där avgörandet av en sak beror av tilltron till muntlig bevisning som har mottagits i tingsrätten eller iakttagelser som tingsrätten har gjort vid syn. Genom att på nytt ta emot den muntliga bevisningen och genom att hålla syn på nytt vid huvudförhandlingen kan man säkerställa att hovrätten har lika goda förutsättningar som tingsrätten att bedöma nämnda bevisning.

Huvudförhandling behöver däremot inte hållas endast för ny bedömning av skriftlig bevisning som redan har tagits emot i tingsrätten. De skriftliga bevisen kan prövas och bedömas av hovrätten i den akt som har bildats i saken och som har sänts till hovrätten. När hovrätten finner det nödvändigt kan den dessutom med stöd av 17 kap. 15 § ålägga en part att förete en handling i original.

I syfte att utreda tilltron till bevisningen skall huvudförhandling hållas i såväl tvistemål och brottmål som i ansökningsärenden. Huvudförhandling skall även hållas oberoende av om någon part uttryckligen har krävt detta. Parternas begäran om att huvudförhandling inte skall hållas inverkar inte heller på hovrättens prövning av om huvudförhandling enligt lag skall hållas. Om ändring har sökts i bedömningen av tilltron till bevisningen, kan parterna inte tvinga hovrätten att avgöra saken utan att den själv har möjlighet att direkt iaktta vittnenas beteende.

Vittnesförhör och förhör med sakkunniga samt förhör med part i bevisnings syfte är sådan bevisning att huvudförhandling i syfte att på nytt ta emot denna kan hållas. Med bevisning avses också förhör i bevisnings syfte med målsäganden och svaranden i ett brottmål samt med en annan svarande som har stått åtalad för samma brott, även om han inte längre i hovrätten skulle vara part i målet.

Det är fråga om tilltron till en muntligen i tingsrätten avgiven utsaga när det blir nödvändigt att pröva vilket bevisvärde, vilken beviskraft, som utsagan skall ges beträffande det faktum som man med utsagan velat utreda, dvs. hur pålitlig utsagan kan anses vara. Ändringsökanden kan exempelvis påstå att 1) det vittne som hörts i tingsrätten medvetet har berättat i strid med sanningen eller att vittnets utsaga av någon annan anledning, till exempel på grund av minnesfaktorer, inte motsvarar hans iakttagelser. Det är fråga

om tilltron till utsagan även när det påstås att 2) det givaren av utsagan har velat säga har missuppfattats. På samma sätt ifrågasätts tilltron när det för hovrätten uppges att 3) den iakttagelse som ligger till grund för utsagan inte är tillförlitlig, till exempel på grund av vittnets bristfälliga förmåga att uppfatta sinnesintryck eller dåliga iakttagelseförhållanden.

När avgörandet av en sak är beroende av tilltron till bevisningen är det för avgörandet nyttigt att hovrätten har en möjlighet att ställa klarläggande tilläggsfrågor till den person som förhörs. Hovrättens möjlighet att personligen se den person som förhörs när dennes pålitlighet har ifrågasatts eller när hans berättelse skiljer sig från en annan persons utsaga som har berättat om samma omständighet, ger hovrätten bättre förutsättningar att bedöma hur saken borde avgöras. Redan möjligheten att se de personer som förhörs i bevisnings syfte samt deras uppträdande och t.ex. deras minspel när de avger sina utsagor sammanhänger intimt med principen om fri bevisprövning.

Det är emellertid inte fråga om tilltron till bevisning och någon huvudförhandling behöver av denna anledning inte hållas i sådana fall, där frågan om vilka slutsatser som kan dras av det bevisvärde som utsagan har ansetts ha blir stridig i hovrätten. Själva bedömningen av tilltron till utsagan ifrågasätts således inte. Slutsatsen kan antingen vara en rättslig slutledning (till exempel om den tid som prestationen enligt vittnets utsaga försenats skall anses vara så väsentlig att den berättigar den andra avtalsparten att häva avtalet) eller, i en s.k. indiciebevisningssituation, en slutledning om det styrkta faktumets vidare betydelse som bevis (till exempel vilka slutsatser om bilens hastighet kan dras av de av vittnet styrkta 30 meter långa bromsspåren). Att på nytt i hovrätten höra vittnet som har givit utsagan eller någon annan person underlättar inte dragandet av slutsatsen.

Huvudförhandling behöver till exempel inte hållas i brottmål, om det i hovrätten endast är fråga om det på grundval av de indiciebevis som lagts fram i tingsrätten och som i och för sig är ostridiga kan anses att svaranden i ett brottmål har gjort sig skyldig till den gärning åtalet avser. De direkta iakttagelser som hovrättens ledamöter gör av bevisningen saknar betydelse vid prövningen, då det endast är fråga om vilken

betydelse som skall ges i sig styrkta omständigheter.

Huvudförhandling skall hållas endast när avgörandet av saken även i hovrätten beror av tilltron till bevisningen. Eftersom hovrätten prövar saken endast till den del som åberopats i besvären, kan avgörandet av en sak i hovrätten i de flesta fall vara beroende av tilltron till bevisningen endast i sådana fall där ändringssökanden enligt 25 kap. 12 § i sina besvär har angett till vilka delar motiveringarna för tingsrättens avgörande enligt hans uppfattning är felaktiga, och om han härvidlag också har bestridit bevisprövningen.

För att hovrätten skall kunna överväga huruvida avgörandet av en sak är beroende av tilltron till bevisningen bör tingsrätten motivera sin dom tillräckligt noggrant också i fråga om bevisprövningen. Om det i målet har företetts internt motstridig bevisning, skall i motiveringarna till domen också redogöras för varför tingsrätten t.ex. har lagt vikt vid ett bevis men inte vid ett annat. Stadganden om detta ingår i gällande 24 kap. 15 § (1064/1991) rättegångsbalken, och i regeringens proposition med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna har det föreslagits att ett liknande stadgande skall tas in i 11 kap. 4 § den föreslagna lagen om rättegång i brottmål.

När avgörandet av en sak i hovrätten är beroende av tilltron till muntlig bevisning eller iakttagelser som tingsrätten har gjort vid syn, skall bevisningen enligt momentet tas emot och syn förträttas på nytt vid hovrättens huvudförhandling. Av skäl som det redogjordes för i den allmänna motiveringen skall hovrätten förfara på detta sätt oberoende av om den har misstankar om riktigheten i tingsrättens avgörande i bevisfrågan eller inte. På detta sätt ställs hovrätten åtminstone i princip i samma ställning som tingsrätten beträffande bedömningen av den muntliga bevisningen och av iakttagelserna vid syn.

Bevisningen skall i hovrätten tas emot på nytt till nödvändiga delar. För att hovrätten skall ha möjligast goda förutsättningar för en opartisk bedömning av bevisen, skall all annan än skriftlig bevisning som är av betydelse för saken och som gäller ifrågasatt omständighet som är stridig tas emot på nytt i hovrätten. Om tingsrätten t.ex. har avgjort saken på basis av en vittnesberättelse vars pålitlighet har ifrågasatts, skall även andra

vittnen som har berättat om samma omständighet höras på nytt i hovrätten. Till den del bevisningen redan i tingsrätten har visat sig betydelslös bör den emellertid inte ens i en nämnd situation tas emot på nytt. Skriftlig bevisning skall naturligtvis inte tas emot på nytt i hovrätten i den meningen att handlingar som har använts som bevis borde läggas fram på nytt i hovrätten. Parterna bör emellertid på nytt åberopa också de skriftliga bevis som de i hovrätten vill stöda sig på till stöd för sina yrkanden samt uppge vilket bevisvärde vart och ett av bevisen har enligt deras uppfattning. Detta grundar sig på det föreslagna stadgandet i 25 kap. 12 § 2 mom. 4 punkten om individualisering av samtliga bevis.

Huvudförhandling skall naturligtvis hållas även när avgörandet av en sak är beroende av ny bevisning som skall tas emot i hovrätten.

För att hovrätten i sitt avgörande inte skall bli tvungen att ta i beaktande sådant rättegångsmaterial som tidigare har tillkommit i saken och för att behandlingens omedelbarhet på detta sätt skall tryggas föreslås i 2 mom. att huvudförhandlingen kan begränsas så att den gäller endast en sådan del av den överklagade saken som kan avgöras separat, dvs. en sådan del som enligt 24 kap. 16 eller 17 § kan avgöras genom deldom eller melandom. Det är viktigt att uppmärksamma att huvudförhandlingen även i dessa fall utgör ett koncentrerat rättegångstillfälle, där det skall förfaras i enlighet med 21 §. Det är således inte fråga om den session som för närvarande benämns muntlig förhandling och vid vilken det endast t.ex. hörs ett vittne under behandlingen av en sak som i övrigt skall avgöras i ett skriftligt förfarande.

I ett omfattande brottmål kan huvudförhandling således hållas t.ex. bara för avgörandet av vissa åtalpunkter. Huvudförhandling kan även hållas enbart i en fråga som gäller rättegången i sådana fall när det undantagsvis är nödvändigt att hålla huvudförhandling för att avgöra frågan.

13 §. Av orsaker som beror på den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och för vilka det redogörs för ovan i den allmänna motiveringen skall enligt förslaget i denna paragraf tas in stadganden om hovrättens skyldighet att hålla huvudförhandling också när en part i ett tvistemål eller en svarande i ett brottmål kräver det. Ett stadgande om denna huvudregel skall

ingå i 1 mom.

I vissa brottmål är det privaträttsliga anspråket ofta betydligt viktigare för parterna än straffyrkandet. Även om det avgörande som har gjorts med anledning av straffyrkandet inte är bindande för domstolen när ett privaträttsligt anspråk med anledning av brottet avgörs separat, har avgörandet likväl bevisverkan i en senare tvistemålsrättegång. En sådan de facto bindande verkan kan också vara skadlig för målsäganden. Eftersom privata målsäganden dessutom bör ha samma rätt att få besvär även över avgörandet i fråga om straffyrkandet behandlade muntligen föreslås det i momentet att huvudförhandling härvid skall hållas också på yrkande av en målsägande som har fört talan i saken.

En parts rätt att på begäran få till stånd huvudförhandling i saken är viktig eftersom han på detta sätt bl.a. bäst blir säker på att domstolen har tillgång till det rättegångsmaterial som han vill stöda sig på. Även rättegångens offentlighet förverkligas bäst när saken behandlas muntligen. På dessa grunder kan det också anses att huvudförhandlingen ökar tilltron till rättsväsendet. När svaranden i ett brottmål hörs personligen har detta dessutom betydelse förutom som ett bevismedel även vid bestämmandet av straffpåföljden t.ex. när det utreds om han är villig och lämplig att utföra samhällstjänst.

På yrkande av en part skall hovrätten hålla huvudförhandling oberoende av om parten i hovrätten har yrkat detta i egenskap av ändringssökande eller dennes motpart. När det är oklart om parten har framställt en begäran om huvudförhandling skall hovrätten fråga honom om detta.

Huvudförhandlingen är ofta både för samhället och parterna ett tyngre och dyrare förfarande än det skriftliga. Bl.a. av dessa orsaker är det nödvändigt att hovrätten oberoende av en parts yrkande skall ha rätt att låta bli att hålla huvudförhandling när en sådan i vart fall skulle vara uppenbart onödig. Såsom ovan anförts i den allmänna motivering- en har också den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna ansett att ett dylikt arrangemang är nödvändigt bl.a. för att sakerna skall kunna avgöras inom en skäligen tid.

För att man så effektivt som möjligt skall kunna säkerställa att nödvändiga huvudförhandlingar faktiskt hålls är det emellertid skäl att tillåta undantag från huvudregeln

enligt momentet endast i situationer som uttryckligen regleras i lag. En klar reglering av undantagssituationerna är nödvändig också för att en ledamot i hovrätten under beredningen skall kunna avgöra om huvudförhandling skall hållas i saken.

Av dessa orsaker föreslås i 2 mom. en uttömmande och detaljerad förteckning över de situationer där en huvudförhandling inte behöver hållas trots att en part yrkar det. Det är härvid fråga om situationer där hörandet av en part eller annan muntlig bevisning i de flesta fall tydligt inte har någon betydelse för avgörandet av saken.

Hovrätten skall likväl utan hinder av momentet alltid kunna hålla huvudförhandling, om detta i undantagsfall är nödvändigt för att saken skall kunna avgöras. En sådan situation kan uppstå t.ex. vid avgörandet av en i 5 punkten avsedd fråga som gäller rättegången.

Enligt 1 punkten i momentet behöver huvudförhandling inte hållas ett i tvistemål, om motparten har medgivit ändringssökandens ändringsyrkande. Denna punkt skall för det första gälla tvistemål i vilka förlikning är tillåten. När domstolens dom härvid enbart baserar sig på medgivandet och det i målet på denna grund har getts ett avgörande som överensstämmer med ändringsyrkandet, föreligger det inte något behov att hålla huvudförhandling i saken.

Punkten skall också gälla tvistemål i vilka förlikning inte är tillåten. Även om domstolen i ett sådant tvistemål inte får grunda sin dom enbart på ett medgivande utan den måste pröva saken och meddela sin dom på basis av denna prövning, kan saken med anledning av medgivandet likväl vara så klart att en huvudförhandling är onödig för avgörandet av saken. När officialprincipen som iakttas i behandlingen av dylika tvistemål förutsätter det bör hovrätten trots ett medgivande hålla huvudförhandling.

Enligt 2 punkten behöver någon huvudförhandling inte hållas, om i ett brottmål endast svaranden har krävt huvudförhandling och målet avgörs i enlighet med hans besvär. Denna punkt kan bli tillämplig när hovrätten frikänner en svarande som i tingsrätten har dömts till straff. En sådan situation kan komma ifråga t.ex. när man först i hovrätten märker att gärningen inte utgör något brott eller att åtalsrätten redan har preskriberats. Med stöd av denna punkt kan hovrätten förkasta åtalet utan att hålla huvudförhandling

även i sådana exceptionella fall där svaranden i ett brottmål i underrätten har dömts till straff trots att någon bevisning inte har framförts till stöd för åtalet, eller i situationer där avgörandet av saken endast förutsätter prövning av skriftlig bevisning som redan har lagts fram i underrätten. I dessa fall kan man anse att rättsskyddet för svaranden i brottmålet inte förutsätter att huvudförhandling hålls. Med stöd av denna punkt kan hovrätten utan att hålla huvudförhandling också lämna ändringssökanden ostraffad såvida denna har yrkat endast det och inte direkt att åtalet skall förkastas.

Punkten kan bli tillämplig även när det i besvären endast framförs ett yrkande beträffande straffarten. Det kan då närmast bli fråga om besvär i vilka det t.ex. yrkas att ett fängelsestraff som har dömts ut o villkorligt skall förklaras villkorligt eller att ett fängelsestraff skall lindras till böter. Besvären kan anses i sin helhet godkända, om påföljden på det sätt som yrkas omvandlas till en lindrigare art. Något behov för en huvudförhandling skulle således inte föreligga. Om det i besvären däremot endast framförs ett yrkande beträffande straffmängden, kan det emellertid vara nödvändigt att hålla huvudförhandling redan av den orsak att straffmätningen inom en viss straffart är beroende av prövning och då domstolens uppfattning om det rättvisa straffet i saken nödvändigtvis inte är den samma som ändringssökandens, varför det på denna grund kan vara nödvändigt att höra denna. Om ändringssökanden i tingsrätten t.ex. har dömts till 60 dagsböter och han yrkar att straffet skall lindras, kan han med detta t.ex. avse att han bör dömas till högst 30 dagsböter medan hovrätten i ett skriftligt förfarande kan anse att 50 dagsböter är rätt straff. För att man skall undvika att denna åsiktsskillnad leder till ett för ändringssökanden överraskande avgörande kan hovrätten hålla huvudförhandling. Behovet av huvudförhandling kan i dylika situationer utredas genom att man av ändringssökanden med stöd av 8 § begär ett skriftligt tilläggsyttrande för precisering av besvären.

Med stöd av 3 punkten kan hovrätten låta bli att hålla huvudförhandling, om den som krävt huvudförhandling har nöjt sig med tingsrättens avgörande och avgörandet inte ändras till hans nackdel. Denna punkt skall gälla sådana både i tvistemål och brottmål förekommande situationer där en part inte

har sökt ändring i tingsrättens avgörande utan har framställt en begäran om huvudförhandling i sitt bemötande. I och med att parten har nöjt sig med tingsrättens avgörande föreligger det inget behov att höra honom, om tingsrättens avgörande trots besvären förblir i kraft.

I ett brottmål kan hovrätten med stöd av denna punkt låta bli att hålla huvudförhandling också när allmänna åklagaren har sökt ändring endast till förmån för svaranden i brottmålet eller när tingsrättens avgörande med stöd av 25 § i detta kapitel ändras till nackdel för allmänna åklagaren eller en målsägande som har sökt ändring. Punkten kan bli tillämplig också när allmänna åklagaren eller en målsägande i sina besvär har yrkat att det straff som tingsrätten har dömt svaranden i brottmålet till skall höjas.

Med stöd av 4 punkten kan hovrätten också låta bli att hålla huvudförhandling när besvären är uppenbart ogrundade. Med grundlöshet avses i punkten för det första att den grund som anges som stöd för besvären inte kan leda till den yrkade ändringen. Yrkandet är ogrundat också när grunderna för det inte motsvarar allmänt kända omständigheter. I dessa fall saknar det betydelse om man hör en part eller tar emot annan eventuell bevisning, eftersom det redan på förhand är fullständigt klart att besvären skall förkastas. Om besvären däremot inte på ovan anförd sätt är uppenbart ogrundade skall huvudförhandling hållas, även om hovrätten i övrigt anser att avgörandet i saken är klart.

Denna punkt kan även i brottmål bli tillämplig t.ex. när svaranden i ett brottmål i det att han anför besvär över tingsrättens avgörande och yrkar att åtalet skall förkastas stöder sig på en omständighet som han avser visa vid huvudförhandlingen men som inte kan inverka på avgörandet i målet. Punkten kan bli tillämplig även när ändringssökanden utan att bestrida fakta framför ett yrkande som helt saknar stöd i lag. När punkten tillämpas skall det emellertid inte ha någon betydelse hur allvarligt brottet är eller vilken straffpåföljd som har utdömts för det.

Enligt 5 punkten kan hovrätten också låta bli att hålla huvudförhandling när det i saken endast avgörs en fråga som gäller rättegången. En sådan situation är för handen t.ex. när besvären avvisas. Med en fråga som gäller rättegången avses i denna punkt även t.ex. en tidigare doms bindande verkan. När man överväger en fråga som gäller rät-

tegången har hörande av en part eller annan muntlig bevisning rätt sällan någon betydelse.

Av de skäl som anfördes ovan i den allmänna motiveringen föreslås att det i 3 mom. skall stadgas att vid behandlingen av besvär i ansökningsärenden skall hovrätten i tillämpliga delar iaktta vad som i 1 mom. samt i 2 mom. 1 och 3—5 punkten stadgas om tvistemål. Också när hovrätten behandlar besvär i ansökningsärenden, t.ex. vårdnad om barn, adoption eller försäljning av egendom som avser upplösande av ett samäganderättsförhållande skall hovrätten alltså hålla huvudförhandling när någon som har del i ärendet yrkar det. Hovrätten kan i dessa fall endast med stöd av undantagen i 2 mom. 1 och 3—5 punkten låta bli att hålla huvudförhandling.

Kallelse till huvudförhandling och följden av parts utevaro

14 §. Det föreslås att i denna paragraf skall tas in ett stadgande om att parterna skall kallas till huvudförhandlingen och som till huvuddragen motsvarar gällande 9 § i detta kapitel. Enligt 1 mom. skall hovrätten sköta om kallelsen. Om det sätt på vilket kallelsen skall delges skall enligt förslaget stadgas i 26 §. Ett stadgande om kallande av vittnen och andra personer till huvudförhandlingen för att höras i bevisningssyfte ingår i 20 §.

Enligt 2 mom. skall parterna i kallelsen underrättas om vilken dag och vid vilket klockslag samt var huvudförhandlingen hålls. I kallelsen att infinna sig skall det enligt momentet, liksom för närvarande, alltid meddelas påföljden för förfallolös utevaro. Stadganden om påföljderna ingår i 15—17 § i detta kapitel.

15 §. Enligt förslaget skall i denna paragraf tas in stadganden om vid vilket äventyr en part kallas till huvudförhandlingen. Paragrafen skall också gälla kallelse både till ett sammanträde efter uppskov och till en ny huvudförhandling i saken.

Paragrafens 1—3 mom. skall gälla både tvistemål och brottmål. I brottmål kan stadgandena däremot inte tillämpas på åklagaren. Detta beror på att det till åklagarens tjänsteåligganden hör att driva åtalet och att vara närvarande vid rättegången, varför man på denna grund inte behöver uppställa något äventyr för hans del för händelse av utevaro.

Om åklagaren såsom ändringssökandens motpart i undantagsfall uteblir från huvudförhandlingen, måste man inställa den och sätta ut en ny tidpunkt för huvudförhandlingen.

I ett tvistemål i vilket förlikning inte är tillåten samt i ett brottmål kallas svaranden vid vite att infinna sig till tingsrätten även om han inte behöver infinna sig personligen. För att hovrätten i dylika mål skall ha lika goda förutsättningar som tingsrätten att materiellt reda ut saken måste den part som i hovrätten är ändringssökandens motpart vid vite kunna kallas också till huvudförhandlingen i hovrätten även om han får använda ett ombud.

Vid huvudförhandlingen skall parterna direkt för de hovrättsledamöter som avgör saken lägga fram sitt rättegångsmaterial vid en enda behandling, som endast i undantagsfall får skjutas upp. I domen får inte beaktas något annat än vad som har lagts fram vid denna förhandling. Eftersom saken skall prövas och avgöras i sakligt hänseende även om motparten har uteblivit från huvudförhandlingen, skall hovrätten till nödvändiga delar ur handlingarna redogöra för vad den frånvarande parten tidigare har framfört i saken för att detta skall kunna beaktas när målet avgörs.

Det är rätt besvärligt att redogöra för motpartens yrkanden och grunden för dem särskilt om han inte har gett något bemötande. Denna redogörelse försvåras för sin del av att det i tingsrättens protokoll inte antecknas hur parterna motiverar sina yrkanden eller vad de anför med anledning av de motiveringar som motparten anför och inte heller det juridiska utvecklandet av parternas käromål eller innehållet i slutpläderingarna, utan dessa framgår till nödvändiga delar ur tingsrättens dom.

De bästa förutsättningarna för att behandla en sak och för att bedöma hur ändringsyrkandet borde avgöras har hovrätten således när parterna själva driver sin sak vid huvudförhandlingen. Uppfyllandet av redogörelseplikten förutsätter dessutom att hovrätten utför betydligt grundligare beredning av saken än normalt, vilket kan visa sig onödigt i det fall att motparten finner sig till huvudförhandlingen. Hovrätten bör därför ha tillräckligt effektiva medel till sitt förfogande för att förmå ändringssökandens motpart att delta i huvudförhandlingen.

I 1 mom. föreslås ett med 17 § överens-

stämmande stadgande om att ändringssökanden kallas till huvudförhandlingen vid äventyr att besvären vid hans utevaro avskrivs. Om ändringssökanden uteblir förblir tingsrättens avgörande alltså i kraft, om inte annat följer av övriga besvär i målet som fullföljs av sina närvarande upphovsmän.

I 2 mom. föreslås igen att ändringssökandens motpart kallas till huvudförhandlingen vid vite, om behandlingen av ärendet förutsätter att motparten är närvarande. Enligt detta moment skall motparten härvid kallas till huvudförhandlingen vid vite även om han inte behöver infinna sig personligen. Momentet lämpar sig också för behandlingen av ett tvistemål i vilket förlikning är tillåten. Momentet blir tillämpligt även när ändringssökandens motpart är en juridisk person.

När motparten har vunnit målet i tingsrätten kan han inte ens i ett sådant tvistemål i vilket förlikning är tillåten kallas till huvudförhandlingen vid äventyr att det i målet ges en dom som går emot honom, eftersom ett dylikt avgörande ofta skulle vara materiellt felaktigt. En svarande skall emellertid inte i någon sak ha rätt att genom sin blotta frånvaro kunna förhindra att en ändringsansökan prövas och avgörs. Av denna orsak föreslås det därför i 3 mom. att en svarande, vars personliga hörande inte anses nödvändigt och vars närvaro ens företrädd av ett ombud inte heller förutsätts av sakens behandling, kallas till huvudförhandlingen vid äventyr att saken kan avgöras trots hans utevaro.

För klarhetens skull föreslås det dessutom ett uttryckligt stadgande i 4 mom. enligt vilket åklagaren på tjänstens vägnar skall vara närvarande vid huvudförhandlingen. Stadgandet skall gälla allmänna åklagarens närvaroskyldighet i hovrätten vid huvudförhandlingen i ett brottmål i vilket han för talan i hovrätten, dvs. när han själv är ändringssökande eller motpart till en svarande i ett brottmål som har sökt ändring i tillräknandet eller straffet eller när han är motpart till en person som har dömts till näringsförbud. Åklagaren skall således inte vara närvarande vid huvudförhandlingen i ett sådant brottmål där endast målsäganden har drivit käromålet i tingsrätten efter det att åklagaren hade beslutat att inte väcka åtal. Åklagaren skall heller inte ha närvaroskyldighet vid hovrättens huvudförhandling när målsäganden har besvärat sig över tingsrättens avgörande med vilket åklagaren har nöjt

sig. I 1 kap. 14 § 3 mom. i förslaget till lag om rättegång i brottmål ingår ett stadgande enligt vilket målsäganden självständigt får överklaga domstolens avgörande i ett brottmål oberoende av om han har förenat sig med åklagarens straffyrkande i lägre instans eller inte. Målsägandens rätt att föra talan beträffande straffyrkandet i fullföljdsinstansen är således inte knuten till om han i lägre instans har yrkat straff. Målsäganden kan självständigt överväga om det finns anledning att föra tingsrättens avgörande till hovrätten. Om åklagaren nöjer sig med tingsrättens avgörande skall detta vara betydelseöst med tanke på målsägandens partsställning. Å andra sidan kommer åklagaren på detta sätt att visa att han inte yrkar ändring i tingsrättens dom. Det föreligger således inga grunder för att ålägga honom att delta i hovrättsbehandlingen av ett mål i vilket han själv varken är ändringssökande eller motpart. Åklagaren skall alltså inte behöva delta i hovrättsbehandlingen av sådana brottmål i vilka han själv inte har drivit åtal i tingsrätten eller sådana i vilka han visserligen har drivit åtalet men nöjt sig med tingsrättens avgörande, över vilket inte heller svaranden i brottmålet har anfört besvär till den del det är fråga om ett åtal som har drivits av allmänna åklagaren.

Vid huvudförhandlingen i ett besvärsmål som gäller meddelande av näringsförbud skall åklagaren däremot alltid vara närvarande i egenskap av bevakare av det allmännas talan.

I syfte att förverkliga principen om koncentring av rättegången är det i allmänhet på sin plats att samma åklagare bevakar det allmännas talan både i tingsrätten och i hovrätten vid behandlingen av ett mål. I fråga om detta kan det emellertid förekomma undantag genom en högre åklagares rätt att förordna en annan åklagare att driva åtalet i målet eller av hans rätt att själv driva åtalet. Åklagarens närvaro vid huvudförhandlingen är en del av hans tjänsteåligganden, och det behövs därför inte stadgas något särskilt hot för uppfyllandet av detta åliggande.

16 §. Enligt förslaget skall i denna paragraf tas in stadganden som motsvarar gällande lag om när en part eller hans lagliga företrädare kan åläggas att infinna sig personligen till huvudförhandlingen samt med vilket hot han då skall kallas.

Enligt 1 mom. skall frågan om huruvida en part skall ha rätt att anlita ombud eller

om han är skyldig att infinna sig personligen eller såsom juridisk person lagligen företrädd till huvudförhandlingen i hovrätten vara beroende av vad hovrätten bestämmer i saken. Utgångspunkten för stadgandena i 12 kap. 6 § rättegångsbalken och i 8 kap. 1 § i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål, i den lydelse de har i regeringens proposition, är en part personliga närvaro när hans sak behandlas i underrätten.

Enligt 2 *mom.* skall en part eller hans lagliga företrädare kunna åläggas att infinna sig personligen till huvudförhandlingen, om det för utredningen av saken anses nödvändigt att han hörs. När man överväger om en huvudförhandling skall hållas skall man också fästa uppmärksamhet vid 8 kap. 13 § i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål, enligt vilken en svarande inte kan dömas till fängelsestraff om han inte har hörts personligen vid huvudförhandlingen.

I syfte att säkra koncentrationen av huvudförhandlingen föreslås det i 3 *mom.* att om svaranden i ett brottmål skall infinna sig personligen till huvudförhandlingen får hovrätten besluta att han skall hämtas till huvudförhandlingen, om det av hans beteende är skäl att anta att han inte kommer att följa kallelsen. Med stöd av denna paragraf kan ett hämtningsförordnande ges redan till det första huvudförhandlingssammanträdet. En dylik hämtning skall enligt paragrafen emellertid vara möjlig endast när det är fråga om en huvudförhandling som hålls med anledning av allmänna åklagarens besvär.

Med stöd av paragrafen kan hovrätten förordna att svaranden i ett brottmål skall hämtas endast när hans tidigare beteende utvisar att han trots kallelsen sannolikt inte kommer att infinna sig till huvudförhandlingen. Svaranden i ett brottmål skall kunna hämtas till det första huvudförhandlingssammanträdet t.ex. i sådana fall där han har varit passiv i hovrätten och inte heller infunnit sig frivilligt till huvudförhandlingen i tingsrätten eller när han har meddelat att han inte frivilligt kommer att infinna sig till huvudförhandlingen.

17 §. Enligt förslaget skall denna paragraf innehålla stadganden för händelse av en parts förfallolösa utevaro. Paragrafen blir också tillämplig när en part uteblir från ett sammanträde efter uppskov eller från en ny huvudförhandling som hålls i saken. Paragrafen skall gälla både tvistemål och brottmål.

Enligt gällande lag kan hovrätten avgöra ett mål även när ändringssökanden har uteblivit från muntlig förhandling. Enligt förslaget är ändringssökandens närvaro emellertid ofta nödvändig för sakens behandling på grund av att hovrätten när den avgör saken endast får ta i beaktande sådant rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen. När svaranden har vunnit målet i tingsrätten eller när han annars har nöjt sig med tingsrättens avgörande förutsätter inte heller hans rättigheter att saken skall redas ut och avgöras.

Av dessa skäl föreslås i 1 *mom.* att om ändringssökanden uteblir från huvudförhandlingen skall besvären avskrivs. På detta sätt skall förfaras också i sådana fall när åklagaren är frånvarande från huvudförhandlingen i ett fullföljdsfall i vilket han själv är ändringssökande. Som följd av att besvären avskrivs förblir tingsrättens avgörande i kraft.

Besvären skall naturligtvis inte avskrivs om man vet eller misstänker att ändringssökanden har laga förfall. Om upptagande av besvären till ny behandling i sådana fall när ändringssökanden inte i tid har kunnat anmäla om laga förfall skall enligt förslaget stadgas i 19 § i detta kapitel.

Om det är fråga om ömsesidiga besvär och den ena partens besvär avskrivs på grund av hans frånvaro, skall målet behandlas på samma sätt som om han inte alls hade sökt ändring i tingsrättens avgörande. Besvären skall naturligtvis avskrivs också när både ändringssökanden och hans motpart har uteblivit från huvudförhandlingen.

I situationer när huvudförhandlingen har begränsats till en sådan del av den sak i vilken ändring söks som kan avgöras separat genom en deldom skall besvären avvisas endast till denna del, medan ändringsansökan till övriga delar skall behandlas på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet. Om huvudförhandlingen har begränsats till en sådan fråga som kan avgöras separat genom en mellandom, skall besvären naturligtvis avvisas i sin helhet.

Med stöd av 12 kap. 29 § rättegångsbalken skall en part anses ha uteblivit och besvären skall således avvisas även i en situation när parten låter sig företrädas av ett ombud trots att han inte har laga förfall och trots att han har ålagts att infinna sig personligen till huvudförhandlingen. Av denna orsak bör ändringssökanden alltid kallas till

huvudförhandlingen endast vid äventyr att besvären i annat fall avskrivs, oberoende av om ändringssökanden skall infinna sig personligen eller inte.

Enligt förslaget skall det i 2 mom. tas in stadganden som huvudsakligen motsvarar gällande lag om det sätt på vilket hovrätten skall förfara om ändringssökandens motpart uteblir från en huvudförhandling till vilken han har ålagts att infinna sig vid vite. I dylika fall avgör hovrätten för tillfället i praktiken som regel målet trots att ändringssökandens motpart är frånvarande.

Såsom tidigare konstateras är det i vissa fall nödvändigt att även ändringssökandens motpart är närvarande för att saken skall kunna behandlas. Bl.a. på grund av detta bör hovrätten i första hand försöka förmå ändringssökandens motpart att delta i rättegången. Hovrätten kan då enligt detta moment antingen förelägga honom ett högre vite eller, om han har ålagts att infinna sig personligen, förordna att han skall hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde. I ett tvistemål där förlikning inte är tillåten kan ändringssökandens frånvarande motpart förordnas att hämtas även om han inte skall infinna sig personligen. På samma sätt kan man i ett brottmål förfara med motparten till ändringssökanden. För situationer där ändringssökandens motpart kan hämtas till sammanträdet föreslås det i 18 § 2 mom. ett stadgande enligt vilket ett förelagt vite då inte döms ut.

I ett tvistemål där förlikning inte är tillåten kan ändringssökandens motpart förordnas att hämtas till huvudförhandlingen även när han inte har ålagts att infinna sig personligen till huvudförhandlingen. Ett motsvarande stadgande är i kraft beträffande huvudförhandling i tingsrätten.

Om åklagaren är frånvarande från huvudförhandlingen i ett fullföljdsfall i vilket endast svaranden i brottmålet har sökt ändring i ett avgörande som tingsrätten har fattat med anledning av allmänna åklagarens straffyrkande, eller om någon som har meddelats näringsförbud har överklagat beslutet genom vilket han har meddelats näringsförbud, skall huvudförhandlingen inställas och utsättas till en annan dag, om någon ställföreträdare för åklagaren inte kan fås.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om att en sak kan avgöras trots frånvaron av en sådan motpart som man enligt 15 § inte har ansett nödvändigt att kalla till huvudförhandlingen

vid vite.

18 §. Rättegången i hovrätten skall inte få förhindras av att en part inte finner sig till huvudförhandlingen, utan hovrätten skall även i dylika situationer ha en möjlighet att i sista hand avgöra saken. Av denna anledning föreslås det att i 1 mom. skall tas in ett stadgande som motsvarar gällande 9 § 3 mom. i kapitlet. Enligt stadgandet skall ett mål kunna avgöras trots en parts utevaro eller trots att han inte har påträffats, om skäl därtill anses föreligga. Förelagt vite kan i dylika situationer inte dömas ut. I praktiken kommer denna paragraf att bli tillämplig endast när en part som är svarande i hovrätten uteblir från huvudförhandlingen.

Enligt 2 mom. får ett förelagt vite inte heller dömas ut om en part eller hans lagliga företrädare, som uteblivit från huvudförhandlingen trots vite, kan hämtas till sammanträdet, eller om frågan om hörande av en part eller hans lagliga företrädare förfaller. Även till denna del motsvarar stadgandet gällande lag.

19 §. Har besvären som följd av ändringssökandens utevaro avskrivits, men han har haft laga förfall och inte kunnat anmäla detta i tid, skulle ändringssökanden utan det nu ifrågavarande stadgandet vara tvungen att hos högsta domstolen ansöka om återställande av försutten fatalietid enligt 31 kap. 17 § rättegångsbalken för att förhindra rättsförluster. I syfte att åstadkomma ett flexiblare och snabbare förfarande föreslås det i paragrafen att ändringssökanden i dessa fall skall ha rätt att få besvären behandlade på nytt genom att inom 30 dagar från det att besvären avskrevs skriftligen meddela hovrätten därom. Om ändringssökanden inte styrker sitt laga förfall, skall besvären enligt paragrafen inte tas upp. I fråga om tingsrättsförfarandet finns ett motsvarande stadgande i 12 kap. 22 §.

20 §. I denna paragraf föreslås stadganden om hur vittnen samt övriga personer som skall höras i bevissyfte skall kallas till huvudförhandlingen. Om det sätt på vilket kallelsen skall delges stadgas i 27 § i detta kapitel.

Enligt 1 mom. skall hovrätten till huvudförhandlingen kalla vittnen och sakkunniga samt övriga personer som skall höras i bevissyfte. Detta är motiverat bl.a. på grund av att man på detta sätt för sin del kan säkra koncentrereringen av huvudförhandlingen genom att hovrätten redan på förhand får vetskap om huruvida t.ex. samtliga vittnen

har kunnat kallas och om bevisningen således i sin helhet kan tas emot koncentrerat vid huvudförhandlingen. Om något vittne inte har kunnat kallas, kan hovrätten inställa huvudförhandlingen redan före handläggningsdagen och utsätta den till en annan dag.

Enligt momentet kan hovrätten emellertid på en grund som nämns i 11 kap. 2 § anförtro en part att sköta kallelserna. Enligt nämnda lagrum kan domstolen anförtro en part delgivningen, om parten begär detta och om domstolen anser att det finns grundad anledning till det. När hovrätten anförtro en part att sköta kallelserna skall den dessutom bestämma en tidpunkt när ett bevis över delgivning senast skall tillställas hovrätten. Vid beredningen av saken måste man naturligtvis överenskomma om vem som kallar personer som skall höras i bevis syfte till huvudförhandlingen.

Enligt 2 mom. skall i kallelsen meddelas vilken dag och vid vilket klockslag samt var huvudförhandlingen hålls. I kallelsen skall också uppges nödvändiga uppgifter om parterna och saken.

Enligt momentet skall i kallelsen dessutom anges vad som stadgas i 17 kap. 36 och 39 §, 40 § 4 och 5 mom. samt 48 § 2 mom. I samband med kallelsen skall vittnet således meddelas vid vilket äventyr han skall infinna sig till huvudförhandlingen samt att han kan bli tvungen att ersätta de rättegångskostnader som förorsakas av att rättegången drar ut på tiden på grund av hans förfallolösa utevaro. I kallelsen skall också meddelas om vittnets rätt att i förskott få ersättning för resekostnader och uppehälle. Till denna del motsvarar förslaget gällande 17 kap. 26 § 3 och 4 mom. (1056/1991).

Förfarandet vid huvudförhandling

21 §. Det föreslås att i denna paragraf skall tas in stadganden om i vilken ordningsföljd saken skall behandlas vid huvudförhandlingen. När hovrätten då den avgör saken endast skall få beakta det rättegångsmaterial som muntligen har lagts fram vid huvudförhandlingen, är stadgandet behövligt för att stöda ledandet av rättegången och säkra att behandlingen av saken framskrider på ett konsekvent sätt.

Med hjälp av dessa stadganden tryggas för sin del att allt relevant rättegångsmaterial i saken läggs fram vid huvudförhandlingen.

Stadgandena ger hovrätten en möjlighet att t.ex. vid behov vägra att ta emot bevisning innan parterna har uppgett och närmare motiverat sina yrkanden samt yttrat sig med anledning av motpartens motiveringar (*sakframställning*).

Såsom i tingsrätten skall huvudförhandlingen bestå av parternas sakframställningar, upptagning av bevis och parternas slutpläderingar. Behandlingen behöver likväl inte alltid delas upp i dessa faser. Om det i ändringsansökan t.ex. endast framförs ett yrkande om att straffet skall sänkas, kan huvudförhandlingen i praktiken verkställas på ett mycket enkelt sätt.

Föremålet för ändringssökandet i hovrätten är tingsrättens avgörande. Det vore därför naturligt att huvudförhandlingen skulle inledas med en redogörelse för tingsrättens avgörande, t.ex. så att man läser upp domslutet och kort konstaterar motiveringarna för avgörandet till den del det är fråga om i hovrätten. Enligt förslaget skall ett stadgande om detta ingå i 1 mom. 1 punkten. På detta sätt kan man försäkra sig om att parternas sakframställningar inte ens delvis blir en upprepning av vad som redan har lästs upp eller att parterna till denna del inte enbart nöjer sig med att hänvisa till vad de tidigare har anfört i saken. Med tanke på bevisprövningen skall det inte alltid vara nödvändigt att i detalj läsa upp motiveringarna ens för bevisningen i sådana fall där bevisningen upptas på nytt vid huvudförhandlingen. Om tingsrättens avgörande är omfattande och om parterna på hovrättens förfrågan vid huvudförhandlingen meddelar att avgörandet är i deras goda minne, räcker det med att man endast konstaterar vad som sägs i domslutet.

I vissa fall kan det dessutom vara ändamålsenligt att även i övrigt ge en redogörelse för bakgrunden till själva behandlingen av saken i hovrätten.

Enligt 2 punkten skall ändringssökanden därefter uppges till vilka delar ändring söks i tingsrättens avgörande och vilka ändringar som yrkas i avgörandet. I detta sammanhang skall ändringssökanden också i korthet uppges till vilka delar motiveringarna för tingsrättens avgörande enligt hans mening är felaktiga. Enligt 3 punkten skall motparten därefter meddela om han medger eller bestrider ändringsyrkandet.

Efter det att föremålet för rättegången i hovrätten på ovan nämnt sätt har begränsats

skall vardera parten turvis och om möjligt i ett sammanhang närmare motivera sin ståndpunkt och yttra sig om den andra partens motiveringar. I dessa sakframställningar som avses i 4 punkten skall parterna så fullständigt som möjligt föra fram de omständigheter som de baserar sina ändringsyrkanden eller svaromål på samt meddela sin uppfattning om de omständigheter som den andra parten framfört.

Eftersom endast det rättegångsmaterial som muntligen har lagts fram vid huvudförhandlingen får tas i beaktande när saken avgörs bör parterna omsorgsfullt föra fram och motivera sina ändringsyrkanden och svaromål. Parterna bör härvid uppge alla de omständigheter som inverkar på saken och som har åberopats i besvären och det eventuella bemötandet och som de också avser åberopa vid huvudförhandlingen. I det fall att en part försummar att åberopa en omständighet som har framförts i besvären eller bemötandet och som är betydelsefull för avgörandet av saken, skall partens uppmärksamhet fästas vid ifrågavarande omständighet.

Av hänvisningsstadgandet i 22 § i detta kapitel följer att när hovrätten håller huvudförhandling trots att den part som är svarande i hovrätten inte är närvarande skall hovrätten i nödvändiga delar redogöra för vad den frånvarande parten tidigare har anfört i saken. Om svaret har varit fullständigt passiv i hovrätten, skall ur handlingarna i nödvändig utsträckning redogöras för vad han har anfört i tingsrätten.

Enligt denna punkt skall sakframställningen oftast inledas av ändringssökanden, om hovrätten inte bestämmer annat. Syftet med stadgandet är säkra klarheten i sakframställningarna så att det skall vara så lätt som möjligt för parterna att motivera sina yrkanden och för hovrätten att förstå vad parterna är oeniga om.

I vilken ordning parterna skall utveckla sina yrkanden och motiveringarna för dem är beroende av situationen. Det kan vara skäl att iakttä den huvudregel som ingår i punkten t.ex. när endast den part som var käreande i tingsrätten har sökt ändring i tingsrättens avgörande. Om besvär som har anförts av den part som var svarande i tingsrätten går ut på att han bestrider grunden för käromålet eller åtalet, kan det vara skäl att bestämma att den part som i hovrätten är svarande skall öppna den inledande diskussionen. Ändringssökandens sakframställning

blir då lättare att förstå. Det kan vara bra om parterna redan före huvudförhandlingen vet vem av dem som först skall lägga fram sin sakframställning. Vid behov kan hovrätten underrätta parterna om detta när den kallar dem till huvudförhandlingen.

Efter det att parterna har framfört och motiverat sina ändringsyrkanden och svaromål skall hovrätten enligt 5 punkten uppta bevisningen. Frågan om när bevisning som har upptagits i tingsrätten skall tas emot på nytt vid huvudförhandlingen skall avgöras med stöd av 12 § i detta kapitel.

I denna punkt föreslås inga stadganden om i vilken ordningsföljd bevisningen skall upptas vid huvudförhandlingen. Bevisning som gäller samma omständighet bör emellertid upptas i ett sammanhang. Av hänvisningsstadgandet i nämnda 22 § följer dessutom att förhör med parterna i bevissyfte i allmänhet skall ske innan någon annan muntlig bevisning upptas i den fråga som förhöret gäller. I sådana fall där parterna tillåts att lägga fram nya bevis kan det ofta vara ändamålsenligt att först ta emot den bevisning som har upptagits redan i tingsrätten. På detta sätt kan hovrätten bäst pröva riktigheten av tingsrättens avgörande.

Med tanke på hovrätten underlättas upptagandet av bevisningen av att parterna enligt förslaget till ändringsansökan och bemötandet skall foga nya skriftliga bevis och också uppge övriga bevis samt vad de vill styrka med vart och ett av dem. Vid förberedelsen har hovrätten även beslutat om att sakkunnigutlåtanden skall inhämtas, att skriftliga bevis skall läggas fram eller att syn skall förrättas, om detta behövs för att säkerställa att bevisen i sin helhet finns tillgängliga vid huvudförhandlingen samtidigt.

För att de skriftliga bevisen skall bli en del av rättegångsmaterialet vid huvudförhandlingen och för att de skall kunna tas i beaktande när saken avgörs, måste de åberopas även vid huvudförhandlingen. Ett skriftligt bevis skall tas emot genom att man muntligen går igenom det. Med stöd av 17 kap. 8 e § 3 mom. rättegångsbalken kan man emellertid låta bli att läsa upp beviset, om hovrättens ledamöter känner till dess innehåll, parterna samtycker till detta och det också annars kan anses lämpligt.

Enligt 6 punkten skall huvudförhandlingen avslutas med att ändringssökanden och svaret framför sin slutplädering. Parterna skall således efter det att bevisningen har

upptagits framföra sin uppfattning om de bevis som har lagts fram samt om hur tingsrättens avgörande enligt deras uppfattning borde ändras på grundval av det rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen. Den avslutande diskussionen slutar med att parterna lämnar målet till avgörande.

Efter huvudförhandlingen skall hovrätten antingen omedelbart eller senast följande dag hålla beslutsöverläggning. Stadgandena om detta liksom också om hur avgörandet skall avkunnas eller meddelas ingår i 24 kap. 4 §.

Enligt det stadgande som enligt förslaget skall tas in i 2 mom. får avvikelser från ordningsföljden enligt 1 mom. ske vid behov. En sådan orsak kan t.ex. vara att det vid huvudförhandlingen behandlas sådana frågor som det är ändamålsenligt att behandla separat. Härvid kan man förfara så att man i början av huvudförhandlingen läser upp tingsrättens avgörande endast beträffande en viss fråga, parterna håller sina sakframställningar och bevisningen tas upp till denna del redan innan behandlingen av saken ens påbörjas till övriga delar. Avvikelse från ordningsföljden kan ske t.ex. också på så sätt att exempelvis ett vittne hörs på nytt ännu efter parternas slutanföranden. Förfarandet bör genomföras i en ändamålsenlig ordning. I mål med många käromåls- eller åtalspunkter kan det i allmänhet vara skäl att behandla varje punkt separat. I brottmål kan man efter sakframställningen först ta upp åklagarens bevisning oberoende av vem som är ändringssökande i målet.

22 §. Enligt det stadgande som enligt förslaget skall tas in i denna paragraf skall vid huvudförhandlingen i övrigt i tillämpliga delar iakttas vad som stadgas om huvudförhandling i tingsrätt. Beträffande tvistemål ingår nämnda stadganden i 6 kap. rättegångsbalken och beträffande brottmål i 6 kap. i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål.

Såsom ovan har anförts i den allmänna motiveringen skall huvudförhandlingen även i hovrätten vara omedelbar. På grund av detta får hovrättens ledamöter inte bytas under huvudförhandlingen. Om man till hovrätten under pågående huvudförhandling blir tvungen att ta en ny ledamot på grund av bristande domföret, måste det i saken hållas en ny huvudförhandling ifall sammansättningen inte kan kompletteras med en le-

damot som vid huvudförhandlingen har varit närvarande under hela behandlingen. För att undvika en ny huvudförhandling kan man i dessa fall till ledamot av hovrätten också förordna en sådan föredragande i saken som har rätt att fungera som ställföreträdande ledamot. Den ledamot som har ansvarat för beredningen bör också delta i huvudförhandlingen.

I början av huvudförhandlingen skall hovrätten kontrollera att parterna samt vittnena och övriga personer vilkas närvaro är nödvändig har kommit på plats. Om någon inte har kommit på plats, skall huvudförhandlingen inställas och utsättas till en annan dag. Ändringssökandens frånvaro leder emellertid alltid enligt 17 § i detta kapitel till att hovrätten skall avskrivna besvären, om ändringssökanden inte har anmält laga förfall. Om delgivningen har misslyckats, är det skäl för hovrätten att inställa huvudförhandlingen redan före handläggningsdagen för att spara in de kostnader som rättegången förorsakar.

Trots att ett hinder föreligger kan huvudförhandlingen i vissa fall emellertid inledas. I hovrätten kan det härvid bli fråga om att inleda huvudförhandlingen närmast i sådana fall när huvudförhandlingen inte behöver skjutas upp trots hindret. Hovrätten kan inleda huvudförhandlingen t.ex. när det kan antas en svarande som har uteblivit kommer att komma på plats senare eller att han kan hämtas i så god tid att förhandlingen inte behöver skjutas upp.

Eftersom huvudförhandlingen är muntlig får en part inte läsa upp eller avge någon skriftlig utsaga till domstolen eller i övrigt framställa saken skriftligt. Han får dock ur en handling läsa upp sitt yrkande, direkta hänvisningar till rättspraxis och den juridiska litteraturen samt till sådana handlingar som innehåller ett flertal tekniska uppgifter och sifferuppgifter och som är svåra att förstå om de läggs fram endast muntligen.

Till övriga delar får besvären, bemötandet eller ett skriftligt yttrande inte läsas upp vid huvudförhandlingen, utan parterna skall muntligen för hovrätten lägga fram de omständigheter och grunder som nämns i dessa handlingar. Det skall inte vara tillräckligt att parterna framför grunderna för sina yrkanden endast genom att hänvisa till det som de tidigare har anfört i saken, utan grunderna skall vid huvudförhandlingen uttryckligen läggas fram på nytt. Ovan nämnda handling-

ar får till nödvändiga delar emellertid läsas upp vid huvudförhandlingen, om en part inte vill eller inte kan anföra någonting i saken eller när hans anförande avviker från det som han tidigare har anfört i saken.

Saken skall vid huvudförhandlingen behandlas i ett sammanhang. Huvudförhandlingens sammanträde får emellertid avbrytas under de förutsättningar som nämns i 6 kap. 5 § rättegångsbalken och i 6 kap. 9 § i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål. För att huvudförhandlingen skall vara koncentrerad får den endast i undantagsfall uppskjutas. I hovrätten kan det bli fråga om att skjuta upp huvudförhandlingen närmast i sådana fall där förhandlingen i undantagsfall har inletts trots att någon som har kallats till hovrätten inte har kommit på plats eller när det är nödvändigt att skjuta upp förhandlingen på grund av en oföretsedd händelse, t.ex. en parts frånfälle, eller av någon annan orsak.

Om huvudförhandlingen har uppskjutits en eller flera gånger med mer än sammanlagt 14 dagar, skall en ny huvudförhandling hållas i saken. Från denna huvudregel skall man få avvika endast under de förutsättningar som nämns i 6 kap. 11 § 2 mom. rättegångsbalken och i 6 kap. 11 § 2 mom. i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål. Vid en ny huvudförhandling skall målet behandlas på nytt i sin helhet och muntlig bevisning som har upptagits tidigare skall upp- tas på nytt, om avgörandet av saken fortsättningsvis beror av tilltron till den muntliga bevisningen.

Parterna skall kallas till ett uppskjutet sammanträde samt till en ny huvudförhandling vid de äventyr som nämns i 15—17 §§ i detta kapitel. En part som har varit närvarande när förhandlingen har skjutits upp eller när en ny huvudförhandling har satts ut behöver inte kallas särskilt, utan det äventyr vid vilket han skall infinna sig till hovrätten skall meddelas honom i samband med att den nya handläggningssdagen sätts ut.

Om hovrätten när den överlägger om eller gör upp en dom som skall meddelas i kansliet märker att någon enskild fråga har förblivit oklar vid huvudförhandlingen, skall hovrätten enligt 6 kap. 14 § rättegångsbalken komplettera huvudförhandlingen. Beträffande en fråga som är enkel eller av liten betydelse kan huvudförhandlingen med stöd av nämnda lagrum kompletteras genom att begära en skriftlig utsaga av parterna. I övri-

ga fall kan huvudförhandlingen kompletteras genom att en fortsatt huvudförhandling hålls i målet.

Vid sidan av den ledamot som har ansvarat för förberedelsen skall också ordföranden särskilt noggrant sätta sig i in saken så att han kan leda rättegången.

Protokoll vid huvudförhandling

23 §. I gällande lag finns inga stadganden om det protokoll som skall föras vid muntliga förhandlingar eller om de uppgifter som skall antecknas i protokollet, utan ett omnämnande av protokollföringen finns endast i arbetsordningen för hovrätterna.

Enligt förslaget skall det i 1 mom. tas in ett stadgande enligt vilket det vid huvudförhandling skall föras protokoll. Protokollet skall undertecknas av den som har satt upp det, och han skall således ensam svara för innehållet i protokollet. Protokollet skall sättas upp av föredraganden i saken eller av någon annan tjänsteman vid hovrätten. Liksom för tillfället skall stadganden om detta ingå i hovrätternas arbetsordning.

I 2 mom. föreslås stadganden om vilka identifikationsuppgifter som skall antecknas i protokollet över huvudförhandlingen. Stadgandena i momentet motsvarar den praxis som för tillfället iaktas när man för protokoll över muntliga förhandlingar samt stadgandena i 22 kap. 3 § rättegångsbalken som iaktas i tingsrätten.

Enligt 1 och 2 punkten i momentet skall i protokollet antecknas domstolens namn och handläggningssdagen samt namnet på de av hovrättens ledamöter som har deltagit i handläggningen av ärendet samt namnet på protokollföraren. Enligt 3 punkten skall i protokollet alltid antecknas parterna och de som har kallats att höras, t.ex. en omyndig persons förmyndare eller vårdnadshavare, samt om de är närvarande. Enligt 4—6 punkten skall i protokollet ytterligare antecknas parternas ombud eller biträden samt tolkar, saken samt orsaken till att handläggningen har skett inom stängda dörrar.

24 §. Huvudförhandlingen skall vara muntlig och vid den skall parterna direkt för de hovrättsledamöter som avgör saken lägga fram sitt rättegångsmaterial vid en enda behandling, som endast i undantagsfall får uppskjutas. I domen får inte beaktas något annat än vad som har lagts fram vid denna förhandling och i avgörandet av saken får

inte delta andra hovrättsledamöter än de som har deltagit i behandlingen av saken under hela huvudförhandlingen.

Något protokoll behövs härvid inte som grund för beslutsfattandet, utan det kan närmast vara av betydelse endast när ändring söks i hovrättens avgörande. En del av det rättegångsmaterial som läggs fram vid huvudförhandlingen är dessutom sådant att en redogörelse för det skall ingå i det avgörande som ges i saken. Av dessa skäl är det nödvändigt att föra endast ett mycket inskränkt förhandlingsprotokoll över huvudförhandlingen.

Enligt *1 mom.* skall i protokollet över huvudförhandlingen antecknas de uppgifter som behövs för handläggningen av saken. I protokollet skall således i korthet antecknas t.ex. att en part har bytt rättegångsbiträde eller ombud eller att huvudförhandlingen har hållits trots att en part har varit frånvarande. En uppgift som behövs för handläggningen är också att en part vid huvudförhandlingen åberopar någon sådan i 10 § avsedd omständighet som han inte har åberopat i sina bevis.

I protokollet över huvudförhandlingen skall antecknas vilka bevis som har lagts fram vid den. Av denna orsak föreslås i detta moment att det i protokollet skall antecknas vittnen, sakkunniga och övriga personer som har hörts i saken. Av de sist nämnda kan som exempel nämnas en part eller en målsägande i ett brottmål när han har hörts i bevissyfte. I protokollet skall också antecknas vittnenas arvodeskrav samt parternas yttranden med anledning av dessa krav.

Enligt momentet skall i protokollet också antecknas andra bevis som har lagts fram. Ur protokollet skall således framgå vilka skriftliga bevis som har lagts fram i saken. Innehållet i de skriftliga bevisen skall inte antecknas i protokollet, utan bevisen skall fogas till akten. Som ett annat bevis kan dessutom komma i fråga t.ex. ett föremål som skall besiktigas. Avgöranden som har samband med rättegången och som har fattats under den, t.ex. ett beslut med anledning av en invändning om vittnesjävn, skall antecknas i protokollet. I sådana fall när en fråga som gäller rättegången avgörs i samband med domen i målet skall också avgörandet i denna fråga tas in i domen.

I protokollet över huvudförhandlingen skall däremot inte antecknas parternas yrkanden eller de omständigheter som direkt

ligger som grund för yrkandena. Detta beror på att dessa redan framgår ur parternas fullföljdsskrifter samt i de flesta fall även ur tingsrättens dom. I sådana fall när en part av synnerliga skäl ges tillåtelse att komplettera sin ändringsansökan med material som han har åberopat redan i tingsrätten eller när en part vid huvudförhandlingen begränsar sina yrkanden eller de omständigheter som ligger som grund för dessa, skall hovrätten redogöra för detta i sin dom. En annan sak är att det kan vara nödvändigt för hovrättens ledamöter att göra anteckningar om dessa för uppgörandet av domen.

I protokollet över huvudförhandlingen skall inte heller antecknas hur parterna motiverar sina yrkanden eller vad de anför med anledning av motpartens motiveringar och inte heller innehållet i deras slutpläderingar. Det kan ibland vara nödvändigt för hovrättens ledamöter att göra anteckningar om dessa för uppgörandet av domen. Det skall heller inte föreligga något hinder för att parterna anföranden tas upp på fonetisk väg.

Stadgandena i *2 mom.* skall gälla lagringen av den muntliga bevisningen i saken. När saken vid den muntliga och koncentrerade huvudförhandlingen avgörs endast på basis av iakttagelser som direkt har gjorts vid förhandlingen är det inte nödvändigt att protokollföra bevisningen för att saken skall kunna avgöras. I ett omfattande och svårt mål kan det emellertid också vid den koncentrerade och omedelbara huvudförhandlingen vara nödvändigt att lagra den muntliga bevisningen till stöd för minnet, t.ex. när man i motiveringarna för domen gör en bedömning av den bevisning som har lagts fram i saken. Det är nödvändigt att lagra den muntliga bevisningen också t.ex. för den händelse att ändring söks i hovrättens avgörande eller att det görs en ansökan om att avgörandet skall återbrytas eller om ett vittne åtalas för avgivande av osann utsaga.

För att hovrätten så bra som möjligt skall kunna koncentrera sig på att behandla och avgöra saken och för att en utsaga av ett vittne eller en sakkunnig eller någon annan person som hörs i bevissyfte skall bli upptaget på ett så pålitligt sätt som möjligt föreslås det i *2 mom.* en huvudregel som motsvarar tingsrättsförfarandet och som innebär att förhöret med en sådan person skall tas upp på fonetisk väg. Lagringen av bevisningen fördröjer på detta sätt i möjligast liten utsträckning behandlingen av saken. I

protokollet skall endast finnas en hänvisning till ljudupptagningen, som kan förvaras t.ex. i samband med akten. Om förvaringen av ljudupptagningar föreslås det att bestämmelser skall tas in i hovrätternas arkivstadgar.

Ljudupptagningarna skall oftast inte renskivas, utan de skall skrivas ut endast vid behov. Detta beror på att hovrätten när den prövar bevisningen vid behov på bandet kan lyssna till den oklara punkten. Parternas rättigheter förutsätter inte heller att ljudupptagningarna skrivs ut. Parterna skall ha en möjlighet att få en kopia av ljudupptagningen eller så kan de beredas tillfälle att lyssna till ljudupptagningen i hovrättens utrymmen när detta är möjligt i praktiken.

I praktiken kan det uppstå situationer där en utsaga t.ex. på grund av ett tekniskt fel i bandningsapparaten inte kan tas upp på fonetisk väg. För att den muntliga utsagan också i dessa fall skall kunna tas upp på ett så pålitligt sätt som möjligt föreslås det i momentet att innehållet i utsagan skall antecknas ordagrant i protokollet. Över utsagan får man således inte göra ett sammandrag eller ändra på ord som har använts i utsagan och som är betydelsefulla för utsagans innehåll, utan utsagan skall antecknas som sådan i protokollet. På detta sätt kan man undvika eventuella missförstånd som kan uppstå om utsagan koncentreras.

Enligt 3 mom. skall i protokollet också antecknas vad hovrätten har iakttagit vid syn. När det i domen skall redogöras för och göras en bedömning av de iakttagelser som har gjorts vid syn till den del dessa har betydelse i saken, är protokollföringen av dessa iakttagelser nödvändig närmast med tanke på att i det fall att ändring söks i hovrättens dom skall högsta domstolen, efter att den har meddelat besvärstillstånd, vid behov kunna pröva om bevisningen skall upptas på nytt i högsta domstolen.

Ändring av tingsrättens dom till förmån för svaranden i ett brottmål

25 §. Huvudregeln enligt gällande rätt är att en tingsrättsdom som är föremål för ändringssökande inte får ändras till nackdel för ändringssökanden eller till förmån för motparten, om motparten inte har sökt ändring (*reformatio in peius-förbudet*). I den juridiska litteraturen har det ansetts att förbudet som regel också gäller när allmänna

åklagaren ensam söker ändring till nackdel för svaranden i ett brottmål. Det har likväl ansetts att undantag kan göras från förbudet, om åklagaren själv hade kunnat söka ändring till förmån för den åtalade. Beträffande en målsägande har man däremot ansett är förbudet är mer undantagslöst.

I rättspraxis har tillämpningen av förbudet till förmån för åklagaren och målsäganden varit oenhetlig. Åklagaren bevakar inte någon egen fördel i rättegången när det gäller straffyrkandet. För svaranden i ett brottmål skulle det däremot vara viktigt att en tingsrättsdom som inverkar menligt på hans rättsliga ställning skulle kunna ändras till hans förmån med anledning av åklagarens besvär.

Av dessa skäl föreslås det i denna paragraf ett stadgande enligt vilket hovrätten kan ändra tingsrättens dom med anledning av ett straffyrkande till förmån för svaranden i ett brottmål också när endast allmänna åklagaren har sökt ändring i domen. Stadgandet kompletterar till denna del stadgandet om prövningsskyldighet i 10 §. Enligt paragrafen skall en ändring vara möjlig endast inom de gränser inom vilka hovrätten med stöd av 10 § får pröva en ändringsansökan.

När åklagaren t.ex. yrkar att det straff som har utdömts för ett brott skall höjas kan hovrätten med stöd av paragrafen sänka det straff som tingsrätten har utdömt, om den anser att det straff som tingsrätten har utdömt är högre än normalstraffet för ett sådant brott. Om åklagaren yrkar att svaranden i ett brottmål t.ex. för stöld skall dömas till ett strängare straff, kan hovrätten förkasta åtalet och befria svaranden från straffet om den anser att det endast var fråga om snatteri och att åtalsrätten för detta brott redan hade preskriberats.

Reformatio in peius-förbudet skall fortsättningsvis iakttas när svaranden eller målsäganden i ett brottmål ensam har sökt ändring i tingsrättens dom med anledning av ett straffyrkande. Detta är motiverat bl.a. på grund av att svaranden i ett brottmål i annat fall kanske inte alls vågar söka ändring i tingsrättens avgörande trots att det kan vara felaktigt, om han måste vara rädd för att han i hovrätten kanske döms till ett ännu strängare straff. Av kravet på att medborgarna skall bemötas lika följer å andra sidan att tingsrättens avgörande inte på ett överraskande sätt kan ändras i motsatt riktning än vad en målsägande som ensam har anfört besvär har yrkat.

Delgivningssätt

26 §. Enligt förslaget skall i denna paragraf tas in ett stadgande om delgivningssätt som huvudsakligen motsvarar gällande 12 § i kapitlet. Enligt paragrafen skall de förelägganden och kallelser som avses i 26 kap. få sändas på möjligast flexibelt sätt, dvs. med posten till den adress som parten senast har uppgett. Hovrätten skall emellertid använda ett bevisligt delgivningssätt, t.ex. delgivning med mottagningsbevis, när det är nödvändigt att erhålla full säkerhet om att parten får vetskap om saken eller när hans adress är oklar.

Enligt paragrafen skall en kallelse till huvudförhandling emellertid alltid delges en part med posten på det sätt som stadgas i 11 kap. 3 § rättegångsbalken eller som s.k. stämningssdelgivning som regleras i 4 § i samma kapitel. Användandet av ett bevisligt delgivningssätt är nödvändigt på grund av att det i händelse av en parts frånvaro kan vara motiverat att t.ex. döma ut ett förelagt vite eller avvisa besvärerna endast i det fall att hovrätten har försäkrats om att parten har fått del av kallelsen och det förelagda hotet.

Enligt paragrafen skall en kallelse till huvudförhandling också delges vittnen, sakkunniga och andra personer som skall höras i bevissyfte enligt vad som stadgas i 11 kap. 3 och 4 §. Enligt nämnda 3 § kan kallelsen delges ett vittne med posten endast i sådana fall när domstolen har hand om delgivning.

27 kap. Om förfarandet i tvistemål och brottmål som hovrätten behandlar i första instans

Såsom ovan i den allmänna motiveringen har konstaterats är stadgandena i detta kapitel om behandlingen av ett mål i första instans till största delen föråldrade och motsvarar inte dagens krav. Eftersom stadgandena dessutom är ytterst bristfälliga är det skäl att revidera kapitlet i sin helhet. Det föreslås därför att det i detta kapitel skall tas in helt nya stadganden om rättegångsförfarandet när hovrätten behandlar ett mål i första instans.

1 §. Enligt förslaget skall i denna paragraf tas in ett hänvisningsstadgande om att i tvistemål och brottmål som hovrätten behandlar i första instans skall i tillämpliga delar iaktas vad som i fråga om anhängiggörande och förberedelse av en rättegång stadgas beträf-

fande mål som behandlas i tingsrätten. Ett tvistemål och ett brottmål skall således i hovrätten anhängiggöras och förberedas på samma sätt som i tingsrätten. Med stöd av 2 kap. 8 § i förslaget skall en ledamot av hovrätten ansvara för beredningen av målet och fatta avgörandena i samband med den.

För tingsrätternas del ingår stadgandena om väckande av talan och förberedelse i tvistemål i 5 kap. rättegångsbalken. Beträffande brottmål ingår motsvarande stadganden i 5 kap. i förslaget till lag om rättegång i brottmål. När de i nämnda kapitel ingående stadgandena tillämpas anhängiggörs ett tvistemål och ett brottmål i hovrätten genom att en skriftlig stämningsansökan tillställs hovrättens registratorskansli. Innehållet i stämningsansökan och de handlingar som skall fogas till den skall bestämmas enligt tillämpliga stadganden i nämnda kapitel. Om käranden trots upmaning inte kompletterar en bristfällig stämningsansökan och målet inte kan behandlas på grundval av den eller om saken av något annat skäl inte kan prövas, skall hovrätten utan att utfärda stämning avvisa käromålet. Utan att utfärda stämning skall hovrätten också genom dom förkasta käromålet i ett tvistemål samt käromålet i ett brottmål där målsäganden ensam för talan, om det är uppenbart att kärandens yrkande är ogrundat. I regeringens proposition med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna ingår i 1 kap. 14 § i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål ett stadgande enligt vilket en målsägande själv får väcka åtal för ett brott endast om allmänna åklagaren har beslutat att inte väcka åtal för brottet. En förutsättning för väckande av tjänsteåtal skall emellertid inte heller enligt den nya lagen vara att allmänna åklagaren har beslutat att inte anhängiggöra saken, utan målsäganden skall fortsättningsvis ha en självständig åtalsrätt i enlighet med 93 § regeringsformen.

Hovrätten skall sköta delgivningen av stämningen och stämningsansökan. Om svaren i ett tvistemål där förlikning är tillåten inte avger ett svaromål inom utsatt tid eller inte i sitt svaromål uppger en sådan grund för bestridandet som har betydelse för avgörandet i målet, skall käromålet bifallas genom en tredskodom till den del käranden inte har avstått från käromålet eller detta inte är klart ogrundat. Till sist nämnda delar skall käromålet förkastas genom dom. En

svarandes skyldighet att delta i behandlingen av ett brottmål som drivs av allmänna åklagaren bestäms på grundval av sakens natur enligt stadgandena i 8 kap. i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål.

Vid behov skall förberedelsen fortsättas muntligt vid ett sammanträde till vilket hovrätten skall kalla parterna. Före den muntliga förberedelsen kan hovrätten uppmana en part att tillstå hovrätten en skriftlig utsaga. För den händelse att en part inte infinner sig till sammanträdet eller avger en skriftlig utsaga skall stadgandena i 12 kap. rättegångsbalken och i 8 kap. i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål bli tillämpliga beträffande äventyr som skall sättas ut.

Vid förberedelsen skall hovrätten dessutom genom dom kunna avgöra ett tvistemål där förlikning är tillåten, i sådana fall när käromålet har medgivits eller när käranden har avstått från det. Vid förberedelsen skall hovrätten även kunna fastställa en förlikning.

Efter det att man vid förberedelsen har utrett parternas yrkanden och grunderna för dem samt vad parterna är oense om och förberett en eventuell upptagning av bevis, skall hovrätten förklara förberedelsen avslutad och överföra målet till huvudförhandling eller avgöra det på basis av handlingarna under de förutsättningar som stadgas i 2—4 §.

2 §. I denna paragraf föreslås ett stadgande om skyldigheten att hålla huvudförhandling. Enligt paragrafen skall hovrätten när den i första instans behandlar ett tvistemål eller brottmål hålla huvudförhandling, om det är nödvändigt för att höra parter, vittnen eller sakkunniga eller för att målet i övrigt skall kunna utredas. I dessa fall är det nödvändigt att hålla huvudförhandling för att målet skall kunna utredas, och detta stadgande motsvarar också den praxis som hovrätterna för närvarande tillämpar i mål som de behandlar i första instans.

När ett mål inte har avgjorts vid förberedelsen avgörs det i tingsrätten vid huvudförhandling på grundval av rättegångsmaterial som läggs fram muntligen. Beträffande mål som hovrätten behandlar i första instans skall det enligt paragrafen däremot inte vara nödvändigt att hålla huvudförhandling. Detta beror på att största delen av de mål som hovrätten behandlar i första instans är brottmål som gäller klara och ostridiga fel som underrättsdomare har gjort i sin befattning som domare eller erkända eller i övrigt klara

tjänstebrott som har begåtts av andra tjänstemän. Dylika mål kan i hovrätten lämpligast och utan att parternas rättsskydd äventyras i allmänhet avgöras i ett skriftligt förfarande på grundval av parternas rättegångsskrivelser.

3 §. Av orsaker som har samband med den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och som det redogjordes för i den allmänna motiveringen samt av de orsaker som det redogjordes för ovan i samband med 26 kap. 13 § föreslås det att i denna paragraf skall tas in ett stadgande om hovrättens skyldighet att hålla huvudförhandling när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det. I 1 mom. i paragrafen ingår ett stadgande om denna huvudregel.

I 2 mom. föreslås en förteckning över situationer när huvudförhandling inte behöver hållas trots att en part har krävt det. Momentets 2 och 3 punkt skall gälla både för tvistemål och brottmål.

Enligt 1 punkten behöver huvudförhandling inte hållas i ett tvistemål, om käromålet har medgivits eller käranden har avstått från det. Avstående från käromålet liksom också medgivande av det är en anmälan av en part att han helt eller delvis godkänner motpartens yrkande och att hovrätten till denna del kan ge en dom enligt yrkandet.

Huvudförhandling behöver enligt 2 punkten inte heller hållas om det är uppenbart att kärandens yrkande är ogrundat eller när det enligt 3 punkten i målet endast avgörs en fråga som gäller rättegången. Beträffande motiveringen för dessa punkter hänvisas till motiveringen ovan för 26 kap. 13 § 1, 4 och 5 punkten.

4 §. För klarhetens skull föreslås det i denna paragraf ett stadgande om att målet skall avgöras på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet, om huvudförhandling inte skall hållas i målet med stöd av 2 eller 3 §. Liksom för närvarande skall målet då avgöras på föredragning på grundval av parternas rättegångsskrivelser. I praktiken kommer detta stadgande att bli tillämpligt närmast i sådana mål där ingen av parterna har krävt att huvudförhandling skall hållas.

5 §. När en huvudförhandling enligt 2 och 3 § är nödvändig för att målet skall kunna avgöras, skall det behandlas muntligt, omedelbart och koncentrerat på samma sätt som målen behandlas i tingsrätten.

Det föreslås därför att det i denna paragraf

skall tas in ett stadgande som anger att när parterna kallas till huvudförhandling och när huvudförhandling verkställs skall i tillämpliga delar iaktas vad som stadgas om handläggningen av mål i tingsrätten. Beträffande tvistemål som behandlas i tingsrätten ingår stadganden om huvudförhandling i 6 kap. rättegångsbalken och beträffande brottmål i 6 kap. i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål.

Hovrätten skall kalla parterna till huvudförhandling vid de äventyr som beträffande tvistemål ingår i 12 kap. rättegångsbalken och beträffande brottmål i 8 kap. i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål och ha hand om delgivningen av kallelsen. I ett mål där förlikning är tillåten får en part oftast inte vid huvudförhandlingen åberopa en omständighet eller ett bevis som han inte har åberopat vid förberedelsen. Vid huvudförhandlingen får en part inte läsa upp eller avge någon skriftlig utsaga till hovrätten utom i de undantagsfall som stadgas i de nämnda 6 kap.

I avgörandet av målet skall endast en sådan ledamot av hovrätten få delta som har deltagit i huvudförhandlingen under hela behandlingen. Om någon annan ledamot av hovrätten blir tvungen att ta del i avgörandet av målet, måste en nu huvudförhandling hållas. Parterna skall således muntligen lägga fram sitt rättegångsmaterial direkt för de hovrättsledamöter som avgör saken.

Om målet inte kan tas upp till slutlig behandling, skall huvudförhandlingen oftast inte få inledas, utan den skall inställas och utsättas till en annan dag. Huvudförhandlingen skall även i övrigt genomföras koncentrerat och den får inte uppskjutas på andra grunder än i de undantagsfall som uttryckligen stadgas i de nämnda 6 kap. Om huvudförhandlingen inte kan hållas inom en dag, får sammanträdet avbrytas och återupptas inom tre dagar.

I sådana fall när man har varit tvungen att uppskjuta behandlingen av målet skall man i de situationer som stadgas i nämnda 6 kap. hålla en ny huvudförhandling i saken, vid vilken målet skall behandlas på nytt i sin helhet och bevisningen upptas på nytt.

1.2. Strafflagen

7 kap. Om gemensamt straff

7 §. *Bestämmande av ett gemensamt fäng-*

elsestraff för verkställighet. Enligt 2 mom. (697/1991) i paragrafen är häradsrätten eller rådstuvurätten domför också med ordföranden ensam när ett sådant mål behandlas. De mål som avses i paragrafen är sådana att de även i hovrätten kan behandlas i en mindre sammansättning än normalt. Av denna orsak och för att rationalisera arbetet i hovrätten föreslås att det till paragrafen skall fogas *ett nytt 4 mom.*, enligt vilket hovrätten är domför också med en ledamot vid behandling av besvär över ett beslut om bestämmande av ett gemensamt straff. Stadgandet om beslutförhet skall kunna tillämpas såväl på besvär som på klagan på grund av domvilla.

1.3. Lagen om verkställighet av straff

6 kap. Om böter, förvandlingsstraff för böter och samfundsbot

14 §. Enligt 7 § 2 mom. (595/1977) i detta kapitel kan underrätten handlägga ett mål som gäller förvandling av böter också i en sammansättning med en lagfaren medlem, och detta är vanligtvis också praxis. Om besvär i mål om bestämmande av förvandlingsstraff och om klagan över felaktig rätelse av ett utslag om bestämmande av förvandlingsstraff stadgas i 14 § 1 mom. (651/1986). I 2 mom. i nämnda paragraf ingår ett förbud mot att söka ändring i hovrätts utslag i mål om bestämmande av förvandlingsstraff.

Sist nämnda stadgande är inte lägre gällande rätt, då enligt 3 mom. i ikraftträdelsestadgandet i lagen om ändring av stadgandena i rättegångsbalken om fullföljd av talan från hovrätt till högsta domstolen (104/1979) besvärstillstånd kan meddelas enligt nämnda lag oavsett fullföljdsförbud som har stadgats innan lagen trädde i kraft. Det föreslås därför att 14 § 2 mom. skall ändras så att nämnda fullföljdsförbud stryks ur lagrummet.

I enlighet med den ändring som ovan föreslås i 7 kap. 7 § strafflagen föreslås att momentet dessutom skall ändras så att hovrätten är domför också med en ledamot vid behandling av mål om bestämmande av förvandlingsstraff. Stadgandet om beslutförhet skall gälla såväl besvär som klagan.

1.4. Lagen om rättegång i brottmål

11 kap. Om domstolens avgörande

4 §. Det föreslås att i ett nytt 2 mom. skall

tas in gällande stadgande i 24 kap. 3 § 3 mom. rättegångsbalken, enligt vilket domen i ett brottmål skall vara antingen fällande eller frikännande. Det föreslås att stadgandet flyttas till den föreslagna lagen om rättegång i brottmål, eftersom det i fråga om konnexiteten bättre passar in i denna lag. Stadgandet innehåller principen att avgörandet i huvudsaken i ett brottmål skall vara på så sätt slutligt att ett mål som avser samma brott inte på nytt kan tas upp till behandling.

1.5. Lag om upphävande av lagen om fri rättegång

23 §. I 3 mom. ingår ett stadgande som anger att om missnöje anmäls omedelbart mot ett i 1 mom. i samma paragraf avsett beslut, som avkunnats vid muntlig handläggning, skall handläggningen av huvudsaken uppskjutas, då skäl därtill anses föreligga, tills besvären blivit avgjorda och avgörandet vunnit laga kraft. Detta stadgande som nu föreslås bli upphävt är onödigt på grund av att det i denna proposition föreslås att i 25 kap. 16 § rättegångsbalken skall tas in ett stadgande om å ena sidan situationer när missnöjesanmälan utgör en förutsättning för att ändring skall kunna sökas i tingsrättens avgörande, och å andra sidan att tingsrätten skall skjuta upp behandlingen av huvudsaken, när skäl därtill anses föreligga, tills besvären har avgjorts genom ett lagakraftgående avgörande.

1.6. Fastighetsbildningslagen

259 §. Rättegångsförfarandet i jorddomstolarna moderniserades genom lagen om ändring av lagen om skifte (1016/1993). Procedurstadgandena togs in i fastighetsbildningslagen (554/1995), genom vilken lagen om skifte upphävs i början av 1997.

I samband med revideringen av förfarandet i jorddomstolarna reviderades också förfarandet i vattendomstolarna. I 16 kap. 41 § (1015/1993) vattenlagen (264/1961) ingår stadganden om under vilka förutsättningar ett mål kan avgöras på basis av handlingarna och utan att huvudförhandling hålls.

Redan på grund av målens natur påminner förfarandet i jorddomstolarna nära om rättegången i vattenmål. Jorddomstolarna är å andra sidan fullföljdsdomstolar som behandlar besvär över rättsliga avgöranden vid fastighetsförrättningar. Av dessa orsaker före-

slås att 259 § 3 mom. fastighetsbildningslagen nu i samband med revideringen av hovrättsförfarandet ändras så att det motsvarar 16 kap. 41 § vattenlagen.

Enligt det föreslagna momentet behöver huvudförhandling inte hållas i jorddomstolen och saken kan avgöras på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet, om saken är av sådan art att avgörandet inte kräver muntlig förhandling, eller om parterna meddelar att de inte har muntlig bevisning att anföra och begär att saken skall avgöras i skriftligt förfarande.

2. Ikraftträdande

Lagarna föreslås träda i kraft 1.1.1998.

Det föreslagna systemet med prövningstillstånd kan inte tillämpas när ändring söks i ett avgörande som har meddelats eller avkunnats före lagens ikraftträdande. Ett framgångsrikt genomförande i hovrätten av denna reform, som framhäver att rättegången skall vara koncentrerad, omedelbar och muntlig, förutsätter att de mål och ärenden som förs till hovrätten också i tingsrätten har behandlats koncentrerat vid en huvudförhandling. Av dessa orsaker har man vid beredningen av förslaget ansett det ändamålsenligt att de nya stadgandena skall tillämpas antingen på hela behandlingen av en sak i hovrätten eller så inte på någon del av denna. De nya stadgandena om behandlingen av en sak i hovrätten kommer också att börja tillämpas vid olika tidpunkter i fråga om å ena sidan tvistemål och ansökningsärenden och å andra sidan brottmål. Detta beror på att rättegången i tvistemål i underrätten redan tidigare har reviderats, medan revideringen av rättegångsförfarandet i brottmål som bäst behandlas i riksdagen.

Det föreslås således att de nya stadgandena skall tillämpas på sådana tvistemål i vilka det överklagade avgörandet har meddelats eller avkunnats efter att de föreslagna lagarna har trätt i kraft. På brottmål skall de nya stadgandena tillämpas när det mål, i vilket ändring söks, har avgjorts i tingsrätten efter att de föreslagna lagarna har trätt i kraft och målet har behandlats i underrätten i enlighet med lagen om rättegång i brottmål, vilken torde träda i kraft den 1 september 1997.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag**om ändring av rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i rättegångsbalken 24 kap. 3 § 1 och 3 mom., sådana de lyder i lag av den 29 juli 1948 (573/1948),
ändras 2 kap. 8 § 2 mom., 24 kap. 4 §, 4 a § 3 mom. och 5—7 § samt 25—27 kap.,
 av dessa lagrum 2 kap. 8 § 2 mom. sådant det lyder i lag av den 28 juni 1993 (595/1993), 24 kap. 4 a § 3 mom. sådant det lyder i lag av den 22 juli 1991 (1064/1991), 5 § sådan den lyder ändrad genom sistnämnda lag och lag av den 19 december 1921 (274/1921), 6 § sådan den lyder i lag av den 27 april 1868 (21/1868) och 7 § sådan den lyder ändrad genom nämnda lag av den 19 december 1921 och lag av den 26 juli 1993 (702/1993), samt 25—27 kap. sådana de lyder jämte ändringar, samt
fogas till 2 kap. 8 §, sådan den lyder ändrad genom lag av den 22 juli 1991 (1052/1991) och nämnda lag av den 28 juni 1993, nya 3 och 4 mom. och till 23 kap. 3 § ett nytt 2 mom. som följer:

2 kap.

Om domförhet

8 §

Vid behandling av ansökan om prövningstillstånd är hovrätten domför med två ledamöter.

Om besvär har återtagits helt, kan en ledamot fatta avgörande med anledning därav. En ledamot kan också besluta att huvudförhandling skall hållas i saken och fatta de avgöranden som hänför sig till huvudförhandlingen samt även besluta om andra åtgärder i samband med beredningen av målet eller ärendet och under beredningen fastställa en förlikning.

I ärenden som gäller säkringsåtgärder eller förbud mot eller avbrytande av verkställigheten är hovrätten domför också med en ledamot.

23 kap.

Om omröstning

3 §

Om vid omröstning i hovrätten i en fråga som gäller beviljande av prövningstillstånd den ena ledamoten är för beviljande av prövningstillstånd, vinner hans mening.

24 kap.

Om domstolens avgörande

4 §

Sedan beslutsöverläggningen har avslutats avkunnas hovrättens avgörande eller meddelas i hovrättens kansli. Ett avgörande som har avkunnats dateras dagen för avkunnandet och ett avgörande som meddelats i kansliet dateras enligt den dag då det finns tillgängligt för parterna.

En dom och ett slutligt beslut skall meddelas inom 30 dagar från den dag då huvudförhandlingen avslutades. Kan ett avgörande av särskilda skäl inte meddelas inom denna tid, skall det meddelas så snart som möjligt. Beslutsöverläggningen skall likväl hållas så snart huvudförhandlingen har avslutats eller senast följande vardag.

4 a §

En kopia av tingsrättens dom skall finnas tillgänglig för parterna i domstolens kansli senast två veckor efter att domen har avkunnats eller meddelats.

5 §

Av hovrättens dom eller slutliga beslut skall framgå

1) domstolens namn samt den dag då avgörandet avkunnats eller meddelats,

2) parternas namn, yrken och hemorter,

3) i nödvändig utsträckning en redogörelse för tingsrättens avgörande samt en redogörelse för parternas yrkanden och svaromål i hovrätten samt för de omständigheter på vilka de grundas,

4) domslutet,

5) motiveringarna,

6) de lagrum som har tillämpats, samt

7) namnet på de ledamöter som har tagit del i avgörandet av saken och deras tjänsteställning, och om omröstning har ägt rum; har domstolen röstat, skall till domen eller det slutliga beslutet fogas avvikande åsikter och föredragandens betänkande som avviker från hovrättens avgörande.

Redogörelsen för tingsrättens avgörande kan helt eller delvis ersättas genom att till domen eller det slutliga beslutet fogas en kopia av hela eller av behövliga delar av tingsrättens avgörande, om klarheten i hovrättens avgörande inte genom detta äventyras. Till den del hovrätten omfattar tingsrättens motiveringar behöver dessa inte återges.

Över domen eller det slutliga beslutet upprättas en liggare som skall undertecknas av dem som har deltagit i avgörandet av saken. Föredraganden kontrasygnerar liggaren. Till en part utges som expedition en kopia av liggaren, som skall undertecknas av föredraganden i saken eller av någon annan tjänsteman som presidenten förordnat.

6 §

Ett beslut genom vilket en ansökan om prövningstillstånd har avslagits behöver inte innehålla en redogörelse, motiveringar eller lagrum enligt vad som föreskrivs i 5 § 1 mom. Till beslutet skall emellertid fogas en kopia av hela eller av behövliga delar av tingsrättens avgörande.

7 §

Hovrätten skall sända en kopia av sitt avgörande till alla som fört talan i hovrätten.

En kopia skall dessutom sändas till svaranden i ett brottmål, om hovrätten har ändrat tingsrättens avgörande till hans nackdel.

25 kap.

Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

Allmänna stadganden

1 §

Ändring i tingsrätts avgörande söks hos hovrätten genom besvär.

I en tingsrätts dom och slutliga beslut samt i övriga avgöranden som har fattats i samband därmed får ändring sökas, om inte ändringssökande har förbjudits särskilt.

I en tingsrätts avgöranden under rättegången får ändring sökas endast om detta är uttryckligen tillåtet. Om missnöjesanmälan som en förutsättning för rätten att anföra besvär i dessa situationer stadgas i 16 § 1 mom.

I mål som nämns i 3 och 5 § krävs prövningstillstånd av hovrätten.

2 §

I ett mål där förlikning är tillåten kan parterna skriftligen avtala att ingen av dem söker ändring i domen genom besvär. Avtalet skall gälla en viss tvist eller framtida tvister som uppstår på grund av ett visst angivet rättsförhållande.

Under besvärstiden kan en part med bindande verkan anmäla att han helt eller delvis nöjer sig med tingsrättens avgörande. Anmälan skall göras skriftligen till tingsrätten.

Prövningstillstånd

3 §

I ett *tvistemål* som behandlats i tingsrätten som ett ordinarie mål behöver en part prövningstillstånd, om det beträffande vilket tingsrättens avgörande går parten emot endast gäller pengar eller annan egendom eller förmån som utan svårighet kan uppskattas i pengar, och penningbeloppet eller värdet av egendomen eller förmånen uppenbart inte överstiger 20 000 mark när tingsrättens avgörande avkunnas eller meddelas.

Vid beräkning av det belopp som avses i 1 mom. skall ränta som upplupit efter väckande av talan eller utdömda rättegångskostnader inte beaktas.

Vederbörande ministerium fastställer årligen på grundval av förändringar i levnads-kostnadsindex det belopp som avses i denna paragraf, avrundat till närmaste jämna tusen-

tal mark.

4 §

Prövningstillstånd behövs inte i en sak som i tingsrätten har behandlats som ett *ansökningsärende* eller som gäller meddelande av *näringsförbud*.

5 §

I ett *brottmål* behöver en svarande prövningstillstånd, om han inte har dömts till strängare straff än böter.

Allmänna åklagaren och en målsägande behöver prövningstillstånd, om besvären gäller ett brott för vilket med hänsyn till de i åtalet angivna omständigheterna inte föreskrivs något annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år sex månader. Allmänna åklagaren behöver emellertid inte tillstånd när han söker ändring till förmån för en svarande i ett brottmål.

Om besvären gäller ett privaträttsligt anspråk som har avgjorts i samband med brottmålet eller en förverkandepåföljd, beträffande vilka prövningstillstånd inte krävs med stöd av 3 §, behöver svaranden och målsäganden inte tillstånd enligt 1 och 2 mom. för att anföra besvär över ett avgörande genom vilket det brott som utgör grund för ersättningsanspråket eller förverkandepåföljden har tillräknats svaranden.

Prövningstillstånd behövs inte i militära rättegångsärenden eller i ett mål som gäller straffansvar för en juridisk person.

6 §

Prövningstillstånd skall beviljas, om det finns skäl till ändring av slutresultatet i tingsrättens avgörande. För ny bedömning av bevis kan tillstånd likväl beviljas endast om det finns grundad anledning att misstänka att bevisen har bedömts fel.

Prövningstillstånd kan beviljas, om

1) det med avseende på lagens tillämpning i andra liknande fall är av vikt att saken prövas av hovrätten, eller

2) det föreligger något annat vägande skäl att bevilja tillstånd.

Tillståndet kan beviljas att gälla endast en del av tingsrättens avgörande. Frågan om beviljande av tillstånd i någon annan del av saken kan därvid hänskjutas till avgörande i samband med behandlingen av besvären.

Fullföljdsanvisningar

7 §

När en tingsrätt avkunnar eller meddelar ett avgörande skall den samtidigt uppge om ändring kan sökas i saken och vad som skall iaktas när ändring söks. Om prövningstillstånd behövs i saken eller om missnöje enligt 16 § 1 mom. skall anmälas med avgörandet för att talan skall bevaras, skall detta nämnas.

Om tingsrätten dömer till straff en svarande i ett brottmål som var frånvarande när behandlingen av målet avslutades i sammanträde, skall tingsrätten omedelbart efter att domen har avkunnats eller meddelats underätta honom om vilken dag målet avgjordes, den utdömda påföljden samt i 1 mom. nämnda uppgifter om sökande av ändring i målet. Meddelandet får sändas med posten till den adress som svaranden senast har uppgett. Underrättelse behöver likväl inte ske i fråga om böter eller förvandlingsstraff.

Besväransvisning

8 §

Besväransvisning skall fogas till den kopia av tingsrättens avgörande som ges ut till en part.

I besväransvisningen skall nämnas fullföljdsdomstolen samt den dag när besvärstiden löper ut. I besväransvisningen skall det redogöras för stadgandena om fullföljande av besvär samt om besvärsskriftens innehåll och bilagor.

Om prövningstillstånd behövs i saken, skall detta nämnas i anvisningen och samtidigt redogöras för de grunder på vilka tillstånd kan beviljas.

Är besväransvisningen felaktig och har felet inte tydligt kunnat upptäckas, skall besvären inte avvisas på grund av detta, om ändringssökanden har iakttagit antingen anvisningen eller vad som stadgas om saken.

Fullföljande av besvär

9 §

Tiden för sökande av ändring är 30 dagar från den dag då tingsrättens avgörande avkunnades eller meddelades.

Senast den dag då fristen löper ut skall en part före tjänstetidens utgång tillstålla tingsrättens kansli sin besvärsskrift. Ändringsan-

sökan som inte har gjorts inom föreskriven tid lämnas utan avseende.

Besvär skall återkallas skriftligen. Återkallandet är bindande. Återkallelsekriften skall riktas till hovrätten och tillställas hovrättens registratorskontor eller tingsrättens kansli.

10 §

Kan en part på grund av laga förfall eller av något annat godtagbart skäl inte inom föreskriven tid söka ändring, sätter tingsrätten på ansökan ut en ny tid för sökande av ändring.

Om ny tid skall innan den ursprungliga fristen löpt ut ansökas skriftligen hos tingsrätten. Till ansökan skall fogas en utredning om det förfall som drabbat sökanden eller om annat skäl för ansökan.

11 §

Beslut om utsättande av ny tid eller om att ändringsansökan skall avvisas på grund av försening fattas av en lagfaren medlem av tingsrätten.

Om ansökan om utsättande av ny tid avslås eller om ändringsansökan avvisas på grund av försening, skall parterna i god tid innan avgörandet ges skriftligen meddelas vilken dag avgörandet kommer att ges.

Besvärsskriftens innehåll och bilagor

12 §

I besvärsskriften, som skall ställas till vederbörande hovrätt, skall uppges det tingsrättsavgörande i vilket ändring söks, och om prövningstillstånd behövs i saken skall i besvärsskriften anges på vilken grund enligt 6 § tillstånd söks samt varför sökanden anser att denna grund är för handen. Om som grund för tillståndet anges felaktig bevisprövning, skall samtidigt anges vilka bevis och i vilket avseende de har bedömts fel så att detta har inverkat på slutresultatet i avgörandet.

Såsom besvär skall i skriften uppges

1) till vilka delar ändring söks i tingsrättens avgörande,

2) vilka ändringar som yrkas i tingsrättens avgörande,

3) de grunder på vilka ändring yrkas och till vilka delar ändringssökanden anser motiveringen för tingsrättens avgörande vara fel-

aktig,

4) de bevis på vilka ändringssökanden önskar stöda sig och vad han vill styrka med vart och ett av dem, samt

5) en eventuell begäran om att huvudförhandling skall hållas i hovrätten.

Åberopas i ett tvistemål där förlikning är tillåten omständigheter eller bevis som inte har lagts fram i tingsrätten, skall ändringssökanden ange varför det skulle vara tillåtet att lägga fram dessa i hovrätten med beaktande av 14 §. Ett skriftlig bevis som tidigare inte har lagts fram skall fogas till besvärsskriften.

Om ändringssökanden önskar att huvudförhandling skall hållas i hovrätten, skall han uppge orsaken till detta. Ändringssökanden skall också uppge sin åsikt om huruvida parterna skall höras vid huvudförhandlingen personligen samt vilka vittnen, sakkunniga och andra personer det är nödvändigt att höra i bevisnings syfte.

13 §

I besvärsskriften skall uppges parternas namn, yrken och hemkommuner samt parternas eller deras lagliga företrädares eller ombuds kontaktuppgifter samt den postadress under vilken meddelanden i saken kan sändas till parten. Om postadressen ändras, skall den nya adressen anmälas till hovrättens registratorskontor. Kontaktuppgifter beträffande vittnen och andra personer som skall höras skall också på ett lämpligt sätt uppges för hovrätten.

Besvärsskriften skall undertecknas av ändringssökanden eller, om han inte själv har uppsatt den, av uppsättaren. Denne skall samtidigt uppge sitt yrke och sin boningsort.

Till besvärsskriften skall fogas de handlingar som ändringssökanden åberopar och som inte har lagts fram i tingsrätten. Av besvärsskriften och de handlingar som fogats till den behöver kopior inte ges in.

Nytt material i hovrätten

14 §

I ett tvistemål där förlikning är tillåten får ändringssökanden inte i hovrätten åberopa andra omständigheter eller bevis än de som har lagts fram i tingsrätten, utom då han gör sannolikt att han inte har kunnat åberopa omständigheten eller beviset i tingsrätten

eller att han har haft giltiga skäl att inte göra det.

Ett kvittningsanspråk som framställs först i hovrätten kan avvisas, om det inte kan prövas utan svårighet.

Kompletterande stadganden

15 §

Skrivelser och till dem fogade handlingar som har tillställts tingsrättens kansli och är riktade till hovrätten skall utan dröjsmål sändas från tingsrätten till hovrätten. Samtidigt skall akten i saken och ljudupptagningarna samt en kopia av tingsrättens dom eller dess beslut som utgör en fristående handling sändas till hovrätten.

Har en besvärsskrift som skall tillställas tingsrättens kansli inkommit till hovrätten inom utsatt tid, skall besvären inte avvisas på grund av detta. Besvärsskriften skall ofördröjligen sändas från hovrätten till tingsrättens kansli.

16 §

För att besvär skall få anföras krävs det att missnöje har anmälts, om besvären gäller ett beslut genom vilket tingsrätten innan huvudsaken har avgjorts har

1) avslagit en begäran om att ett rättegångsbiträde eller en stödperson enligt 2 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål (/) skall förordnas för en målsägande,

2) avslagit en ansökan som med stöd av 18 kap. 9 § 1 mom. rättegångsbalken gjorts om rätt att delta som intervenient i rättegången, eller

3) fattat ett avgörande som avses i 23 § 1 mom. lagen om fri rättegång (87/1973).

När ett beslut som avses i 1 mom. har fattats vid ett sammanträde, skall missnöje anmälas genast. I annat fall skall missnöje anmälas hos tingsrätten eller dess kansli senast sjunde dagen efter den dag då en part som avser anförä besvär över beslutet fick del av det, likväl senast trettonde dagen efter att beslutet gavs.

När missnöje med ett tingsrättsavgörande som avses i denna paragraf har anmälts skall tingsrätten skjuta upp behandlingen av huvudsaken, när skäl därtill anses föreligga, tills besvären har avgjorts genom ett laga-kraftgäande avgörande.

26 kap.

Om behandlingen av fullföljdsfall i hovrätten

Komplettering och avvisande av ändringsansökan

1 §

Om ändringsansökan är bristfällig och en komplettering är nödvändig för att rättegången skall kunna föras vidare, skall ändringssökanden uppmanas att avhjälpa bristen inom en av hovrätten utsatt tid. Samtidigt skall påföljden för försummelse av uppmaningen meddelas.

Av särskilda skäl får en part vars ändringsansökan också efter komplettering är bristfällig beredas ett nytt tillfälle att komplettera den.

Om ändringssökanden inte iakttar uppmaningen och ändringsansökan är så bristfällig att den inte kan läggas till grund för rättegång i hovrätten, skall ansökan avvisas.

2 §

Om det finns något annat hinder mot att ta upp en ändringsansökan till prövning än ett som nämns i 1 §, skall hovrätten genast avvisa ansökan.

Skriftligt bemötande

3 §

I en sak där det behövs prövningstillstånd skall hovrätten vid behov av ändringssökandens motpart begära ett skriftligt bemötande med anledning av ändringsansökan.

I en sak där prövningstillstånd inte behövs eller där tillstånd har beviljats skall ett skriftligt bemötande alltid begäras av motparten, om detta inte skall anses onödigt som följd av att denne på eget initiativ har avgett bemötande eller att bemötande redan har begärts när ansökan om tillstånd behandlades eller att ändringsansökan är uppenbart ogrundad.

Motparten skall uppmanas att avge sitt bemötande inom en av hovrätten utsatt tid. I samband med uppmaningen skall motparten delges ändringsansökan och därtill fogade handlingar.

4 §

I sitt bemötande skall den som avger det uppge

1) den sak i vilken bemötandet avges,
2) om han medger eller bestrider ändringsyrkandet, samt

3) sin åsikt om grunderna för ändringssökandens yrkanden och de omständigheter på vilka han önskar stöda sig.

Om bemötande har begärts redan när ansökan om prövningstillstånd behandlas, skall den som avger bemötandet i detta också yttra sig om den grund för beviljande av tillstånd som ändringssökanden framfört.

Hovrätten kan dessutom bestämma vilka frågor den som avger bemötandet särskilt skall yttra sig om.

På bemötandet och den som avgett det tillämpas dessutom vad som i 25 kap. 12 § 2 mom. 4 punkten och 3 och 4 mom. samt i 13 och 14 § stadgas om besvär och ändringssökanden. Av bemötandet och därtill fogade handlingar skall emellertid kopior ges in.

5 §

Hovrätten kan vid behov bereda den som avgett bemötandet tillfälle att inom en av hovrätten utsatt tid komplettera bemötandet.

6 §

Ett bemötande skall delges ändringssökanden.

Avgörande beträffande ansökan om prövningstillstånd

7 §

Hovrätten avgör på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet om prövningstillstånd skall beviljas.

Annan beredning av ett mål eller ärende

8 §

Hovrätten kan uppmana en part att inom viss tid ge in ett skriftligt yttrande till hovrätten. Hovrätten skall då bestämma vad parten skall yttra sig om. En part får likväl endast av särskilda skäl uppmanas att ge in ett skriftligt yttrande mer än en gång. Yttrandet skall delges motparten.

Hovrätten kan kalla parterna att höras vid sammanträde, om detta främjar förberedelsen av saken.

9 §

Vid förberedelsen kan hovrätten besluta att huvudförhandling skall hållas i saken.

Vid förberedelsen beslutar hovrätten dessutom om att sakkunnigutlåtanden skall inhämtas, skriftliga bevis skall läggas fram, syn skall förrättas eller andra förberedande åtgärder skall vidtas, om detta behövs för att säkerställa att bevisen finns tillgängliga vid huvudförhandlingen samtidigt.

Vid förberedelsen beslutar hovrätten också huruvida parterna skall höras personligen samt vilka vittnen, sakkunniga och andra personer skall höras i bevisningssyfte vid huvudförhandlingen.

Vid förberedelse i hovrätten iaktas i tillämpliga delar gällande stadganden om förberedelse vid tingsrätt.

Föremålet för rättegång

10 §

Rättegången i hovrätten gäller den sak som varit föremål för tingsrättens avgörande till den del det åberopats i besvären och i det eventuella bemötandet. Om besvärens och bemötandets innehåll och motiveringar stadgas i 25 kap. 12 § och 26 kap. 4 §.

Om ändring i tingsrättens dom i ett brottmål söks endast i fråga om straffpåföljden, får hovrätten inte utan särskilda skäl pröva om svaranden i brottmålet har gjort sig skyldig till den gärning som tillräknats honom.

Om besvären inte har bemötts eller samtliga yrkanden och grunder som den som givit bemötandet framställt i tingsrätten inte har upprepats i bemötandet, skall hovrätten förhöra sig om vad besvärarendens motpart åberopar till stöd för sitt bemötande. Förfrågan kan underlätas, om det i saken är entydigt vilka motpartens yrkanden var i underretten.

Material som används vid avgörande av ett mål eller ärende

11 §

Ett mål eller ärende avgörs på föredragning på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet, om någon huvudförhandling inte hålls i saken med stöd av 12 eller 13 §.

En sak i vilken med stöd av 12 eller 13 § hålls huvudförhandling avgörs på grundval av det material som läggs fram vid denna.

Huvudförhandling

12 §

Hovrätten håller vid behov huvudförhandling vid vilken parter, vittnen och sakkunniga kan höras samt annan utredning tas emot.

Huvudförhandlingen kan begränsas så att den gäller endast en sådan del av den fullföljda saken som kan avgöras separat.

13 §

Hovrätten skall också hålla huvudförhandling när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det.

Av skäl som avses i 1 mom. behöver huvudförhandling emellertid inte hållas, om

1) i tvistemål motparten har medgivit ändringssökandens ändringsyrkande,

2) i brottmål endast svaranden har krävt huvudförhandling och målet avgörs i enlighet med hans yrkanden,

3) den som krävt huvudförhandling har nöjt sig med tingsrättens avgörande och avgörandet inte ändras till hans nackdel,

4) besvären är uppenbart ogrundade, eller

5) i målet endast avgörs en fråga som gäller rättegången.

Vad som stadgas i 1 mom. samt i 2 mom. 1 och 3—5 punkten skall i tillämpliga delar också iaktas vid behandlingen av besvär i ansökningsärenden.

Kallelse till huvudförhandling och följden av parts utevaro

14 §

Hovrätten skall kalla parterna till huvudförhandlingen.

I kallelsen skall parterna underrättas om vilken dag och vid vilket klockslag samt var huvudförhandlingen hålls. Samtidigt skall det meddelas vilken påföljd enligt 15—17 § kan följa av att en part inte infinner sig till huvudförhandlingen.

15 §

Ändringssökanden kallas till huvudförhandlingen vid äventyr att besvären vid hans utevaro avskrivs.

Ändringssökandens motpart kallas till huvudförhandlingen vid vite, om behandlingen av saken förutsätter att motparten är närvarande.

Ändringssökandens motpart, vars hörande

inte anses nödvändigt, kallas till huvudförhandlingen vid äventyr att saken kan avgöras trots hans utevaro.

Allmänna åklagaren skall på tjänstens vägnar vara närvarande vid huvudförhandlingen i ett mål där allmänna åklagaren är ändringssökande eller där svaranden i ett brottmål har anfört besvär över tingsrättens avgörande som har fattats med anledning av allmänna åklagarens straffyrkande. Allmänna åklagaren skall också vara närvarande vid huvudförhandlingen i en sak som gäller meddelande av näringsförbud.

16 §

En parts rätt att anlita ombud eller skyldighet att personligen eller såsom juridisk person lagligen företrädd infinna sig till rätten bestäms enligt vad hovrätten bestämmer.

En part eller hans lagliga företrädare kan åläggas att infinna sig personligen till huvudförhandlingen, om det för utredningen av saken anses nödvändigt att han hörs.

Om svaranden i ett brottmål skall infinna sig personligen till en huvudförhandling som hålls med anledning av allmänna åklagarens besvär och det på grund av svarandens beteende är skäl att anta att han inte kommer att följa kallelsen, får hovrätten besluta att han skall hämtas till huvudförhandlingen.

Om åläggande av svaranden i ett brottmål att personligen infinna sig till huvudförhandlingen gäller dessutom vad som stadgas i 8 kap. 13 § lagen om rättegång i brottmål.

17 §

Om ändringssökanden uteblir från huvudförhandlingen, skall besvären avskrivs.

Om ändringssökandens motpart eller dennes lagliga företrädare uteblir från en huvudförhandling till vilken han har uppmanats att infinna sig vid vite, kan honom föreläggas ett högre vite. Om han har ålagts att infinna sig personligen, kan domstolen bestämma att han skall hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde. I ett tvistemål där förlikning inte är tillåten och i ett brottmål kan domstolen bestämma att han skall hämtas, även om han inte skall infinna sig personligen.

Om ändringssökandens motpart inte har kallats till huvudförhandlingen vid vite, kan saken avgöras trots hans utevaro.

18 §

Om en part inte infinner sig till huvudför-

handlingen trots vite eller om någon som domstolen har bestämt att skall bli hämtad inte påträffas eller om kallelsen inte kan delges en part, kan saken avgöras trots partens utevaro, om skäl därtill föreligger. Förelagt vite utdöms härvid inte.

Förelagt vite udöms inte heller om en part eller hans lagliga företrädare, som uteblivit från huvudförhandlingen trots vite, kan hämtas till samma sammanträde, eller om frågan om hörande av en part eller hans lagliga företrädare förfaller.

19 §

Har besvären avskrivits på grund av ändringssökandens utevaro, men han har haft laga förfall och inte kunnat anmäla detta i tid, har ändringssökanden rätt att få besvären behandlade på nytt genom en skriftlig anmälan till hovrätten inom 30 dagar från det besvären avskrevs. Styrker ändringssökanden inte sitt laga förfall, skall besvären inte tas upp.

20 §

Hovrätten skall till huvudförhandlingen också kalla vittnen och sakkunniga samt övriga personer som skall höras i bevissyfte, om detta inte enligt 11 kap. 2 § har anförts trots en part.

I kallelsen skall meddelas vilken dag och vid vilket klockslag samt var huvudförhandlingen hålls. I kallelsen skall också uppges nödvändiga uppgifter om parterna och saken. I kallelsen skall dessutom anges vad som stadgas i 17 kap. 36 och 39 §, 40 § 4 och 5 mom. samt 48 § 2 mom.

Förfarandet vid huvudförhandling

21 §

Vid huvudförhandlingen skall i följande ordning

- 1) i nödvändig utsträckning redogöras för tingsrättens avgörande,
- 2) ändringssökanden uppge till vilka delar ändring söks i tingsrättens avgörande och vilka ändringar som yrkas i avgörandet,
- 3) svaranden meddela om han medger eller bestrider ändringsyrkandet,
- 4) först ändringssökanden och sedan motparten, om hovrätten inte bestämmer annat om ordningsföljden, i tur och ordning närmare motivera sin uppfattning och yttra sig om de grunder som motparten har anfört,

5) bevis upptas, samt

6) ändringssökanden och svaranden slutföra sin talan.

Avvikelse från ordningsföljden enligt 1 mom. får emellertid ske vid behov.

22 §

Vid huvudförhandling i hovrätten iaktas i tillämpliga delar gällande stadganden om huvudförhandling i tingsrätt.

Protokoll vid huvudförhandling

23 §

Vid huvudförhandling skall föras protokoll. Protokollet skall undertecknas av den som har satt upp det.

I protokollet skall antecknas

- 1) domstolens namn och behandlingsdagen,
- 2) namnet på de av domstolens ledamöter som har deltagit i behandlingen av saken och deras tjänsteställning samt namnet på protokollföraren,
- 3) parterna och de som har kallats att höras samt om de är närvarande,
- 4) parternas ombud eller biträden samt tolkar,
- 5) saken samt
- 6) orsaken till att behandlingen har skett inom stängda dörrar.

24 §

I protokollet skall dessutom antecknas de uppgifter som behövs för behandlingen av saken samt vittnen, sakkunniga och övriga personer som har hörts i saken samt andra bevis som har lagts fram.

Förhör med ett vittne eller en sakkunnig samt med en part som hörs i bevissyfte eller med någon annan skall tas upp på fonetisk väg. Är ljudupptagning inte möjlig, skall utsagan ordagrant tas in i protokollet.

Protokollet skall ta upp vad hovrätten har iakttagit vid syn.

Ändring av tingsrättens dom till förmån för svaranden i ett brottmål

25 §

Hovrätten kan ändra tingsrättens dom med anledning av ett straffyrkande till förmån för svaranden i ett brottmål också när endast allmänna åklagaren har sökt ändring i domen.

Delgivningsätt

26 §

Hovrätten får sända ett föreläggande och en kallelse som avses i detta kapitel med posten till den adress som parten senast har uppgivit. Kallelse till huvudförhandling skall likväl enligt vad som stadgas i 11 kap. 3 och 4 § delges parterna samt vittnen, sakkunniga och andra personer som skall höras i bevissyfte.

27 kap.

Om förfarandet i tvistemål och brottmål som hovrätten behandlar i första instans

1 §

Vid anhängiggörande och förberedelse av mål iaktas i tillämpliga delar vad som stadgas om mål som behandlas i tingsrätten.

2 §

Hovrätten skall hålla huvudförhandling, om det är nödvändigt för att höra parter, vittnen eller sakkunniga eller för att målet i övrigt skall kunna utredas.

3 §

Hovrätten skall också hålla huvudförhandling när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det.

Av skäl som avses i 1 mom. behöver huvudförhandling emellertid inte hållas, om

1) i tvistemål käromålet har medgivits eller käranden har avstått från käromålet,

2) det är uppenbart att kärandens yrkande är ogrundat eller

3) i målet endast avgörs en fråga som gäller rättegången.

4 §

Om huvudförhandling inte skall hållas i målet med stöd av 2 eller 3 §, skall målet avgöras på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet.

5 §

När parterna kallas till huvudförhandling och när huvudförhandling hålls skall i tillämpliga delar iaktas vad som stadgas om behandlingen av tvistemål och brottmål i tingsrätt.

Denna lag träder i kraft den 19 .

Denna lag skall tillämpas på tvistemål och ansökningsärenden, om det avgörande som är föremål för ändringssökande har meddelats eller avkunnats i tingsrätten efter lagens ikraftträdande.

Denna lag skall tillämpas på brottmål, om det mål i vilket ändring söks har behandlats i tingsrätten med iakttagande av lagen om rättegång i brottmål och avgörandet i målet har meddelats eller avkunnats efter att denna lag har trätt i kraft.

På mål som hovrätten behandlar i första instans skall denna lag tillämpas, om målet har anhängiggjorts efter lagens ikraftträdande.

2.

Lag**om ändring av 7 kap. 7 § strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
 fogas till 7 kap. 7 § strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889), sådant detta lagrum
 lyder i lag av den 19 april 1991 (697/1991), ett nytt 4 mom. som följer:

7 kap.

om bestämmande av ett gemensamt straff är
 hovrätten domför också med en ledamot.**Om gemensamt straff**

7 §

*Bestämmande av ett gemensamt
 fängelsestraff för verkställighet*

Denna lag träder i kraft den 19 .

 Vid behandling av besvär över ett beslut

3.

Lag**om ändring av 6 kap. 14 § lagen om verkställighet av straff**

I enlighet med riksdagens beslut
 ändras 6 kap. 14 § 2 mom. lagen den 19 december 1889 (39/1889) om verkställighet av
 straff, sådant detta lagrum lyder i lag av den 21 juli 1977 (595/1977), som följer:

6 kap.

Vid behandling av mål om bestämmande
 av förvandlingsstraff är hovrätten domför
 också med en ledamot.**Om böter, förvandlingsstraff för böter och
 om samfundsbot**

14 §

Denna lag träder i kraft den 19 .

4.

Lag**om ändring av 11 kap. 4 § lagen om rättegång i brottmål**

I enlighet med riksdagens beslut fogas till 11 kap. 4 § lagen den 199 om rättegång i brottmål (/) ett nytt 2 mom. som följer:

11 kap.

Domen i ett brottmål skall vara antingen fällande eller frikännande.

Om domstolens avgörande

4 §

Denna lag träder i kraft den 19 .

5.

Lag**om upphävande av 23 § 3 mom. lagen om fri rättegång**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

den 23 december 1988 (1125/1988).

Genom denna lag upphävs 23 § 3 mom. lagen den 2 februari 1973 om fri rättegång (87/1973), sådant detta lagrum lyder i lag av

2 §

Denna lag träder i kraft den 19 .

6.

Lag**om ändring av 259 § fastighetsbildningslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras 259 § 3 mom. fastighetsbildningslagen av den 12 april 1995 (554/1995) som följer:

259 §

Huvudförhandling behöver inte hållas och saken kan avgöras på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet, om

1) saken är av sådan art att avgörandet inte kräver muntlig förhandling, eller

2) parterna meddelar att de inte har muntlig bevisning att anföra och begär att saken skall avgöras utan att huvudförhandling hålls.

Denna lag träder i kraft den 19 .

Helsingfors den 11 april 1997

Republikens President

MARTTI AHTISAARI

Justitieminister *Kari Häkämies*

1.

Lag**om ändring av rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i rättegångsbalken 24 kap. 3 § 1 och 3 mom., sådana de lyder i lag av den 29 juli 1948 (573/1948),

ändras 2 kap. 8 § 2 mom., 24 kap. 4 §, 4 a § 3 mom. och 5—7 § samt 25—27 kap.,
av dessa lagrum 2 kap. 8 § 2 mom. sådant det lyder i lag av den 28 juni 1993 (595/1993),
24 kap. 4 a § 3 mom. sådant det lyder i lag av den 22 juli 1991 (1064/1991), 5 § sådan den
lyder ändrad genom sistnämnda lag och lag av den 19 december 1921 (274/1921), 6 § sådan
den lyder i lag av den 27 april 1868 (21/1868) och 7 § sådan den lyder ändrad genom
nämnda lag av den 19 december 1921 och lag av den 26 juli 1993 (702/1993), samt 25—27
kap. sådana de lyder jämte ändringar, samt

fogas till 2 kap. 8 §, sådan den lyder ändrad genom lag av den 22 juli 1991 (1052/1991)
och nämnda lag av den 28 juni 1993, nya 3 och 4 mom. och till 23 kap. 3 § ett nytt 2 mom.
som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

Om domförhet

8 §

Om besvär har återtagits helt, kan en medlem fatta avgörande med anledning därav. En medlem kan också efter att vid behov ha förhandlat med de övriga medlemmarna besluta att muntlig förhandling skall hållas och fatta de avgöranden som hänför sig till den muntliga förhandlingen samt även besluta om andra åtgärder i samband med beredningen av målet eller ärendet.

Vid behandling av ansökan om prövningstillstånd är hovrätten domför med två ledamöter.

Om besvär har återtagits helt, kan en ledamot fatta avgörande med anledning därav. En ledamot kan också besluta att huvudförhandling skall hållas i saken och fatta de avgöranden som hänför sig till huvudförhandlingen samt även besluta om andra åtgärder i samband med beredningen av målet eller ärendet och under beredningen fastställa en förlikning.

I ärenden som gäller säkringsåtgärder eller förbud mot eller avbrytande av verkställigheten är hovrätten domför också med en ledamot.

23 kap.

Om omröstning

3 §

Om vid omröstning i hovrätten i en fråga

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

som gäller beviljande av prövningstillstånd den ena ledamoten är för beviljande av prövningstillstånd, vinner hans mening.

24 kap.

Om domstolens avgörande

3 §

All dom bör fästas på skäl och lag och ej på godtycke och skall däri tydeliga utsättas de huvudskäl och det lagrum, därå slutet grundas. Domaren skall ej gå något mål förbi, som käranden efter stämningen i saken föreställt eller svaranden i en eller annan måtto däremot invänt, utan utslag däröver giva, eftersom det beskaffat finnes. Ej må han föra i sitt slut något in, som till saken ej rätteligen hör, ej heller giva anledning till ny rättegång med den, som i samma sak ej stämd eller hörd är. Angående rättegångskostnad dömes tillika med huvudsaken, så ock om någondera parten sig så förgripit, som i 7 § 14 kap. sagt är.

Borde i något mål främmande stats lag tillämpas, men kan utredning om dess innehåll icke erhållas, skall finsk lag följas.

Dom i brottmål skall vara antingen fällande eller frikännande.

4 §

Varder dom, tå vädjadt är, i högre Rätt godkänd; ther måge ej the förre skiälen införas, utan förklare Rätten ther på samma dom för god och gild. Hafva flere skiäl sig ther yppadt; the kunna thertil läggas.

3 §

(1 mom. upphävs)

(3 mom. upphävs)

4 §

Sedan beslutsöverläggningen har avslutats avkunnas hovrättens avgörande eller meddelas i hovrättens kansli. Ett avgörande som har avkunnats dateras dagen för avkunnandet och ett avgörande som meddelats i kansliet dateras enligt den dag då det finns tillgängligt för parterna.

En dom och ett slutligt beslut skall meddelas inom 30 dagar från den dag då huvudförhandlingen avslutades. Kan ett avgörande av särskilda skäl inte meddelas inom denna tid, skall det meddelas så snart som möjligt. Beslutsöverläggningen skall likväl hållas så snart huvudförhandlingen har avslutats eller senast följande vardag.

4 a §

För den som har anmält missnöje med

En kopia av tingsrättens dom skall finnas

Gällande lydelse

tingsrättens dom skall en kopia av domen eller ett utdrag ur protokollet finnas tillgängliga i domstolens kansli senast tre veckor efter att domen har avkunnats eller meddelats. Annars skall kopian eller utdraget, om möjligt, stå att få i kansliet senast 30 dagar efter att domen har avkunnats eller meddelats.

5 §

I hovrätt skall dom så snart ske kan utgivas å dag, vilken genom anslag, sist dagen förut bör kungöras.

Föreslagen lydelse

tillgänglig för parterna i domstolens kansli senast två veckor efter att domen har avkunnats eller meddelats.

5 §

Av hovrättens dom eller slutliga beslut skall framgå

- 1) domstolens namn samt den dag då avgörandet avkunnats eller meddelats,*
- 2) parternas namn, yrken och hemorter,*
- 3) i nödvändig utsträckning en redogörelse för tingsrättens avgörande samt en redogörelse för parternas yrkanden och svaromål i hovrätten samt för de omständigheter på vilka de grundas,*
- 4) domslutet,*
- 5) motiveringarna,*
- 6) de lagrum som har tillämpats, samt*
- 7) namnet på de ledamöter som har tagit del i avgörandet av saken och deras tjänsteställning, och om omröstning har ägt rum; har domstolen röstat, skall till domen eller det slutliga beslutet fogas avvikande åsikter och föredragandens betänkande som avviker från hovrättens avgörande.*

Redogörelsen för tingsrättens avgörande kan helt eller delvis ersättas genom att till domen eller det slutliga beslutet fogas en kopia av hela eller av behövliga delar av tingsrättens avgörande, om klarheten i hovrättens avgörande inte genom detta äventyras. Till den del hovrätten omfattar tingsrättens motiveringar behöver dessa inte återges.

Över domen eller det slutliga beslutet upprättas en liggare som skall undertecknas av dem som har deltagit i avgörandet av saken. Föredraganden kontrasignerar liggaren. Till en part utges som expedition en kopia av liggaren, som skall undertecknas av föredraganden i saken eller av någon annan tjänsteman som presidenten förordnat.

6 §

I de saker, som ej instämnda, eller lagvadda äro, så ock då Rättens slut fordras förut öfver någon partens invändning i rättegången,

6 §

Ett beslut genom vilket en ansökan om prövningstillstånd har avslagits behöver inte innehålla en redogörelse, motiveringar eller -

Gällande lydelse

der afsäges ej Hovrättens utslag offentligen, utan gifve Hovrätten det ut efter anslag, om det ej muntligen kungjordt är.

7 §

Alla hovrättens domar och utslag, som efter anslag avsägas eller utgivnas, böra förut färdiga utskrivnas utan fel, att delomännen må dem, med rättens underskrift och insegel, utan uppskov undfå, mot den lösen, som särskilt är stadgad; varde ock i hovrätt lika lydande förvarat, med deras underskrift som i saken dömt.

Om avgifter som skall uppbäras vid hovrätten stadgas särskilt.

25 kap.

Fullföljd av talan från underrätt till hovrätt*Allmänna stadganden*

1 §

Ändring i underrätts avgörande sökes hos hovrätten genom besvär.

2 §

I underrättens dom och i dess beslut genom vilket målet har avvisats samt i övriga avgöranden som har fattats i samband därmed får ändring sökas genom besvär, om inte ändringssökande har förbjudits särskilt. I underrätts avgöranden under rättegången får ändring sökas särskilt endast om detta är uttryckligen tillåtet.

Föreslagen lydelse

lagrum enligt vad som föreskrivs i 5 § 1 mom. Till beslutet skall emellertid fogas en kopia av hela eller av behövliga delar av tingsrättens avgörande.

7 §

Hovrätten skall sända en kopia av sitt avgörande till alla som fört talan i hovrätten.

En kopia skall dessutom sändas till svaranden i ett brottmål, om hovrätten har ändrat tingsrättens avgörande till hans nackdel.

25 kap.

Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt*Allmänna stadganden*

1 §

Ändring i tingsrätts avgörande söks hos hovrätten genom besvär.

I en tingsrätts dom och slutliga beslut samt i övriga avgöranden som har fattats i samband därmed får ändring sökas, om inte ändringssökande har förbjudits särskilt.

I en tingsrätts avgöranden under rättegången får ändring sökas endast om detta är uttryckligen tillåtet. Om missnöjesanmälan som en förutsättning för rätten att anföra besvär i dessa situationer stadgas i 16 § 1 mom.

I mål som nämns i 3 och 5 § krävs prövningstillstånd av hovrätten.

2 §

I ett mål där förlikning är tillåten kan parterna skriftligen avtala att ingen av dem söker ändring i domen genom besvär. Avtalet skall gälla en viss tvist eller framtida tvister som uppstår på grund av ett visst angivet rättsförhållande.

Under besvärstiden kan en part med bindande verkan anmäla att han helt eller delvis nöjer sig med tingsrättens avgörande. Anmä-

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

lan skall göras skriftligen till tingsrätten.

*Meddelande av fullföljdsanvisningar**Prövningstillstånd*

3 §

Då underrätt avkunnar avgörande i vilket ändring får sökas, skall den samtidigt lämna upplysning om rätten att söka ändring och vad som skall iakttagas för bevarande av talan och för bemötande av besvär.

Närvarande parter skall omedelbart efter avgörandets avkunnande lämnas skriftliga anvisningar, av vilka framgår hur den som är missnöjd med utslaget skall förfara för att draga målet under hovrättens prövning och hur besvären skall bemötas. Anvisningar lämnas likväl icke åt allmän åklagare, ej heller åt annan part, om detta befinner vara uppenbart onödigt. Vid behov lämnas anvisningar åt vittne, sakkunnig och annan under rättegång hörd person.

4 §

Dömes svarande i brottmål till straff och är han frånvarande då utslaget avkunnas, skall domstolen omedelbart underrätta honom om dagen då målet avslutats och den ådömda straffpåföljden och samtidigt tillsända honom i 3 § 2 mom. nämnda anvisningar. Underrättelse behöver likväl icke ske i fråga om böter eller förvandlingsstraff.

Missnöjesanmälan

5 §

Part som vill söka ändring i underrättens avgörande skall vid äventyr av talans förlust anmäla missnöje därmed. Har flera parter gemensam talan, är det till fyllest med en missnöjesanmälan.

Missnöje skall anmälas senast sjunde dagen efter den då underrättens avgörande avkunnades eller gavs.

Missnöjesanmälan kan göras antingen muntligen eller skriftligen hos den domstol som avgjort målet eller i dess kansli.

3 §

I ett tvistemål som behandlats i tingsrätten som ett ordinarie mål behöver en part prövningstillstånd, om det beträffande vilket tingsrättens avgörande går parten emot endast gäller pengar eller annan egendom eller förmån som utan svårighet kan uppskattas i pengar, och penningbeloppet eller värdet av egendomen eller förmånen uppenbart inte överstiger 20 000 mark när tingsrättens avgörande avkunnas eller meddelas.

Vid beräkning av det belopp som avses i 1 mom. skall ränta som upplupit efter väckande av talan eller utdömda rättegångskostnader inte beaktas.

Vederbörande ministerium fastställer årligen på grundval av förändringar i levnads-kostnadsindex det belopp som avses i denna paragraf, avrundat till närmaste jämna tusental mark.

4 §

Prövningstillstånd behövs inte i en sak som i tingsrätten har behandlats som ett ansökningsärende eller som gäller meddelande av näringsförbud.

5 §

I ett brottmål behöver en svarande prövningstillstånd, om han inte har dömts till strängare straff än böter.

Allmänna åklagaren och en målsägande behöver prövningstillstånd, om besvären gäller ett brott för vilket med hänsyn till de i åtalet angivna omständigheterna inte föreskrivs något annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år sex månader. Allmänna åklagaren behöver emellertid inte tillstånd när han söker ändring till förmån för en svarande i ett brottmål.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

Häktad eller person som avtjänar fängelse- eller förvandlingsstraff får i brottmål anmäla missnöje hos fängelsedirektören. Utgår tiden för missnöjesanmälan medan sådan person till följd av rättegång eller fängstransport befinner sig utanför straffanstalten, får han anmäla missnöje dagen efter den då han anlät till fängelset.

Fängelsedirektören skall omedelbart efter utgången av den för missnöjesanmälan stadgade tiden tillställa domstolens kansli uppgift om missnöjesanmälan.

7 §

Missnöjesanmälan får begränsas att gälla en del av underrättens avgörande. Begränsningen skall nämnas då missnöje anmäles.

Allmänna åklagaren skall, om svarandena är flera, då han anmäler missnöje uppge vem av dem missnöjesanmälningen gäller.

6 §

Prövningstillstånd skall beviljas, om det finns skäl till ändring av slutresultatet i tingsrättens avgörande. För ny bedömning av bevis kan tillstånd likväl beviljas endast om det finns grundad anledning att misstänka att bevisen har bedömts fel.

Prövningstillstånd kan beviljas, om

1) det med avseende på lagens tillämpning i andra liknande fall är av vikt att saken prövas av hovrätten, eller

2) det föreligger något annat vägande skäl att bevilja tillstånd.

Tillståndet kan beviljas att gälla endast en del av tingsrättens avgörande. Frågan om beviljande av tillstånd i någon annan del av saken kan därvid hänskjutas till avgörande i samband med behandlingen av besvären.

Fullföljdsanvisningar

7 §

När en tingsrätt avkunnar eller meddelar ett avgörande skall den samtidigt uppge om ändring kan sökas i saken och vad som skall iaktas när ändring söks. Om prövningstillstånd behövs i saken eller om missnöje enligt 16 § 1 mom. skall anmälas med avgörandet för att talan skall bevaras, skall detta nämnas.

Om tingsrätten dömer till straff en svarande i ett brottmål som var frånvarande när behandlingen av målet avslutades i sammanträde, skall tingsrätten omedelbart efter domen har avkunnats eller meddelats underätta honom om vilken dag målet avgjordes, den utdömda påföljden samt i 1 mom.

Gällande lydelse

8 §

Missnöjesanmälan får återkallas inom den tid som är stadgad för anmälan av missnöje. På återkallelse skall tillämpas vad om missnöjesanmälan är stadgat.

9 §

Har missnöje icke anmälts i stadgat ordning eller anmäles missnöje med avgörande i vilket ändring ej får sökas, godkännes anmälningen icke.

Om godkännande av missnöjesanmälan beslutar underrättens ordförande. Är han förhindrad, avgörs frågan av en annan lagfaren medlem av underrätten. Har missnöjesanmälan inte godkänts, skall vederbörande omedelbart skriftligen underrättas om saken.

Har missnöjesanmälan icke godkänts, får klagan däröver anföras i hovrätten. Klagskriften skall inom trettio dagar efter dagen för avkunnandet av underrättens avgörande tillställas underrättens kansli. Anser hovrätten att missnöjesanmälan skett i laga ordning, skall den vid behov utsätta ny tid för ändringssökande.

Föreslagen lydelse

nämnda uppgifter om sökande av ändring i målet. Meddelandet får sändas med posten till den adress som svaranden senast har uppgett. Underrättelse behöver likväl inte ske i fråga om böter eller förvandlingsstraff.

Besvärсанvisning

8 §

Besvärсанvisning skall fogas till den kopia av tingsrättens avgörande som ges ut till en part.

I besvärсанvisningen skall nämnas fullföljdsdomstolen samt den dag när besvärstiden löper ut. I besvärсанvisningen skall det redogöras för stadgandena om fullföljande av besvär samt om besvärsskriftens innehåll och bilagor.

Om prövningstillstånd behövs i saken, skall detta nämnas i anvisningen och samtidigt redogöras för de grunder på vilka tillstånd kan beviljas.

Är besvärсанvisningen felaktig och har felet inte tydligt kunnat upptäckas, skall besvären inte avvisas på grund av detta, om ändringssökanden har iakttagit antingen anvisningen eller vad som stadgas om saken.

Fullföljande av besvär

9 §

Tiden för sökande av ändring är 30 dagar från den dag då tingsrättens avgörande avkunnades eller meddelades.

Senast den dag då fristen löper ut skall en part före tjänstetidens utgång tillstålla tingsrättens kansli sin besvärsskrift. Ändringsansökan som inte har gjorts inom föreskriven tid lämnas utan avseende.

Besvär skall återkallas skriftligen. Återkallelsetexten skall riktas till hovrätten och tillställas hovrättens registratorskontor eller tingsrättens kansli.

Gällande lydelse

10 §

Om godkänd missnöjesanmälan skall aneckning göras i underrättens expedition och diarium samt i nödiga längder och meddelanden.

Besvärundervisning

11 §

Då godkänd missnöjesanmälan gjorts, skall i målet ges besvärundervisning, som kan fogas till den expedition som innehåller underrättens avgörande.

I besvärundervisningen skall anges fullföljdsdomstolen samt fristerna för inlämnande av besvär och bemötande därav. Dessutom skall däri redogöras för stadgandena om fullföljande av besvär och om bemötande därav samt besvärsskriftens och bemötandets innehåll och bilagor.

Är besvärundervisning oriktig och har felet icke kunnat tydligt upptäckas, har besvär fullföljts riktigt och bemötande avgivits i rätt ordning, om parten antingen iakttagit undervisningen eller vad om saken är stadgat.

Fullföljande av besvär

12 §

Tiden för anförande av besvär är trettio dagar från den dag då underrättens avgörande avkunnades eller gavs.

Senast den dag då besvärstiden utgår skall part vid äventyr av talans förlust tillställa underrättens kansli sin besvärsskrift.

Besvär återkallas skriftligt. Återkallelse-skriften skall riktas till hovrätten och tillställas hovrättens registratorskontor eller underrättens kansli.

Föreslagen lydelse

10 §

Kan en part på grund av laga förfall eller av något annat godtagbart skäl inte inom föreskriven tid söka ändring, sätter tingsrätten på ansökan ut en ny tid för sökande av ändring.

Om ny tid skall innan den ursprungliga fristen löpt ut ansökas skriftligen hos tingsrätten. Till ansökan skall fogas en utredning om det förfall som drabbat sökanden eller om annat skäl för ansökan.

11 §

Beslut om utsättande av ny tid eller om att ändringsansökan skall avvisas på grund av försening fattas av en lagfaren medlem av tingsrätten.

Om ansökan om utsättande av ny tid avslås eller om ändringsansökan avvisas på grund av försening, skall parterna i god tid innan avgörandet ges skriftligen meddelas vilken dag avgörandet kommer att ges.

Besvärsskriftens innehåll och bilagor

12 §

I besvärsskriften, som skall ställas till vederbörande hovrätt, skall uppges det tingsrättsavgörande i vilket ändring söks, och om prövningstillstånd behövs i saken skall i besvärsskriften anges på vilken grund enligt 6 § tillstånd söks samt varför sökanden anser att denna grund är för handen. Om som grund för tillståndet anges felaktig bevisprövning, skall samtidigt anges vilka bevis och i vilket avseende de har bedömts fel så att detta har inverkat på slutresultatet i avgörandet.

Såsom besvär skall i skriften uppges

1) till vilka delar ändring söks i tingsrättens avgörande,

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

2) vilka ändringar som yrkas i tingsrättens avgörande,

3) de grunder på vilka ändring yrkas och till vilka delar ändringssökanden anser motiveringen för tingsrättens avgörande vara felaktig,

4) de bevis på vilka ändringssökanden önskar stöda sig och vad han vill styrka med vart och ett av dem, samt

5) en eventuell begäran om att huvudförhandling skall hållas i hovrätten.

Åberopas i ett tvistemål där förlikning är tillåten omständigheter eller bevis som inte har lagts fram i tingsrätten, skall ändringssökanden ange varför det skulle vara tillåtet att lägga fram dessa i hovrätten med beaktande av 14 §. Ett skriftlig bevis som tidigare inte har lagts fram skall fogas till besvärsskriften.

Om ändringssökanden önskar att huvudförhandling skall hållas i hovrätten, skall han uppge orsaken till detta. Ändringssökanden skall också uppge sin åsikt om huruvida parterna skall höras vid huvudförhandlingen personligen samt vilka vittnen, sakkunniga och andra personer det är nödvändigt att höra i bevisningssyfte.

12 a §

Beslut om att besvär skall avvisas på grund av försening fattas i underrätten av en lagfaren medlem. Om motparten har yrkat ersättning för rättegångskostnaderna, skall i avgörandet också ingå en utsaga om detta yrkande.

Parterna skall i god tid innan avgörandet ges skriftligen meddelas vilken dag ett avgörande enligt 1 mom. kommer att ges.

(upphävs)

13 §

Kan en part som anmält missnöje, på grund av laga förfall eller av något annat godtagbart skäl inte inom föreskriven tid söka ändring, utsätter underrätten på ansökan en ny tid för anförande av besvär.

Om ny tid skall innan besvärstiden gått ut ansökas skriftligen hos underrätten. Till ansökan skall fogas en utredning om det förfall som drabbat sökanden eller om annat skäl för ansökan.

Beslut om utsättande av ny tid fattas i un-

13 §

I besvärsskriften skall uppges parternas namn, yrken och hemkommuner samt parternas eller deras lagliga företrädares eller ombuds kontaktuppgifter samt den postadress under vilken meddelanden i saken kan sändas till parten. Om postadressen ändras, skall den nya adressen anmälas till hovrättens registratorskontor. Kontaktuppgifter beträffande vittnen och andra personer som skall höras skall också på ett lämpligt sätt uppges för hovrätten.

Gällande lydelse

derrätten av en lagfaren medlem. Om ansökan förkastas, skall sökanden i god tid innan avgörandet ges skriftligen meddelas vilken dag avgörandet kommer att ges.

Besvärsskriftens innehåll och bilagor

14 §

I besvärsskrift, som skall ställas till vederbörande hovrätt, skall uppges:

- 1) det underrättsavgörande i vilket ändring sökes,
- 2) i vilken del ändring sökes i underrättens avgörande,
- 3) de ändringar i underrättens avgörande som yrkas samt
- 4) grunderna för yrkandena och till vilka delar ändringssökanden anser motiveringen för underrättens avgörande vara felaktig.

I ett tvistemål får ändringssökanden inte i hovrätten åberopa andra omständigheter eller bevis än de som har lagts fram i underrätten, utom då han gör sannolikt att han inte kunnat åberopa omständigheten eller beviset i underrätten eller att han annars har haft giltiga skäl att inte göra det. Ett kvittningsanspråk som framställs först i hovrätten kan avvisas, om det inte kan prövas utan svårighet.

I besvärsskriften skall ändringssökanden också uppges de bevis på vilka han önskar stöda sig och vad han vill styrka med vart och ett av dem. Om ett skriftligt bevis inte tidigare har lagts fram, skall det fogas till besvärsskriften.

15 §

I besvärsskrift skall antecknas ändringssökandens namn, yrke och boningsort samt den postadress för honom eller hans ombud, under vilken meddelanden i saken får sändas till honom. Ändras postadressen, skall den nya adressen skriftligen anmälas till hovrättens registratorskontor.

Besvärsskriften skall undertecknas av än-

Föreslagen lydelse

Besvärsskriften skall undertecknas av ändringssökanden eller, om han inte själv har uppsatt den, av uppsättaren. Denne skall samtidigt uppges sitt yrke och sin boningsort.

Till besvärsskriften skall fogas de handlingar som ändringssökanden åberopar och som inte har lagts fram i tingsrätten. Av besvärsskriften och de handlingar som fogats till den behöver kopior inte ges in.

Nytt material i hovrätten

14 §

I ett tvistemål där förlikning är tillåten får ändringssökanden inte i hovrätten åberopa andra omständigheter eller bevis än de som har lagts fram i tingsrätten, utom då han gör sannolikt att han inte har kunnat åberopa omständigheten eller beviset i tingsrätten eller att han har haft giltiga skäl att inte göra det.

Ett kvittningsanspråk som framställs först i hovrätten kan avvisas, om det inte kan prövas utan svårighet.

Kompletterande stadganden

15 §

Skrivelser och till dem fogade handlingar som har tillställts tingsrättens kansli och är riktade till hovrätten skall utan dröjsmål sändas från tingsrätten till hovrätten. Samtidigt skall akten i saken och ljudupptagningarna samt en kopia av tingsrättens dom eller dess beslut som utgör en fristående handling sändas till hovrätten.

Gällande lydelse

dringssökanden eller, om han icke själv uppsatt den, av uppsättaren. Denne skall samtidigt uppge sitt yrke och sin boningsort.

16 §

Till besvärsskriften skall fogas

1) i brottmål utdrag eller officiellt bestyrkta kopior av de protokoll som har satts upp över behandlingen, och

2) i tvistemål och brottmål de handlingar som ändringssökanden åberopar.

Av besvärsskriften och de i 1 mom. 2 punkten nämnda handlingarna skall även avskrift inges.

Föreslagen lydelse

Har en besvärsskrift som skall tillställas tingsrättens kansli inkommit till hovrätten inom utsatt tid, skall besvären inte avvisas på grund av detta. Besvärsskriften skall ofördröjligen sänds från hovrätten till tingsrättens kansli.

16 §

För att besvär skall få anföras krävs det att missnöje har anmälts, om besvären gäller ett beslut genom vilket tingsrätten innan huvudsaken har avgjorts har

1) avslagit en begäran om att ett rättegångsbiträde eller en stödperson enligt 2 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål (/) skall förordnas för en målsägande,

2) avslagit en ansökan som med stöd av 18 kap. 9 § 1 mom. rättegångsbalken gjorts om rätt att delta som intervenient i rättegången, eller

3) fattat ett avgörande som avses i 23 § 1 mom. lagen om fri rättegång (87/1973).

När ett beslut som avses i 1 mom. har fattats vid ett sammanträde, skall missnöje anmälas genast. I annat fall skall missnöje anmälas hos tingsrätten eller dess kansli senast sjunde dagen efter den dag då en part som avser anför besvär över beslutet fick del av det, likväl senast trettonde dagen efter att beslutet gavs.

När missnöje med ett tingsrättsavgörande som avses i denna paragraf har anmälts skall tingsrätten skjuta upp behandlingen av huvudsaken, när skäl därtill anses föreligga, tills besvären har avgjorts genom ett laga-kraftägande avgörande.

Bemötande av besvär

17 §

Ändringssökandens motpart har rätt att bevaka svarandetalan och skriftligen bemöta besvären.

Tiden för bevakning av svarandetalan och bemötande av besvären är fjorton dagar från dagen för besvärstidens utgång.

(upphävs)

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

18 §

Bevakning av svarandetalan sker genom muntlig eller skriftlig anmälan i underrättens kansli. Motparten skall härvid tillställas avskrifter av besvärsskriften och därtill fogade handlingar samt vid behov även skriftliga anvisningar om hur besvären skall bemötas.

(upphävs)

19 §

Motparten skall inom den tid som stadgats i 17 § 2 mom. till underrättens kansli inlämna ett till hovrätten ställt bemötande och de handlingar, vilka innehåller de omständigheter som han åberopar. Av bemötandet och de därtill fogade handlingarna skall även avskrift inges. Ändringssökanden erhåller på begäran avskrifterna från underrättens kansli.

(upphävs)

Utredet motparten inom den tid som är stadgad för inlämnande av bemötande skriftligen, att han på grund av laga förfall eller av annat godtagbart skäl icke inom föreskriven tid kan bemöta besvären, och för den skull anhåller om ny tid för avgivande av bemötande, gäller om utsättande av ny tid i tillämpliga delar vad i 13 § är stadgat.

20 §

I sitt bemötande skall den som bemöter besvären uppge

(upphävs)

1) den sak i vilken bemötandet avges,
2) om han medger eller bestrider ändringsyrkandet samt

3) sin åsikt om grunderna för ändringssökandens yrkanden och om de omständigheter på vilka han önskar stöda sig.

På bemötandet och den som avgivit det tillämpas vad 14 § 2 och 3 mom. stadgar om besvär och ändringssökanden. Vad 15 § stadgar om besvärsskrift gäller också bemötande.

Kompletterande stadganden

21 §

Har en besvärsskrift eller ett bemötande som skall sändas till underrättens kansli inkommit till hovrätten inom utsatt tid, förlovar parten inte sin talan på grund av detta. Skrivelsen skall ofördröjligen sändas från hovrätten till underrättens kansli.

(upphävs)

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

Skrivelser och till dem fogade handlingar som har kommit till underrättens kansli och är riktade till hovrätten skall utan dröjsmål sändas från underrätten till hovrätten. I tvistemål skall dessutom samtidigt akten i målet och bandupptagningarna samt en kopia av underrättens dom eller dess beslut som utgör en fristående handling sändas till hovrätten. Dessa handlingar sänds dock först sedan fristen för ett bemötande har löpt ut, om inte något annat följer av att saken är brådskande.

22 §

I detta kapitel avsedda underrättelser och meddelanden av underrätt till parterna får sändas med posten under den adress som part meddelat underrätten.

(upphävs)

23 §

Har part icke inlämnat avskrift av besvärsskrift eller bemötande eller av därtill fogade handlingar, tages avskrifter vid behov i underrättens kansli. Kostnaderna härför kan indrivnas hos den part som försummat att inlämna avskrift. Ersättning får indrivnas i den ordning som är stadgad i lagen om indrivning av skatter och avgifter i utsökningsväg.

(upphävs)

24 §

Justitieministeriet fastställer formulär för de skriftliga fullföljdsanvisningarna och besvärundervisningarna samt för de diarier och längder som skall föras vid underrättskansli och hovrätts registratorskontor ävensom för de intyg som skall utfärdas på grundval av dessa. Närmare bestämmelser om förande av diarier och längder utfärdas vid behov av justitieministeriet.

(upphävs)

Gällande lydelse

26 kap.

Om handläggning av besvärsmål i hovrätt*Komplettering av besvär och bemötande*

1 §

Har till besvärsskrift som inlämnats inom stadgad tid icke fogats underrättens avgörande eller annan för prövningen av besvären erforderlig expedition och står handlingen icke eljest till hovrättens förfogande, skall hovrätten förelägga ändringssökanden att inom en av hovrätten utsatt tid inlämna den felande handlingen.

Iakttas förelägghandlet icke, skall ändringsansökningen avvisas.

2 §

Om besvär som inlämnats inom stadgad tid är bristfälliga och en komplettering är nödvändig för att rättegången skall kunna föras vidare, skall ändringssökanden uppmanas att avhjälpa bristen inom en av hovrätten utsatt tid. Samtidigt skall påföljden för försummelse av uppmaningen meddelas.

Av särskilda skäl får en part vars besvär också efter komplettering är bristfälliga beredas ett nytt tillfälle att komplettera dem.

Om ändringssökanden inte iakttar uppmaningen och besvären är så bristfälliga att de inte kan läggas till grund för rättegång i hovrätten, skall besvären avvisas.

3 §

Hovrätt kan vid behov bereda motpart tillfälle att inom en av hovrätten utsatt tid komplettera sitt bemötande.

Föreslagen lydelse

26 kap.

Om behandlingen av fullföljds mål i hovrätten*Komplettering och avvisande av ändringsansökan*

1 §

Om ändringsansökan är bristfällig och en komplettering är nödvändig för att rättegången skall kunna föras vidare, skall ändringssökanden uppmanas att avhjälpa bristen inom en av hovrätten utsatt tid. Samtidigt skall påföljden för försummelse av uppmaningen meddelas.

Av särskilda skäl får en part vars ändringsansökan också efter komplettering är bristfällig beredas ett nytt tillfälle att komplettera den.

Om ändringssökanden inte iakttar uppmaningen och ändringsansökan är så bristfällig att den inte kan läggas till grund för rättegång i hovrätten, skall ansökan avvisas.

2 §

Om det finns något annat hinder mot att ta upp en ändringsansökan till prövning än ett som nämns i 1 §, skall hovrätten genast avvisa ansökan.

Skriftligt bemötande

3 §

I en sak där det behövs prövningstillstånd skall hovrätten vid behov av ändringssökandens motpart begära ett skriftligt bemötande med anledning av ändringsansökan.

I en sak där prövningstillstånd inte behövs eller där tillstånd har beviljats skall ett skriftligt bemötande alltid begäras av mot-

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

parten, om detta inte skall anses onödigt som följd av att denne på eget initiativ har avgett bemötande eller att bemötande redan har begärts när ansökan om tillstånd behandlades eller att ändringsansökan är uppenbart ogrundad.

Motparten skall uppmanas att avge sitt bemötande inom en av hovrätten utsatt tid. I samband med uppmaningen skall motparten delges ändringsansökan och därtill fogade handlingar.

Skriftlig tilläggsutredning

4 §

I mål, där besvären icke har bemötts eller där besvären på uppmaning av hovrätten har kompletterats, skall hovrätten vid behov inbegära motpartens bemötande.

4 §

I sitt bemötande skall den som avger det uppge

1) den sak i vilken bemötandet avges,
2) om han medger eller bestrider ändringsyrkandet, samt

3) sin åsikt om grunderna för ändringssökandens yrkanden och de omständigheter på vilka han önskar stöda sig.

Om bemötande har begärts redan när ansökan om prövningstillstånd behandlas, skall den som avger bemötandet i detta också yttra sig om den grund för beviljande av tillstånd som ändringssökanden framfört.

Hovrätten kan dessutom bestämma vilka frågor den som avger bemötandet särskilt skall yttra sig om.

På bemötandet och den som avgett det tillämpas dessutom vad som i 25 kap. 12 § 2 mom. 4 punkten och 3 och 4 mom. samt i 13 och 14 § stadgas om besvär och ändringssökanden. Av bemötandet och därtill fogade handlingar skall emellertid kopior ges in.

5 §

Hovrätt får på synnerligt skäl beakta skrift eller annan handling som part efter utsatt tid tillställt hovrätten.

Om inhämtande av utlåtanden och därmed jämförlig skriftlig utredning gäller vad där-om är särskilt stadgat.

5 §

Hovrätten kan vid behov bereda den som avgett bemötandet tillfälle att inom en av hovrätten utsatt tid komplettera bemötandet.

6 §

Om hovrätt självmant införskaffar utredning eller beaktar i 5 § avsedd skrift eller annan handling och sagda utredning kan

6 §

Ett bemötande skall delges ändringssökanden.

Gällande lydelse

inverka på målets avgörande, skall hovrätten med anledning härav av parterna inbegära skriftlig förklaring, om sådan icke är uppenbart onödig.

Hovrätten får vid behov även i övriga fall av part inbegära skriftlig utredning.

Muntlig förhandling

7 §

Hovrätten håller vid behov muntlig förhandling, vid vilken kan höras parter, vittnen och sakkunniga samt emottagas annan utredning. Muntlig förhandling får begränsas att gälla en del av det fullföljda målet.

Om förrättande av syn gäller vad därom är särskilt stadgat.

8 §

Hovrätt får ej på grundval av ny bedömning av bevisningen ändra underrättens avgörande i fråga om straffyrkande utan att verkställa i 7 § avsedd muntlig förhandling, såvida fråga icke är om enbart böter eller såvida muntlig förhandling, med beaktande särskilt av rättsskyddet för svarande i brottmål, icke är uppenbart onödig.

9 §

Parterna kallas till muntlig förhandling genom hovrättens försorg. De parter vilkas hörande är uppenbart onödigt behöver icke kallas till den muntliga förhandlingen.

Parterna får kallas till muntlig förhandling vid äventyr att utevaron inte hindrar att målet handläggs och avgörs. På en part, mot vilken ett straffyrkande som nämns i 8 § riktas eller som hovrätten annars anser det vara nödvändigt att höra, skall dock tillämpas vad 12 och 16 kap. stadgar om en parts skyldighet att infinna sig till den fortsatta behandlingen av målet. I kallelsen skall parten underrättas om att målet kan handläggas och avgöras trots att han uteblir.

Uteblir part som vid vite förständigats att inställa sig inför rätta eller anträffas icke den

*Föreslagen lydelse**Avgörande beträffande ansökan om prövningstillstånd*

7 §

Hovrätten avgör på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet om prövningstillstånd skall beviljas.

Annan beredning av ett mål eller ärende

8 §

Hovrätten kan uppmana en part att inom viss tid ge in ett skriftligt yttrande till hovrätten. Hovrätten skall då bestämma vad parten skall yttra sig om. En part får likväl endast av särskilda skäl uppmanas att ge in ett skriftligt yttrande mer än en gång. Yttrandet skall delges motparten.

Hovrätten kan kalla parterna att höras vid sammanträde, om detta främjar förberedelsen av saken.

9 §

Vid förberedelsen kan hovrätten besluta att huvudförhandling skall hållas i saken.

Vid förberedelsen beslutar hovrätten dessutom om att sakkunnigutlåtanden skall inhämtas, skriftliga bevis skall läggas fram, syn skall förrättas eller andra förberedande åtgärder skall vidtas, om detta behövs för att säkerställa att bevisen finns tillgängliga vid huvudförhandlingen samtidigt.

Vid förberedelsen beslutar hovrätten också huruvida parterna skall höras personligen samt vilka vittnen, sakkunniga och andra personer skall höras i bevisningssyfte vid huvudförhandlingen.

Vid förberedelse i hovrätten iaktas i tillämpliga delar gällande stadganden om förberedelse vid tingsrätt.

Gällande lydelse

som enligt förordnande skall hämtas eller kan underrättelse om muntlig förhandling icke delges part, kan målet, då skäl därtill föreligger, avgöras oaktat partens frånvaro. Förelagt vite utdömes härvid icke.

*Föreslagen lydelse**Föremålet för rättegång*

(26 kap. 11 a §)

10 §

Rättegången i hovrätten gäller den sak som varit föremål för tingsrättens avgörande till den del det åberopats i besvären och i det eventuella bemötandet. Om besvärens och bemötandets innehåll och motiveringar stadgas i 25 kap 12 § och 26 kap. 4 §.

Om ändring i tingsrättens dom i ett brottmål söks endast i fråga om straffpåföljden, får hovrätten inte utan särskilda skäl pröva om svaranden i brottmålet har gjort sig skyldig till den gärning som tillräknats honom.

Om besvären inte har bemötts eller samtliga yrkanden och grunder som den som givit bemötandet framställt i tingsrätten inte har upprepats i bemötandet, skall hovrätten förhöra sig om vad besvärarendens motpart åberopar till stöd för sitt bemötande. Förfrågan kan underlåtas, om det i saken är entydigt vilka motpartens yrkanden var i hovrätten.

Material som används vid avgörande av ett mål eller ärende

10 §

Hovrätten får på synnerligt skäl förordna att hörande av en part, vittne eller sakkunnig kan ske i underrätt. Samtidigt kan hovrätten utsätta en tid, inom vilken hovrätten skall tillställas utredning om upptagen bevisning, samt meddela föreskrifter om hur hörandet bör anordnas.

11 §

Ett mål eller ärende avgörs på föredragning på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet, om någon huvudförhandling inte hålls i saken med stöd av 12 eller 13 §.

En sak i vilken med stöd av 12 eller 13 § hålls huvudförhandling avgörs på grundval av det material som läggs fram vid denna.

Om hörande av svarande i brottmål

11 §

I brottmål, där svaranden icke bemött besvären eller där han icke blivit med anledning därav hörd, får hovrätten icke utan att inbegära bemötande ändra underrättens avgörande så, att

Huvudförhandling

12 §

Hovrätten håller vid behov huvudförhandling vid vilken parter, vittnen och sakkunniga kan höras samt annan utredning tas emot.

Huvudförhandlingen kan begränsas så att

Gällande lydelse

- 1) den som ådömts bötesstraff eller som meddelats eftergift från straff, dömes till fängelsestraff eller avsättning,
- 2) villkorligt fängelsestraff ändras till ovillkorligt eller
- 3) svaranden ådömes en väsentligt strängare straffpåföljd.

Föreslagen lydelse

den gäller endast en sådan del av den fullföljda saken som kan avgöras separat.

Prövningsskyldighet

11 a §

Hovrätten prövar inte utan särskilda skäl riktigheten av underrättens avgörande till andra delar än de grunder och omständigheter som framlagts i besvären och bemötandet.

(upphävs)

Om ändring i underrättens dom i brottmål söks endast i fråga om straffpåföljden, får hovrätten inte utan särskilda skäl pröva om svaranden i brottmålet har gjort sig skyldig till den gärning som tillräknats honom.

Kompletterande stadganden

12 §

Hovrätten får sända ett föreläggande, en begäran, en kallelse och ett meddelande som nämns i detta kapitel med posten till den adress som parten senast har uppgivit, om inte något annat delgivningssätt anses vara nödvändigt. Svaranden skall dock kallas till en muntlig förhandling som nämns i 8 § så som 11 kap 20 § 2 mom. stadgar.

(upphävs)

13 §

Föredragande i hovrätt får, utan att målet föredrages, i enlighet med utfärdade anvisningar, till parterna sända föreläggande, begäran och meddelande som angår besvärsmålet.

13 §

Hovrätten skall också hålla huvudförhandling när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det.

Av skäl som avses i 1 mom. behöver huvudförhandling emellertid inte hållas, om

1) i tvistemål motparten har medgivit ändringssökandens ändringsyrkande,

2) i brottmål endast svaranden har krävt huvudförhandling och målet avgörs i enlighet med hans yrkanden,

3) den som krävt huvudförhandling har nöjt sig med tingsrättens avgörande och avgörandet inte ändras till hans nackdel,

4) besvären är uppenbart ogrundade, eller

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

14 §
 Ändrar hovrätten underrättens avgörande på sätt i 8 eller 11 § avses eller ådömer den villkorligt straff, skall den dömda omedelbart underrättas om dagen för avgörandet och den ådömda straffpåföljden.

5) i målet endast avgörs en fråga som gäller rättegången.

Vad som stadgas i 1 mom. samt i 2 mom. 1 och 3—5 punkten skall i tillämpliga delar också iaktas vid behandlingen av besvär i ansökningsärenden.

Kallelse till huvudförhandling och följden av parts utevaro

14 §
 Hovrätten skall kalla parterna till huvudförhandlingen.

I kallelsen skall parterna underrättas om vilken dag och vid vilket klockslag samt var huvudförhandlingen hålls. Samtidigt skall det meddelas vilken påföljd enligt 15—17 § kan följa av att en part inte infinner sig till huvudförhandlingen.

15 §
 Ändringssökanden kallas till huvudförhandlingen vid äventyr att besvären vid hans utevaro avskrivs.

Ändringssökandens motpart kallas till huvudförhandlingen vid vite, om behandlingen av saken förutsätter att motparten är närvarande.

Ändringssökandens motpart, vars hörande inte anses nödvändigt, kallas till huvudförhandlingen vid äventyr att saken kan avgöras trots hans utevaro.

Allmänna åklagaren skall på tjänstens vägnar vara närvarande vid huvudförhandlingen i ett mål där allmänna åklagaren är ändringssökande eller där svaranden i ett brottmål har anfört besvär över tingsrättens avgörande som har fattats med anledning av allmänna åklagarens straffyrkande. Allmänna åklagaren skall också vara närvarande vid huvudförhandlingen i en sak som gäller meddelande av näringsförbud.

16 §
 En parts rätt att anlita ombud eller skyldighet att personligen eller såsom juridisk person lagligen företrädd infinna sig till rätten bestäms enligt vad hovrätten bestämmer.

En part eller hans lagliga företrädare kan åläggas att infinna sig personligen till huvudförhandlingen, om det för utredningen av saken anses nödvändigt att han hörs.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

Om svaranden i ett brottmål skall infinna sig personligen till en huvudförhandling som hålls med anledning av allmänna åklagarens besvär och det på grund av svarandens beteende är skäl att anta att han inte kommer att följa kallelsen, får hovrätten besluta att han skall hämtas till huvudförhandlingen.

Om åläggande av svaranden i ett brottmål att personligen infinna sig till huvudförhandlingen gäller dessutom vad som stadgas i 8 kap. 13 § lagen om rättegång i brottmål.

17 §

Om ändringssökanden uteblir från huvudförhandlingen, skall besvären avskrivas.

Om ändringssökandens motpart eller dennes lagliga företrädare uteblir från en huvudförhandling till vilken han har uppmanats att infinna sig vid vite, kan honom föreläggas ett högre vite. Om han har ålagts att infinna sig personligen, kan domstolen bestämma att han skall hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde. I ett tvistemål där förlikning inte är tillåten och i ett brottmål kan domstolen bestämma att han skall hämtas, även om han inte skall infinna sig personligen.

Om ändringssökandens motpart inte har kallats till huvudförhandlingen vid vite, kan saken avgöras trots hans utevaro.

18 §

Om en part inte infinner sig till huvudförhandlingen trots vite eller om någon som domstolen har bestämt att skall bli hämtad inte påträffas eller om kallelsen inte kan delges en part, kan saken avgöras trots partens utevaro, om skäl därtill föreligger. Förelagt vite utdöms härvid inte.

Förelagt vite utdöms inte heller om en part eller hans lagliga företrädare, som uteblivit från huvudförhandlingen trots vite, kan hämtas till samma sammanträde, eller om frågan om hörande av en part eller hans lagliga företrädare förfaller.

19 §

Har besvären avskrivits på grund av ändringssökandens utevaro, men han har haft laga förfall och inte kunnat anmäla detta i tid, har ändringssökanden rätt att få besvären behandlade på nytt genom en skriftlig anmälan till hovrätten inom 30 dagar från

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

det besvären avskrevs. Styrker ändringssökanden inte sitt laga förfall, skall besvären inte tas upp.

20 §

Hovrätten skall till huvudförhandlingen också kalla vittnen och sakkunniga samt övriga personer som skall höras i bevissyfte, om detta inte enligt 11 kap. 2 § har anförtrots en part.

I kallelsen skall meddelas vilken dag och vid vilket klockslag samt var huvudförhandlingen hålls. I kallelsen skall också uppges nödvändiga uppgifter om parterna och saken. I kallelsen skall dessutom anges vad som stadgas i 17 kap. 36 och 39 §, 40 § 4 och 5 mom. samt 48 § 2 mom.

Förfarandet vid huvudförhandling

21 §

Vid huvudförhandlingen skall i följande ordning

1) i nödvändig utsträckning redogöras för tingsrättens avgörande,

2) ändringssökanden uppge till vilka delar ändring söks i tingsrättens avgörande och vilka ändringar som yrkas i avgörandet,

3) svaranden meddela om han medger eller bestrider ändringsyrkandet,

4) först ändringssökanden och sedan motparten, om hovrätten inte bestämmer annat om ordningsföljden, i tur och ordning närmare motivera sin uppfattning och yttra sig om de grunder som motparten har anfört,

5) bevis upptas, samt

6) ändringssökanden och svaranden slutföra sin talan.

Avvikelse från ordningsföljden enligt 1 mom. får emellertid ske vid behov.

22 §

Vid huvudförhandling i hovrätten iakttas i tillämpliga delar gällande stadganden om huvudförhandling i tingsrätt.

Protokoll vid huvudförhandling

23 §

Vid huvudförhandling skall föras protokoll. Protokollet skall undertecknas av den

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

som har satt upp det.

I protokollet skall antecknas

- 1) domstolens namn och behandlingsdagen,
- 2) namnet på de av domstolens ledamöter som har deltagit i behandlingen av saken och deras tjänsteställning samt namnet på protokollföraren,
- 3) parterna och de som har kallats att höras samt om de är närvarande,
- 4) parternas ombud eller biträden samt tolkar,
- 5) saken samt
- 6) orsaken till att behandlingen har skett inom stängda dörrar.

24 §

I protokollet skall dessutom antecknas de uppgifter som behövs för behandlingen av saken samt vittnen, sakkunniga och övriga personer som har hörts i saken samt andra bevis som har lagts fram.

Förhör med ett vittne eller en sakkunnig samt med en part som hörs i bevissyfte eller med någon annan skall tas upp på fonetisk väg. Är ljudupptagning inte möjlig, skall utsagan ordagrant tas in i protokollet.

Protokollet skall ta upp vad hovrätten har iakttagit vid syn.

Ändring av tingsrättens dom till förmån för svaranden i ett brottmål

25 §

Hovrätten kan ändra tingsrättens dom med anledning av ett straffyrkande till förmån för svaranden i ett brottmål också när endast allmänna åklagaren har sökt ändring i domen.

Delgivningssätt

26 §

Hovrätten får sända ett föreläggande och en kallelse som avses i detta kapitel med posten till den adress som parten senast har uppgivit. Kallelse till huvudförhandling skall likväl enligt vad som stadgas i 11 kap. 3 och 4 § delges parterna samt vittnen, sakkunniga och andra personer som skall höras i bevissyfte.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

27 kap.

27 kap.

Huru rättegångssaker böra fullföljas i Hofrätten**Om förfarandet i tvistemål och brottmål som hovrätten behandlar i första instans**

4 §

I the saker, som Hofrätten, såsom förste domstol, uptager, låte Hofrätten genom anslag dagen förut kungiöra, at parterne å then dag, som i stemning förelagd är, skola vid uprop vara; och gifve tå käranden sin inlaga fram: sedan gånge thermed, som förr sagdt är. Parterne måge i thessa mål gifva tvänne skrifter in hvarthera, ther the ej rätten tid ther til försumma. [I boskildnadmål för skuld, eller ther gäldbunden söker, at få alt thes gods til sina borgenärer afstå, vare tid fiorton dagar emellan hvarthera upropet].

5 §

Kommer ej then, som stemma låtit, med thes inlaga in å dag föresattan: lägge Hofrätten honom annan tid före, äntå at then ursächt han förebär, ej pröfvas laglig: doch böte han, för thet han ute blef, [tijo daler], och gælde kostnaden åter til svaranden, som

1 §

Vid anhängiggörande och förberedelse av mål iakttas i tillämpliga delar vad som stadgas om mål som behandlas i tingsrätten.

2 §

Hovrätten skall hålla huvudförhandling, om det är nödvändigt för att höra parter, vittnen eller sakkunniga eller för att målet i övrigt skall kunna utredas.

3 §

Hovrätten skall också hålla huvudförhandling när en part i ett tvistemål eller en målsägande eller en svarande i ett brottmål kräver det.

Av skäl som avses i 1 mom. behöver huvudförhandling emellertid inte hållas, om

1) i tvistemål käromålet har medgivits eller käranden har avstått från käromålet,

2) det är uppenbart att kärandens yrkande är ogrundat eller

3) i målet endast avgörs en fråga som gäller rättegången.

4 §

Om huvudförhandling inte skall hållas i målet med stöd av 2 eller 3 §, skall målet avgöras på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet.

5 §

När parterna kallas till huvudförhandling och när huvudförhandling hålls skall i tillämpliga delar iakttas vad som stadgas om behandlingen av tvistemål och brottmål i tingsrätt.

Gällande lydelse

när varit. Kommer ej kåranden andra gången, och viser ej laga förfall; så dömes svaranden för hans talan fri.

6 §

Alla inlagor med bevis, som ther til höra, ehvad thet är i lagvadda eller instemda saker, skola tvefalt ingifvas; then ena at vara i Hofrätten qvar, then andra at gifvas til vederparten.

(upphävs)

7 §

Tiltalar them, som å [Konungens] vägnar i Hofrätten kära bör, någon för embetes eller annat groft brott; varde hans inlaga offentliga upläst, så ockthens svar, som anklagad är.

(upphävs)

9 §

Så snart skriftväxlingen avslutats, skall till hovrätten inkommet mål eller ärende tilldelas någon ledamot av rätten eller tjänsteman därstädes att beredas och föredragas.

(upphävs)

Vill part bliva i hovrätten muntligen hörd eller att få över viss omständighet förebringa åberopad bevisning, äge han rätt att, sålänge målet icke är föredraget, skriftligen därom anhålla, och uppgive tillika den tid som för ändamålet erfordras.

Denna lag träder i kraft den 19

Denna lag skall tillämpas på tvistemål och ansökningsärenden, om det avgörande som är föremål för ändringssökande har meddelats eller avkunnats i tingsrätten efter lagens ikraftträdande.

Denna lag skall tillämpas på brottmål, om det mål i vilket ändring söks har behandlats i tingsrätten med iakttagande av lagen om rättegång i brottmål och avgörandet i målet har meddelats eller avkunnats efter att denna lag har trätt i kraft.

På mål som hovrätten behandlar i första instans skall denna lag tillämpas, om målet har anhängiggjorts efter lagens ikraftträdande.

2.

Lag**om ändring av 7 kap. 7 § strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
 fogas till 7 kap. 7 § strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889), sådant detta lagrum
 lyder i lag av den 19 april 1991 (697/1991), ett nytt 4 mom. som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

7 kap.

Om gemensamt straff

7 §

7 §
*Bestämmande av ett gemensamt
 fängelsestraff för verkställighet*

*Vid behandling av besvär över ett beslut
 om bestämmande av ett gemensamt straff är
 hovrätten domför också med en ledamot.*

Denna lag träder i kraft den 19 .

3.

Lag**om ändring av 6 kap. 14 § lagen om verkställighet av straff**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras 6 kap. 14 § 2 mom. lagen den 19 december 1889 (39/1889) om verkställighet av straff, sådant detta lagrum lyder i lag av den 21 juli 1977 (595/1977), som följer:

Gällande lydelse

6 kap.

14 §

I hovrätts utslag i mål om bestämmande av förvandlingsstraff får ändring icke sökas.

Föreslagen lydelse

6 kap.

Om böter, förvandlingsstraff för böter och om samfundsböter

14 §

Vid behandling av mål om bestämmande av förvandlingsstraff är hovrätten domför också med en ledamot.

Denna lag träder i kraft den

19 .

4.

Lag**om ändring av 11 kap. 4 § lagen om rättegång i brottmål**

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till 11 kap. 4 § lagen den
mom. som följer:

199 om rättegång i brottmål (/) ett nytt 2

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

11 kap.

Om domstolens avgörande

4 §

4 §

*Domen i ett brottmål skall vara antingen
fällande eller frikännande.*

Denna lag träder i kraft den 19 .

6.

Lag**om ändring av 259 § fastighetsbildningslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras 259 § 3 mom. fastighetsbildningslagen av den 12 april 1995 (554/1995) som följer:

Gällande lydelse

259 §

Om saken kan avgöras på grundvalen av det skriftliga rättegångsmaterialet, behöver ingen huvudförhandling hållas.

Föreslagen lydelse

259 §

Huvudförhandling behöver inte hållas och saken kan avgöras på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet, om

1) saken är av sådan art att avgörandet inte kräver muntlig förhandling, eller

2) parterna meddelar att de inte har muntlig bevisning att anföra och begär att saken skall avgöras utan att huvudförhandling hålls.

Denna lag träder i kraft den

19 .